

Jaap

Jac. van Looy

bron

Jac. van Looy, *Jaap*. S.L. van Looy, Amsterdam 1923

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/looy001jaap02_01/colofon.htm

© 2004 dbnl

I. De intrede.

De vier weesjongens waren vroeg de poort van het Huis uitgegaan en 't was Dolf van der Sande geweest, die het beste van de vader had onthouden waar de drukkerij was. Ze hadden hun opknappertjes of 'tusschenbeiden' aangedaan en snaterden dadelijk het gevoel hunner vrijheid uit. Maar Jaap had als altijd bij zulke nieuwe gelegenheden, het minste in te brengen. Hij was nu ruim elf en een half jaar en na zijn geleidelijk vergeten ziekte, waarbij hij weêr van voren af aan loopen had moeten leeren, langs kribben en stoelen, was hij wat grooter geworden.

Ze stapten naast elkander langs de Vest, naar de klomp toe der Kleine Houtpoort, die torenachtig rees voor Jaap's oogen met hun staâg blijvend schuine vouwtje. De poort was open; je kon door de gewulven heen zien, over de baliebrug, tot diep in de Kleine Houtweg. De groenteboeren, de bakkerskarren, het maakte op de keien leven als van nieuwe kleppers en alles was plezierig en naar.

'Wat het wezen zal weten we niet,' zei Bertus Bolderdijk, 'ik blijf er toch niet voor goed.'

‘t Is verre familie van onze mijnheer Mezemans,’ wist Nico Bos.

‘Dat is zijn oome!’

‘Het is de zoon!’ riep Dolf.

Bertus hield zijn mond en Jaap kreeg de herinnering aan een heer terug met een lange hals en een dikke baard er tegen aan, die ‘graveeren’ kon en tusschen schooltijd naar jongens was komen kijken; maar je hoefde nu niet meer naar school. Door's man was ook drukker en vond het goed; maar groomoe niet. ‘Wat zou die de Harde voor goeds aan mijn kleinzoon doen kunnen?’ had ze gezegd en toen de heele middag geen woord er meer over gerept. Maar je mocht naar de Industrie-school als je wou en daarna kon je evengoed graveur gaan worden en platen leeren maken als er waren in ‘Kennis en Kunst’. Dolf had liever soldaat willen worden, maar Peter Koen had het hem afgeraden en wou nu in het bouwvak gaan, bouwkundig teekenen leeren, vestingbouwkunde; Nico had met Gerard willen oversteken die horlogemaker worden zou, maar nu werden ze alle vier drukker en je hoefde niet meer naar school.

De geelachtige, lagere, langere klomp van de Eendjespoort gingen ze opzij voorbij, daarachter de wallen was het dorp Schalkwijk gelegen, waar zooveel buitenkinderen hadden gewoond.

Jaap voelde telkens de bezwaring van het woord ‘drukker.’ Toen Door getrouwd was, hadden ze ook van drukkers gezongen die de geschiedenissen helpen maken en toen was Door erg rood geworden. En Jaap ‘graveur’

wou worden en de heer 'graveeren' kon en zou het aan hem leeren omdat hij zoo graag teekende, de platen nageteekend had uit 'Kennis en Kunst' en naar de avondschool zou gaan. Elkeen zijn eigen brood moest leeren verdienen, hij moest vertrouwen leeren krijgen in de menschen, het voornemen hebben goed zijn beste doen, want drukkers en graveurs waren allebei 'typografen.' De jongens bleven treuzelen aan de kant van het water, alwaar de meeste schepen lagen vastgemeerd, met de vierkante vrachten 'brand' er op voor de komende winter. 'Ik turf, gij turft, hij turft, wij turven,' verwoegde Nico in eens, want als je werkte was je vrij van 'turven.' Bertus op de wallekant ging liggen om een schuitje naar zich toe te halen en kreeg van 'n man een schopje; er waren groene kajuiten op de grootste schepen, van boven smaller dan van onderen en waar de menschen net in passen; als je binnen in het deurtje stond, kon je sturen zoo; er waren soms geschuurde knoppen op het stuur, of vlaggetjes rood-wit-en-blauw op de hooge roeren geschilderd, waar de kleur van het schip over heen trok. Ze hadden allemaal een eigen schuitje en er dreven wittekoolbladeren in het water en de klok kon je zien van de groote kerk, boven de wimpels en door de bruine boomen en boven de rooie en blauwe daken als de kleuren van je mouwen in de verte en blonk in de morgen.

'Nou is het nog een half uur,' zei Nico en Jaap voelde zich opgelucht.

Aan deze kant van de stad was Jaap nog niet dikwijls geweest. Hij zag vèraf de brug over de straat waar Zon-

dags de reek uitkwam wanneer ze naar de kinderkerk moesten, langs 'de Waag.' Hij stond er naar te kijken, half benieuwd, zijn lippen oudergewoonte wat open. De jongens drentelden om de boomstammen en tusschen al de rommel op de wal en kwamen voor een zwarte poort te staan, vanbinnen vol met groote hoepelvaten en waar het erg rook naar azijn. Er stond een platte tobbe als 'Half-Holland' in het licht en er liep een man in het donker voorbij. Een eindje verder bleven ze bij een trap naast vensters, waar schuine, witte platen waren te zien onder het even opgehaalde gordijn en daar was op het deurkozijn te lezen: 'Firma Mezemans & Zonen' en nog meer.

'Zouen we daar in motten?' zei eindelijk Bertus. Maar Dolf praatte gauw en noemde ze ongeloovige Thomassen, want als het geen zónen waren zou er wel néven hebben gestaan. Benauwerig keerden ze in hun stijve hesjes, door de gordelriem gesnoerd en talmden weder voor de zwarte poort. Een heer kwam flink aanstappen met een hoedje op en bleef met een rukje staan.

'O!' zei de heer en dan: 'waar moeten jullie wezen?'

'We moeten er om half acht wezen, an de drukkerij,' zei Dolf voor hen-allen.

'Dan heb je nog de tijd,' zei de heer en zei: 'jullie moeten dáar ingaan, daar is de drukkerij.' Hij stapte haast-meteen de trap op, langs de platen of 'gravuren' en Jaap zag dat hij zijn boterham achter in zijn pandzak had van zijn jas.

Achter Dolf die het wist, gingen zij het aangewezen

straatje binnen. In het midden werd het straatje breeder en stond een groote muur; maar daar was het niet. Er tegenover was een poortje waarboven een bord met dikke letters was: 'kantoor van registratie en accijnzen.' Dolf van der Sande zei, ze moesten in dat poortje, maar 't was nog te vroeg. Binnenin de pakhuisdeuren naast het poortje zat een blauwe man op een bankje, met zijn knieën voor een lage tobbe water en midden in de flesschen. Hij dompelde een flesch in de tobbe tot hij vol gegorgeld was en als hij lang genoeg geschud had, hield hij zijn duim op de tuit en spoelde de flesch weêr leêg. Dan greep hij achter zich om naar 'n nieuwe flesch en liet allemaal kogeltjes overrollen in de groene flesch. Dan zette hij de schoone flesch op de hals voorzichtig bij een troep andere en schudde weêr van de tuit naar de boôm.

De man keek eindelijk standvastig naar de vier weesjongens die hoopten dat hij wat zou zeggen, maar hij kauwde zijn pruim in zijn paarse wang en vervolgde zijn arbeid. Plotseling waren een paar andere jongens bij hen komen staan en zonder vragen, zeggen, wisten zij dat ze bij elkander hoorden. Die nieuwen hadden 'n bruin bombazijnen buis en broek aan en krijtwitte klompen als ze in het Buitenhuis dragen; hun haar was heel kort geknipt, het waren árme jongens, nog armer dan zij. De eene had erger rooie haren dan Jaap, een kleur als een bellefleur en smeenger zomersproeten en hij had zulke dikke ooren en droeg zijn pet of hij ze eeuwig wou pieren. De andere was dof en had de langste beenen, een uitgebleekter broek en donkere borstrokknopen. Zoo

stonden daar die jongens met hun zessen nog te beuzelen, toen het al kwartier gespeeld had op de toren, tot ze eindelijk gingen het gangetje in. Er lagen schapenkeutels in het gangetje. Achter mekander drummelden ze langs de rotte wanden van het slob, naar waar het helderder werd en 't straatvloertje wegwees naar de deur; maar er was nog een ander deurtje, als je je keerde om. Midden op het plaatsje was een vuil raam en daaronder was een tobbe met pikzwart water en brokken hout en nog wat en er stonden net als rechte fluiten zwarte gestalten op drie pootjes en een pen stak er boven uit. Je hoorde 'pompen,' je hoorde 'raderen.' Het deurtje ging los, een knul hield het voor hen open en toen werd het deurtje door een zwaar zaklood vanzelf weêr dicht gehaald.

Dolf en de erge rooie jongen waren het eerst er in. Het was er groter wel dan in de hut en een trappetje naar boven draaide in de hoek. Maar Jaap zag dadelijk 't allermeest een gróot rad aan het rondvliegen en een vent die bukkende er in het midden aan vast was met zijn armen, terwijl zijn beenen staptten heen en weêr op een hout bruggetje; dan rolde een lang zwart karretje voorbij hem heen en weêr en dat maakte zoo'n leven. Het mangelde onder zwarte pijpen en laden door, waarboven een lange jongen opstak en waaide met een vel papier. Hij leî het neêr en streek er over en 't griste weg en rolde óm langs draden en er liep een man bij met een blauw sloofje voor zijn buik.

'Stop!' schreeuwde die man.

'Achteruit, gofferdomme!' bulderde de man. Jaap

schrok danig van die ronde dondervloek, maar de draaier hield het groote wiel met zijn buik niet meer tegen, zeulde weêr door en 't karretje stond weêr stil.

Het papier was vastgekleefd op het karretje; de man nam het aan twee punten er voorzichtig af en keerde het naar het licht; hij hield zijn gezicht er dichtbij.

‘Daar hebben wij de snèrten!’ galmde hij met een vloekwoord weêr, maar Jaap zag dat hij lachte en keek in een plotselinge verlorenheid naar den man die de ‘platen’ had in zijn handen als de moeder een schoon hemd.

‘Kan jij je brutale oogen niet in je zak houen?’ brulde de man, ‘loop allemaal maar door naar boven, naar de zetterij; je wordt verwacht; daar staat een koppie koffie voor jullie klaar!’ De vent bij het wiel, rustte aan de kruk, kromp en grinnikte daas door het wiel heen en draaide verder toen de drukker het papier van hem had afgelegd en wenkte naar de jongen in de hoogte.

Door het trapgat waar een hekje om getimmerd was waren zij gekomen in een kamer met een houten vloer waar zand op was gestrooid. Het rook er hetzelfde als van-onderen maar stonk niet zoo. De kamer was veel lager en had een raam ook aan de tweede kant. Er stonden kasten als dikke schoolbanken en mannen in blauwe jurken er bij of er achter. Jaap hoorde tikken dat ophield toen zij vooruit kwamen in het licht. De jongens groepten bij een lager kast die dichte laden had maar met een zinken tafelblad er op en tegen eenzelfde lessenaar aangedrukt, dwars en alleenig naast het raam. Iemand die haast geen haar op zijn hoofd had, een wit boezelaartje

voor zijn beenen, kwam er vandaan en Jaap zag dadelijk aan zijn gezicht dat hij een bovenste was.

Het bulderde beneden weêr na geról, ze moesten een voor een hun naam opzeggen. Toen Jaap zijn achternaam gezegd had, zoog de man zijn lippen in, vroeg dadelijk aan Nico: ‘en jij?’ Zoo hoorden ze dat de dikke buitenhuisjongen ‘Piet Pollee’ heette en de andere ‘Godefrooi.’ Jaap in den wilde schuinziend, zag het vlossig gezicht van een kleine man die met zijn rug naar het voorste raam stond en blauwachtig tegen hem keek als de jongste broêr van Marietje. Aan ieder werd een plaats gewezen waar hij werken moest; ze maakten plaats voor hen; twee hier, twee daar; een bij de kale kop en een ander kreeg er ook maar éen ‘onder zijn hoede.’ Er werden lage bankjes voor de dag gehaald, bij kringetjes pruimesop als in het zand van de kerk, daar moesten zij op staan omdat zij nog niet groot genoeg waren. Door een der groote jongens die plaats voor hen maakten, werden op Jaap's plek twee bankjes op elkaâr gezet, om de maat te nemen, die moesten nog worden gemaakt. Jaap stond er boven op en zag toen onder de dwarse stok van het gaslicht door, aan de overkant der bank, dat de aardige man een bocheltje had.

‘Nou wordt het meenes, Jaap,’ zei hij daarvandaan of hij allang hem kon.

Weêr van de voetenbankjes afgestapt, stonden zij opnieuw met hun zessen bij hetzelfde kastje en toen Nico wat antwoorden moest, had hij niet geweten hoe hèm te noemen en was na zijn ‘ja’ blijven steken.

‘Jullie kunnen mij “mijnheer” noemen, heb je begrepen?’ zei de kale heer met zijn scherpe glassige oogen.

‘Blijf mij maar baas noemen, als mijnheer de Harde het goed vindt!’ riep van zijn plek het bocheltje. Jaap zag mijnheer de Harde een gezicht als een oorwurm zetten en hoorde de knecht met de dikke snor en wenkbrauwen, bij het zijraam, korzelig lachen. Mijnheer de Harde was op zijn pantoffeltjes weggegaan en het bocheltje kwam naar hem toe.

‘Dus jij komt bij mij aan de bok,’ zei hij of had hij hem uitgezocht. Hij liet Jaap nog eens op zijn bankje klimmen, leunde zelf opzij tegen de lessenaar en keek hem helder aan. Hij droeg een blauw kielkje als een hes met een band om zijn middel en leî zijn arm heen over het schuine vlak met vakjes er in, als waar je op school het alfabet aan leerde, maar veel voller en léggend.

‘Het eerste wat wij hebben te doen,’ zei hij zoo zacht, ‘is met de kást kennis maken, al deze hokjes die je ziet, moeten we goed, goed kennen.’ Hij wees met zijn zwarte vinger op een vakje, en zei plezierig:

‘Zou je kunnen raaien hoe dat hokje heet?’

‘Hoe kan ik dat nou raaien?’ bromde Jaap.

‘Dat hokje heet de Hèl,’ bromde de kleine man terug ‘en daar gaan al de ondeugende letters in het is maar dat je het onthoudt.’ Hij leî zijn vinger bij een kleiner hokje en vroeg:

‘En daarin denk je wel?’

Jaap's voorhoofd ontfronste, zoekend keek hij met open mond.

‘Nou?’ hield het bocheltje aan.

‘Hij doet het maar om te plagen,’ dacht Jaap.

‘B.r.r!’ bibberde het bocheltje, ‘daar ligt de ypsilon in.’

‘Of Grieksche y!’ riep Jaap oogenblikkelijk. Het bocheltje leek er van te schrikken en zei:

‘Het zal met jou wel gaan, zie ik.’

Hij had zijn arm van de letterkast afgenomen omdat mijnheer de Harde was terug gekomen, almaar een beetje wiebelend met zijn dunne lijf. Jaap aantredend keek nog even om en zag het bocheltje op zijn rug en dat hij eigenlijk geen bocheltje had.

Ze moesten Maandag-ochtend om zeven uur present zijn en konden nu wel gaan; voor ieder werd een blauwe kiel gemaakt. Dolf van der Sande vroeg of hij ook een boterammenzak moest hebben en toen werd er geroepen met een grove stem. Daar waar je baas moest tegen zeggen, knikte vriendelijk, de ander met zijn snor loende opzij en het begon weêr te kloppen en te ratelen.

Gaande naar beneden zagen ze dat er drie ‘persen’ waren in de drukkerij. Er was er nog een donker onder het raam en nog een aan de trappekant in het donker; alle drie de groote wielen op een rij en stonden nu stil. Een frommelig papier met platen lag op de steenen vloer. Jaap liep er schuin naar toe, maar zag de draaier toen tegen de muur aan zitten en zijn brood op eten. Muisstil gingen de jongens voorbij.

Doch buiten kakelden hun stemmen om het hardste al toen zij het slob uitkwamen en door het straatje gingen naar de andere kant. Bij het dikke paaltje naast de stoep-

hoek scheidden zij van elkander, omdat de armenhuisjongens rechts-af moesten, naar buiten-de-Nieuwpoort en draaiden ze Piet Pollee wel zes keer in de rondte die almaar lachen bleef

‘Wat een vloekbeesten waren dat!’ schreeuwde Dolf en stapte meteen wat harder.

‘Ik heb zoo'n flikkersche honger!’

‘Nou vloek je zelf!’ schreeuwde Bertus.

‘Alle mannen vloeken!’ riep Dolf en liep nog harder.

‘Vrouwen vloeken ook wel,’ schreeuwde Nico.

‘Ja, maar niet zoo dikwels!’ riep Jaap.

De jongens joegen zich naar huis, blijvende zoo dicht mogelijk bij elkander, want altijd ging je naar je werk op je nuchtere maag.

II. De nieuwe leerschool.

‘Kijk es!’ zei Jaap tot Leentje in de hut en liet hoovaardig zijn zwarte handen zien.

‘Ga effen naar het pompenhok,’ zei Leentje, ‘met een klein kluitje groene zeep bè-je klaar; in je gezicht zit het ook.’

‘t Geeft toch niks,’ had Jaap gebromd, ‘ze worden dadelijk weêr zwart, ’t is van de letters.’

‘Ik zou het toch maar doen,’ raadde Leentje aan, ‘de bel het nog niet geluyt.’

Het eten was nauwelijks óp geweest of met hun vieren waren zij de poort uitgetrokken, want altijd als je ging naar werk moest je door het ‘hèk’ en làngs het raam van vaders kamer om je te laten zien. En nog was de klok van half twee niet koud of allen stonden ze op hun nieuwe bankjes. Jaap zou van de eerste ochtend die hij in de zetterij beleefde niet veel hebben kunnen oververtellen. Zijn blauwe kiel gaf áf en hij zou ook veel liever dan naast Godefrooi naast Piet Pollee gestaan hebben, maar dat deugde niks. Baas was uit zijn humeur en ieder keer hadden zij zich uitgerekt en nauwelijks had de meester-

knecht zijn hielen gelicht of ze werden vinnig naar een man die achteraan stond en hadden hoge woorden.

In de vreemde, onwennige omgeving had Jaap benepen voor de ‘bok’ gestaan en was de ‘kast’ begonnen te leeren. Hij tastte telkens een letterstokje uit een vakje, bekeek het goed, zooals de baas het hem en Godefrooi had voorgedaan. Godefrooi was 't verste af van baas, omdat de bok tegen de muur aanstond, waar een gaslicht was dat draaien kon en knikken. ‘Deze is de “onderkast” had baas gezegd, “en deze de “bovenkast” waar al de kapitale letters in te vinden zijn, onder anderen,’ en toen had hij wijd gegaapt.

‘Begin maar alvast van onderen, eerst moet toch de nieuwigheid er af.’

En Jaap herinnerde zich wat baas gezegd had toen hij narrig was. ‘In ieder is een deuk; in ieder van die staafjes die je ziet; dat gleufje heet de kèrf; onthoud dat goed; daar kijk je naar, dat is het middel hoe jullie leeren elke letter met de stompies van je vingers te vatten en nou met gods hulp maar vooruit.’

‘Als letterzetter moet je spiegelschrift even goed kunnen lezen als een vers uit de schrift,’ had baas gezegd en al de zwarte letters stonden op hun kop op 't zwarte staafje en 't was zoo donker weêr. Jaap tuurde in de holletjes en gleufjes die de letters op de kop van het staafje vormden tot hij de letter had, het stokje in het hokje waar het uitgekomen was weêr leî, om het met een andre letter te probeeren.

Maar 's middags was de baas weêr even aardig tegen

hem geweest als in 't begin. Hij had een papier op een standertje voor hem staan en speelde weêrszijds met zijn arm, hij zette en gauw ook. Soms riep hij tusschen-beien daar vandaan: 'alle beginselen zijn moeilijk, jongens; we zijn aan de Spa-à weêr, Jaap! de Alfa en Omega; denk om de kèrf, kinderen.'

'Als je wat weten moet, vraag je maar,' zei baas, maar geen der jongens vroegen in de eerste dagen veel, behalve Piet Pollee, die met zijn rug naar Jaap naast Bertus stond, bij Oostwald met de donkre knevel ging vragen en dan hoorde Jaap hem duidelijk zeggen:

'Ik zie 't!'

Van al 't gestommel en gebulder hoorde Jaap al minder en minder; hij moest al dagelijks minder naar de stopwoorden luisteren, die hem daar op zijn bankje deden staan of hij een standje van de vader kreeg en die hij wist verboden of gemeen. Baas zei dikwijls 'potstausend!' Jaap leerde de kast. De e had het grootste hokje, bekleedde de meeste plaats; als in 'weledele zeer geleerde heer,' en lag zoowat in 't midden; de a, de o en de u hadden ook een groot hokje, de i lag onder de e en was veel kleiner behuisd dan de n en de m. De hokjes waren vierkant of de helft er van, die overlans of overdwars waren en al die hokjes hadden wel eens losse plankjes of waren krom door de zwaarte van de looien letters. Ze pasten zuiver in elkander, vormden samen het langwerpig vierkant of 'parollèllogram' dat de 'onderkast' was. In ieder hokje lag een 'vloermatje' van papier en waren erg stoffig en bovenaan in 't hoekje was

‘de hel’ waar baas een letter voor zijn oogen in gedaan had die hij stuk had gebroken.

En dan had je aan dezelfde korte kant het krullige slangetje dat ‘en’ beteekent, zooals bij de firma Mezemans & Zonen op de post der deur stond en de ‘c-sedielje’ en de ypsylon en de z. Alles moest je leeren grijpen op het gevoel; je moest het ‘wit’ in ‘t donker kunnen vinden: de korter staafjes waar geen letters op zijn gemaakt, de ‘dikke spaasies’ en de ‘dunne spaasies’ en de ‘vlie-spaasies’; de ‘vierkantjes’ en ‘kwadraten.’

Dan waren er de punten en de komma's en de f-i's in de onderkast, de vraag- en de uitroepsteekens in 't onderst rijtje van bovene, bij de dubbele f-f, want Jaap had uit zichzelf ook wel eens gekeken in de bovenkast. En naar hij beter leerde keek hij ook wel minder stadig naar de laagte en zag dan altijd baas aan de overkant van de bok, opzij van 't raam met het blauwe dak er doorheen en zijn hoofd op zijn schouder kantelen om te weten of hij hem noodig had.

Maar zelden keek Jaap de kant toen uit van mijnheer de Harde, waar Dolf van der Sande bij leerde en die hem altijd bij zijn eigen kast liet komen. Dolf was erg grootsch dat hij bij ‘de kràs’ of meesterknecht mocht staan, maar Jaap stond liever bij baas en leerde eerst later begrijpen dat baas de baas niet was maar wezelijk zoo heette van zijn achternaam.

Baas en Oostwald noemden de meesterknecht enkel Harde en mijnheer de Harde reikte Baas papieren aan over de rand heen van zijn bok en dat heette: ‘copie.’

Wanneer hij niet bulderde was mijnheer de Harde altijd streng-stil, peuterde dikwijls aan touwtjes; altijd had hij scherpe bakkebaardjes bij zijn ooren en blauwige wangen en achter zijn rug was een kastje waar vakjes in waren ook en altijd had hij witte kousen aan. Dikwijls moest hij weggaan en tippelde rechthout, klom dan de tredjes op, heel achter in de zetterij en die veel nieuwer waren, het trappetje naar het kantoor. Daar stond de 'handpers' en de 'steen' achter het hekje om het trapgat naar de drukkerij en dichtbij was de bok van Bruining waar Nico leerde.

Eens, op een morgen, was de mijnheer die graveeren kon in de zetterij gekomen, maar Jaap dacht heelemaal niet aan graveeren, hij leerde nog altijd de kast. En het was zoo het vroeger was, Jaap en Godefrooi overhoorden mekander. De bovenkast was aan de beurt gekomen, waar al de kapitale of hoofdletters in lagen, de 'e-sircon-fleks' in was of e-kap; de a-, de o-, de u- en de i-kap; de Romeinsche letters; van 1 tot 0; het maalkruisje, het 'plus' en het 'minus.'

En aldus vorderend en door baas onderwezen, leerde Jaap in eenige weken, al lettend op de kerf in het letterstaafje of 'corpus', zijn eigen naam bij elkander voegen en die van groomoe of van Koos. Gestadig aan bevreemdden hem de vreemde woorden minder ook, wist hij wat een 'interlinie' was en dat het zwarte riggelplankje waar hij zijn 'letterbeelden' lezend op leerde zetten 'galei' heette. Ook wist hij ongeveer wat 'Mediaan' beduidde en 'Dessendiaan één-kerf' en 'Dessen-

diaan twee-kerf,' 'Brevier' en 'Non-pareil' en 'Garmond-Tetterode.' 't Lag alles in de kasten vóór zijn beenen, waardoor hij telkens van zijn bankje af moest stappen, wanneer er weêr zoo'n bak met letters in- of uitgeschoven werd. Hij hoorde dagelijks van 'distreweeren,' en als er bijna naast hem Oostwald op het zinken tafelblad een 'vorm' insloeg en tegen hem zei: 'geef 'n paar "kooien" an effe,' bukte hij vlug naar de onderste bak en wist ze gauwer dan Piet Pollee bij het 'holwit' te vinden.

Jaap was wat schuw voor Oostwald ook, die 'smout-werker' was en altijd schuin stond voor zijn kast om 't licht van het raam met het rooie dak er doorheen, op zijn letters te krijgen. Soms was hij bezig raet letters zoo groot als soccolaë letters met Sint Niklaas. Onder zijn zwarte knevel had hij een plekje en daar in het midden van een ander plekje, dat nog erger lachen kon; dan kon je gerust aan hem wat vragen en zou nooit een draai om je ooren krijgen als Piet Pollee er een al had gehad. Toen Baas ziek was geweest en een paar dagen moest verzuimen, kon je Jaap wel eens naar Oostwald willen zien gaan en dan op zijn schreden keeren.

Al spoedig hadden ook de jongens 'bijnamen' verkregen; Jaap werd 'Rooie I' genoemd en Piet Pollee 'Rooie II'; maar Piet ook wel 'vierkantje' heette, of ook wel 'dikke spaasie' en Godefrooi 'dunne spaasie' of 'passie.' In 't Buitenhuis woonden alle gezindten samen, vondelingen en onechte kinderen, Jood en heiden door mekaâr; Godefrooi was van hetzelfde geloof

als zullie; maar Piet Pollee de leukste was en altijd kon hij eten.

Koos had voor Jaap een ‘stikkenzak’ gemaakt van een oud geruit boezelaar, want niemand ging naar huis toe om te schaften, maar bracht zijn eigen keg mee. Baas had dikwijls geen trek, vergat zijn boterammen en liet ze liggen zwerven op de laden van zijn bok; maar Piet liep altijd te schooien en wist ze wel te vinden. Baas schoof wel eens een open papier waarin een sneedje wittebrood nog was met Zwitsersche kaas over de rand van de kast naar Godefrooi en nooit naar hem die toch ook wel eens trek had

De dagen werden al langer hoe korter en op de kinderslaapzaal brandde 's morgens vroeg het gas; de burger-weesjongens hadden al hun rood-en-zwarte bouffanten om, wanneer zij werkwaarts gingen. Het vlammetje boven de bok van Bruining de heele dag soms suisen bleef, omdat hij niet zien kon langer. Alsdan, tusschen half negen uur en negenen, schoolden de jongens in hun blauwe jurken samen, in 't duister van de glimmerige bokken, schoven hun bankjes aan, aten hun boteram, als die ten minste niet reeds opgegeten was. Dan, in de rust van 't stopgezet gerol der persen, snaterden gesmoord hun stemmen bij de bok van Jaap, waar het het openst was.

‘Gebrek heb ik nooit geleden, nóóit!’ zei eenmaal Piet Pollee met blije, wijze oogen, ‘één keer maar hebben we de koolstronken van de misthoop naast ons opgehaald en gekookt.’

‘Daar bé-jij zeker dan zoo dik van geworren,’ zei Godefrooi.

‘Móppes!’ kraaide Piet, zijn adem inhoudend en spooog meteen op de halve boteram die Godefrooi nog in zijn schoot had liggen.

‘Ajakkés!’ schrauwden ze gelijk; maar Piet Pollee had het brood van zijn kameraad gepakt en beet er lekker in, want je hoefde niet vies te zijn van je zelf.

Ze hadden Piet gepeut zoo ongeruchtig als ze konden: ‘dikke spásie, spikkelasie,’ en van ‘taai-taai’ en ‘varkenskoek’ gegeven, tot Oostwald schreeuwde van zijn plaats dat zij hun bek moesten leeren houden.

II.

‘Hij wordt een echt stijf kereltje en rijp voor een insteekspak,’ vertelde Koos Zondags bij groomoe en lachte om haar zelf.

‘Maar het zal wel gauw afgeschafft worden,’ vervolgde ze, het rijgsel op haar houten pen verschuivend, ‘want het is een bespottelijke dracht.’

‘Het nieuwe is hem te machtig,’ zei groomoe en leî haar hand op Jaap's hand die openmondig haar zat aan te kijken.

En 't leek wel zoo te wezen. Jaap was onbedrijviger dan ooit in 't dagelijksch leven en onhandiger tevens. Hij bleef ter zetterij Baas naar zijn oogen zien en voelde meer en meer dat Baas hem kòn. Die schold hem niet, wanneer hij ‘pikzwarte rooie’ hem noemde, want de oogen

van Piet Pollee veel lichtbruiner waren, als onrijpe appel-pitten. Zoodra zij op de klok-van-twaalven om te eten gingen met z'n-vieren liepen Baas en Oostwald dezelfde kant uit, maar gingen op een straatjes-hoek altijd samen een 'wijnhuis' in. En 't was alweêr veel later eer Jaap voor-altijd wist dat Baas bij zijn moeder, over de poort van het Huis woonde en Oostwald bóven aan de overkant van Baas, waar altijd toen het nog niet te frisch was, een kind voor de trap zat, middenin een ijzeren hoepel en met de ijzeren stok er op tikkelde.

Jaap hield op zijn manier ook veel van Bruining, ofschoon hij hem nooit van noode had. Bruining 'stukwerker' was en lang van stuk, had een gebukte hals en dampige borst. Hij lachte van uit de verte naar hem en had veel wit in zijn oogen en was uit Aarnhem gekomen; hij droeg een blauwe kiel gelijk een hemd, zonder zakje van voren, maar met een wijere opzij en had een glad gezicht ook.

's Maandags wouen de knechts, van ònderen zoowel als bóven meestal graag wat op hun boteram hebben. Dan moest daarvoor eerst 'geofferd' worden. Dan stuurde Baas je eerst naar Oostwald en die zei: 'Klop, godoome, eerst bij de vrijgezellen aan, voor je bij een huisvader komt,' of hij zei: 'die smakker heeft me finaal geplunderd met pandoeren gisteravond,' en dan giegelde Baas en ging bij zijn bok op zijn eene been staan en haalde zijn centen uit zijn broek.

Recht-over 't paaltje van het straatje woonde de melkboer, die eieren in een glazen vaas verkocht, kaashomp-

jes afsneed met een tweehandig mes, zoals de vader bijna maakte de boterammen en daarnaast was de winkel van de varkensslachter, die 'kluiven' had of worst. Maar Piet Pollee, omdat hij verder woonde, wist altijd waar je een schijfje leverbeuling tóekreeg en alzo leerde Jaap vanzelf 'boodschappen-doen' en vond al gauw de Maandagochtend niet zoo bezwaarlijk meer.

Het was al Varkenmarkt geweest, toen Jaap zijn eerste 'pagina' leerde zetten. Godefrooi en hij kregen elk een boekbladzij met de draadjes garen er nog aan, voor zich op de kast staan en namen voor het eerst van hun leven de 'haak' ter hand. Ze kregen er voorloopig een te leen, want ieder werkman moet zijn eigen gereedschap bezitten. De haak leek op een half smal laadje zonder naad, het hout was boven-van-voren dik en achteraan hield je hem tegen je lijf aangedrukt, in je linkerhand vast. Daar-tusschen was een blokje dat verschuiven kon, waardoor een pen stak met een vierkante kop en die pen ging door de gaatjes of door de sleuf van het lange wandje, zoo kon je de haak 'verstellen.' Dan schroefde je de 'moer' daarop met twee vleugeltjes er aan en dat allemaal was van koper dat gepoetst kon worden. Bovenop het dikste hout was een langwerpige vierkant koper plaatje ook, waarin je je eigen naam: 'J.J. van Genderen' kon laten graveeren. Zoo was de haak. Jaap dacht aan graveeren niet meer.

Als je nu de lengte van een regel moest bepalen, nam je je koopren 'zetlijn' of anders maar een interlinie op de maat geknipt als een looien liniaaltje, zette die even

in de haak en schroefde daar het blokje tegenaan. Zoo werden alle ‘alinees’ of regels even lang.

‘Niet de bladzij lezen, hoor, jongens,’ leerde Baas, anders raak je van de wijs; een zetter ziet het wóord.’

‘Waarschuw me als er drie klaar zijn,’ zei Baas, ‘anders wordt de haak voor jullie handen te zwaar.’

Als je kijkend naar de kerf of de letter met de kerf goed naar voren stond en die je met je rechter duim goed voelen moet en recht leeren houden en zoo een woordje of een woord gezet had, zette je telkens een ‘pasje.’ Was dan de regel vol en kon het er niet in, als bij ‘volbrengen’ bijvoorbeeld, dan zette je achter ‘vol’ een koppelteken en was het dan nog niet goed, dan zette je naast de passies een vlie-spaasie. Je kon ook ‘indunnen,’ dan nam je het heele pasje weg en zette een dikke spaasie, met een vliespaasie hier en daar, tot de regel aansloot, tegen de kant van de haak. Maar als je soms een echte nieuwe regel tegenkwam dan zette je eerst een vierkantje en nam dan een kapitale letter uit de bovenkast. Natuurlijk was de vorige regel dan kort geweest en daar zette je achter de punt of sluitteken net zooveel kwadraat of vierkantjes tot de regel ‘volgelopen’ was en dan pas leî je bovenop de alinee een interlinie. Jaap was in die dagen dermate vervuld van alles wat hij leerde, dat hij eens onverwacht aan groomoe Zondags had gevraagd:

‘Groomoe, weet u wat een halve interlinie is?’

‘Nee, jongen,’ had de oude vrouw gezegd, ‘dàt weet je grootmoeder niet.’

‘Een halve interlinie,’ had Jaap geantwoord, ‘is de halleft zoo dik as 'n heele.’

Toen de eerste regels op die manier klaar waren, was Baas de koopren zetlijn er tegenaan komen zetten en wipte ze alle drie tegelijk uit de haak. Hij had de galei eerst naar zich toe laten glijen en zette het zetsel tegen de riggels van het zwarte plankje. Hij nam de zware, losse staaf er op, ‘het lood’ geheeten, en drukte dat tegen de andere zijde aan opdat de letters op de kant daar niet uit zouden sullen.

Natuurlijk ging het nog erg langzaam, maar Godefrooi en Jaap zagen toch de regels wel aangroeien en toen de pagina áf was, was het precies twaalf uur geweest. Dadelijk na schaften zou Baas er een ‘proef’ van trekken.

Om half twee schoof Baas de galei scheef op de kastoppervlakte omlaag en bond om hun letters een stevig touwtje. Hij maakte op de hoek van de pagina een strikje; drukte met de eene hand op de pagina en haalde het oog van de lus goed open met een ‘elst’ zoo groovader ook bij schoenmaken had gebruikt. Hij nam een dekselachtig bruin papier en hield het op het blok letters, keerde er zoo de pagina mee om, gaf de galei aan Jaap te bewaren even, nam nog een ander eveneensch papier en keerde weér de pagina om. Jaap zuchtte, en Baas nam de pagina mee.

Jaap had al dikwijls Baas voorbij zien gaan en zoo een pagina wegdragen. Hij hield hem op zijn vlakke hand, tegen zijn schouder, net als ze met kermis op straat een ‘blik-met-wafels’ dragen. Want je moest ze goed recht

houden, want als de letters vielen in elkaâr, lag al je moeite in ‘pastei.’

Behalve wanneer de zon scheen was het bij de drukpers altijd donkerig. Baas maakte twee papieren velletjes nat met een sponsje; hij rolde de kliederige ‘inktrol’ over de vette steen, vervolgens over hun letters. Hij klapte er het raam over neder; trok aan de zwingel; toen was de pagina ‘gedrukt.’

‘Je krijgt haar vanavond mee, jongens,’ zei Baas, ‘om aan je meisje te laten zien en op je gemak thuis te lezen.’

Aldus, al luisterend naar Baas en van zijn bleeke handen de kunst afkijkend, leerde Jaap de eerste beginselen van het vak en nam, naar Koos beweerde, alle dagen toe in deugd en in wijsheid.

Doch langzamerhand werd hij ook wat levender weêr, zat hij weêr bij groomoe 's Zondagsmiddags wat te teekenen, kapitale letters, een C-sedielje, een Gothische A of een B. Of wel hij leunde achterover in zijn stoel, zat met zijn beenen te schoppen, keek ‘guitig’ uit zijn oogen.

Jaap dacht er aan dat 't morgen Maandag was en dat hij dan misschien weêr boodschappen doen mocht als verleden week. Toen had hij alleen ‘een oor of zoo’ moeten halen bij Sprong, over het paaltje. De schotels achter de ruiten waren blût geweest, maar hij was toch naar binnen gegaan, omdat de witte slager het hakblok stond af te schrapen en voor de deur op straat zat een hond op zijn hurken.

‘Spròng,’ had hij gevraagd, ‘heb je een oor voor me?’

‘Je ziet toch wel, jongen,’ zei Sprong, ‘dat ik geen oor meer heb.’

‘Dag, Sprong-zonder-oor,’ hoorde Jaap in zijn eigen zichzelf roepen, toen hij hard weggelopen was.

De volgende ochtend was het slob verstopt geweest met blatende schapen en had hij meegeholpen om ze ‘op te jagen.’ Hij trok ze aan hun stijve ooren mee en schopte ze tegen derlui pooten, want je kon die krenge uit het gangetje niet krijgen. Ze hadden rooie of blauwe vlekken op hun vacht geverfd. Er was een man gekomen, gewapend met een groote tang en stijf oplettend stond hij weêr te kijken, toen die de schapen loodjes om hun staarten vastkneep, spik-splinternieuwe loodjes waar het wapentje in glom.

Met Kerstmis trok Jaap een ‘bal-en-beker’ van de Kerstboom, en ofschoon hij die, naar Koos meende, best bij een ander had kunnen ruilen voor een griftenkoker, die toch genoeg te pas zou komen aan de avondschoon, had hij die zonder blikken-of-blozen, zoo-maar, weggegeven aan een kleine nieuwe jongen in de hut.

III. Letterzetter.

‘Baas,’ vroeg Jaap, toen zij hem op straat eens hadden ingehaald en naast hem blijvend, saâm naar werk togingen, ‘komt teekenen een letterzetter ook te pas?’ Baas had hem bij de hand genomen, zoo Koos deed vroeger, maar nu liep hij altijd los.

‘Zeker,’ antwoordde Baas met zijn fijne stem, ‘zeker, te pàs komt het zeker.’

Baas met zijn pet op was op straat heel anders, hij was veel dikker dan en droeg een stijf duffels jekkertje. ‘Baas-en-nog-eens-Baas,’ had Koos gezegd, maar Koos wist niemendal van distreweeren af. Baas hing bij zijn bok gekomen het duffeltje aan een spijker in het hoekje naast het raam, hing er zijn pet boven op en trok zijn kiel over zijn hoofd dan aan. Zoo deed een elk die de blauwe kiel moest dragen.

Distreweeren was precies andersom als zetten. Dan brak je de pagina af; dan maakte je het strikje weêr los; dan nam je daar de bovenste drie regels met je zetlijn af en hield ze tusschen duim en pink van je linkerhand, zoo dat de interlinie op je middelste kromme vingers rusten

kon en balanseerde. Dan nam je daar het eerste lettergriepje af, spelde het goed, lef elke letter weêr in het hokje waar het hoorde. Het ging natuurlijk ook zoo gauw niet oogenblikkelijk, zoo als bij Baas en Bruining, waar je er soms geen oog op houen kon, zoo gauw die de letters strooiden. Bruining was 'platzetter' en nam wel zeven regels te gelijk; wanneer hij zette liet hij telkens de letter die hij onder zijn duim kreeg dansen en dat maakte het geratel wat je hoorde. Oostwald ratelde ook wel eens, maar Baas deed het niet. Wanneer je zette was je neus vanbinnen als je snuitte zwart, maar als je distreweerde waren de letters nat en kleverig en gaven af.

Zoodra de vormen van de persen kwamen werden ze in de tobbe buiten 'afgeloogd' en dan op de zinken plaat waar ze ingeslagen waren 'uitgeslagen' weêr. Ze sloegen met het 'peuthout' al de 'scheenen' en de 'kooien' weêr uit de 'ramen,' die door een draaijer op zijn schouder de trap waren opgebracht dat zijn beenen knikten, want ze waren zwaar, lood en ijzer en hardhout bij mekâar. Dan leunde mijnheer de Harde wel eens op zijn bok en praatte met Baas of met Oostwald en knorde Oostwald altijd wat terug. Jaap kende alle drukkers nu ook goed van gezicht. Godefrooi had al eens beneden op de pers gestaan, had 'ingelegen' omdat hij lãng was en je daar geen kleine jongens voor gebruiken kon. Maar een ander had ook wel eens graag beneden papier willen inleggen of 'uithalen,' al was het maar alleen voor de verandering. Ze waren nu allemaal zetter, lazen evengoed spiegelschrift, hadden wel een dik boek al gezet,

als je maar de bladzijden wou tellen en daarom spraken zij er bijkans nooit meer over onderweg, thuis of bij je familie, want Koos zei dat 't allemaal lariumerie de boterdief was en dat je niet de menschen mocht vervelen.

‘Hij begint nàast de hut te leven,’ zei groomoe.

Eens op een morgen, verscheien morgens na Koppermaandag, liet de kràs hen alle zes weêr komen voor zijn bok. Jaap was steeds de achterste dan en als hij eens alleen geroepen werd, liep hij altijd in een wijder boogje naar de meesterknecht dan noodig was. Wanneer mijnheer de Harde een of ander hardop zei, leek het of een der heeren Mezemans binnenkwam, hetzij ‘de lange patroon’, hetzij ‘de korte’. De meesterknecht liet ze lezen ‘van het blad,’ een voor een; Jaap stond er bij te wachten alsof hij al de kreukels wou onthouden in mijnheer de Harde's ooren. En 't had nog al geschikt; met Piet Pollee ook, omdat het erg duidelijk was geschreven.

‘k Moet weten wat ieder mans is, wie 't meeste in zich opgenomen heeft,’ zei mijnheer de Harde, ‘wie 't eerst zijn galei heeft vol,’ en hij maakte zijn mond weêr dik.

Zoodra zij met de copie op hun bankjes verzezen, had Baas met zetten opgehouden, riep van de overkant:

‘Potstauzend, jongens, nou gaat 't spannen; nou opgepast! wanneer je een woordje niet verstaat, daal je maar weêr van je troon, kom je maar weêr bij Baas!’

Hij krabde zijn bloote voorhoofd toen hij de haken hielp verstellen, want deze regels waren anderhalf mediaan korter. Jaap wist het wel dat het ‘Kennis en Kunst’ was.

Dikwijls had hij in de drukkerij bij Ruits 'misdruk' zien zwerven, met witte parten er in of zwarte platen dwars er óver gedrukt en gesmeerd. Het waren groote paginaas, door 'n overlansche linie in tweeën gespleten, zooals de bladzijden in de Bijbel zijn.

Het werd nu zetten, zetten en in die tusschentijd werd Jaap twaalf jaar. Nico en Godefrooi hadden hun galei dikwijls het eerste vol en daarom streden al de jongens tegen elkander op, maar Baas zei zelf: 'gauw en goed is twee.' Want door de korte regels kon er dikwijlser 'n woord niet op en telkens afbreken stond niet mooi en mocht niet; dan gingen ze met hun haak naar Baas en Baas het aan hen wees, hoe het was te vinden, bij voorgaande regels, 'ingelooopen' kon worden.

Op die manier verliepen weêr eenige weken en ging het allengs vlugger, werden al de kasten gauwer leêg. Dan mochten ze dis-tri-bu-eeren, de kasten weêr vol helpen maken, niet te vol, want anders rolden al de letters in elkanders hokjes over. Dat moest je weten als je 'n goed typograaf wou heeten. Bruining maakte zulke koppen op zijn kasten, dat ze niet te sjouwen bijna waren en veels te 'vuile paginaas' gaven. Er waren meer en meer ook letters die in de hel geworpen moesten worden en telkens kwamen er nieuwe bij van mijnheer de Harde, blokjes met een vlossig touwtje er om, blokjes i-s en blokjes e-en die als geschuurd blik glommen. En zoo ging het om en om, van de eene dag in de andere. Toen 'Kennis en Kunst' gedaan was, kregen zij 'kolommen' om te zetten van 'de Omnibus' en toen van 'de Wereld

en hare wonderen' omdat het al-de-bliksem Garmond Tetterode was.

'k Had even goed op school kunnen blijven,' zei Dolf eens.

't Was alle dag belabberd weêr, de musschen zaten nat op de goten. Vier keer op een dag sukkelden de jongens hetzelfde kledderige wegje en kriuwden luidruchtig over de mogelijkheid van een jaar vroeger naar zaal te mogen gaan.

'Thuis kommen, pap-eten en naar bed,' mopperde zelfs Nico en telkens Bertus zei:

'Ik wil gaan varen.'

Met Vastenavond, als je 'snijboonen-met-worst' eet en het een 'halve Zondag' is voor de burgerweezen, moesten al de jongens en meisjes weêr in het kantoor verschijnen waar ze 'klàgen' mochten. Dolf van der Sande had gezegd dat hij het zeggen zou, liever in het bouwvak te gaan, maar hij had niets gezegd. Jaap had toen zelf ook regent Mezemans hooren zeggen, tot al de dames en heeren en tot de vader ook en tot de bovenmeester van de school, dat zijn zónen zéer tevreden over hen waren en dat zij met September in de gelegenheid zouden worden gesteld, de Industrieschool te volgen. Zoo waren de vier jongens met 'nieuwen moed beziel'd' geraakt, van voren-af-aan begonnen.

Eens, op een winderige morgen, toen geen lantaarns meer brandden op straat, stonden ze met hun drieën op Nico te wachten om naar werk te gaan.

'Heb je het gehoord?' riep dadelijk Nico, toen hij

de poort was uit geloopt, ‘Rudolf is verdronken.’

‘Gelooven jullie het weêr niet van mijn, hij is vergaan op zee.’

‘Op de zee?’

‘Op-de-zee!’ herhaalde Jaap of had hij Zandvoort vlak voor zijn oogen.

‘Het is werachtig waar,’ vertelde Nico, terwijl ze voortliepen met gebukte hoofden.

‘Louise van Loon huilt de halve dag, me zuster Nies zee ‘t in de keuken, dat de brief was aangekomen bij de vader van de koopvaardij; hij is overboord gespoeld door een golf.’

‘Ja’, riep Bertus, ‘de golven hébben kracht.’

‘Ookmooivak,’ smaalde Dolf. ‘Vóorslag!’ schreeuwde hij meteen. Dadelijk waren ze hard gaan draven en renden, toen ijl en verwaaid de klok was begonnen te spelen.

Doch kort na Paschen was ‘t alle dag mooi weêr. Toen gingen om half negen de knechts gauw een pijp staan rooken voor de uitgang van het straatje en mochten zij er uit. Toen liepen ze op de wallekant heen en weêr en trokken wel eens verder dan het huis van Mezemans en Zonen; maar kwamen als de puuletjes aangeloopt als Lou de draaier wuifde of eer de laatste blauwe rug verdween in het straatje.

En voortaan, menige mooie morgen, was het blauwgekielde zestal daar te zien terwijl de boomen groenden boven hun hoofden. Ze stonden er vóór de lange, losse vlonder van de raderboot, wanneer er schapen, biggen, kalven of ‘Paaschossen’ waren. Ze bleven bij het bruggehuisje uit staan kijken, als achter een streep, naar de

andere binnenkant, waar Nico, Dolf, Jaap en Bertus 's Zondags naar de kerk langs moesten gaan of keken naar de 'baliekluivers' en de 'blaasjesspuugers' die op hun vuile armen hingen over de witte leuning, want, op-de-Brug te moeten staan, was al zoo wat het minste wat een mensch kon doen.'

Naast elkaâr blijvend, schoffelden ze onder de huizen voort, zich in hun kielen veilig voelend, dat niemand gelukkig aan hun neus kon zien dat zij weezen waren, wanneer zij in 't voorbij gaan aan een schel eens trokken. Links en rechts mochten ze gaan, indien zij maar geen kattedwaad uitvoerden en pasten op hun tijd. Menig blankmutsig meisje keek de snotneuzen door de glazen na, terwijl ze in al hun wijsheid voor het huis reeds stonden, nog ouwerwetscher dan het Weeshuis, het huis met de 'drie roggebrooden.' Ze waren dan aan 't delebereeren geraakt over het 'Beleg,' 'de Spanjaards,' over 'Kenau' en de 'Drie roggebrooden,' tot hun het water siepte uit de mond.

Het duurde ook niet lang of ze trokken de brug over. Geen hunner wist het juist te zeggen, wie of de eerste was geweest om naar het huis te gaan van 'Jan de lapper.' Koos mocht al zeggen: 'je kunt nooit iets los krijgen uit die knaap, hij doet als Martha, bewaart al die dingen in zijn hart,' maar je mocht toch wel kijken naar wat je mocht. Zoo stonden ze in de donkere laagte daar, aan de overkant der brug en keken naar de herberg op de hoek: 'de Zwarte Hond' en tuurden naar de brokkelige letters van de gevelsteen:

In 't pothuis van de Zwarte Hond,
 Daar zat Jan Barentz binnen,
 Om met het schoenelapperswerk
 Zijn sobere kost te winnen,
 Maar ging de tromp van 't scheepsvolk rond

‘Ik mot genogt lezen!’ had Piet Pollee gegild en met hun allen waren ze dadelijk omgekeerd, schetterend over Tromp.

‘Ik wil naar zee, onmiddellijk naar zee,’ joelde Bertus op de zonnige brug.

‘Zie maar dat je er komt!’

‘De vlag waait uit op de toren!’

‘Waar is dat voor?’

‘Weet je dat niet eens, voor Koningin Sofie.’

‘Dan is er van middag paràde.’

‘Wat geeft ons dat,’ smaalde Dolf maar zong meteen:

‘In naam van Oranje doe open de poort’.

Wat hen in die dagen naar de brug lokte was misschien, omdat ze ‘Gekke Griet’ daar eens hadden gezien. Als je gekke Griet tegenkwam moest je met z'n allen vlak achter haar gaan lopen, zoo dicht maar als je kon. Dan sjarde zij op 't laatst haar omslagdoek rond haar lijf en tilde met haar andere hand haar sloereboeltje van de straat, draaide haar kleine hoofd al loopende om en zei:

‘Trap me niet op mijn gewaad.’

Altijd op hun post om negen uur, lette bijna niemand op de jongens meer, wanneer zij, etend hun brood uit

't vuistje, stapten door de rommelige drukkerij, het zaklood van het deurtje deden klossen, holden door slob en straatje en als de weêrlicht naar de Waag. Waar 't rare, schuine, zwart-geteerde plank-gebouw verrees, waarin 'n toe deurtje was, dat schuddende een halve slag kon draaien en met zijn nek dan over de kuilen stak van de open schepen, wanneer er zware vrachten aan de takel hingen, uit de kop er van. Dan traptten er twee-kerels-van-de-Brug in 't groote rad en zoo kwam de kist op de grond. Zoodra 't gevaarte stilstond was het rad evenwijdig, vlak aan de waterkant, waar altijd vuil bij lag, maar waar je overheen kon stappen, binnen in het rad om langs de schoepen op te klimmen tot je hooger niet kon. En was het daarna nog te vroeg geweest of bij een volgende gelegenheid, dan bleven er de jongens voor de donker-open deuren van het Waaggebouw staan kijken, recht voor de vierkante schalen van hout, waar een varken op zitten kon en naar de 'honderdponders,' waarmee de zoetemelksche en komijnde kazen, die van het 'Slepershoofd' gedragen waren, gewogen werden. Soms keken zij daar over het water heen, bloo naar het donkere 'spookhuis,' waar 's Zondags, als ze uit de kerk kwamen ook wel eens de reek onderlangs naar huis liep en Nico vond dan dat je het heel goed zien kon aan de tuin, achter het huis er naast.

Maar later, toen het warmer was geworden, waren ze weêr plotseling in de buurt blijven spelen. Want over de poort van het wijnpakhuis dreven dikwijls tonnetjes in het water, tusschen de wal en de schepen. Als je je dan

op je buik van de wal liet zakken en zoo op een tonnetje ging staan, kon je, schuivende met je vingers langs de wal, vàn elkander af en naar elkaâr toe varen en met klokkeslag weêr, mèt je buik op de wal, gemakkelijk komen op de begane grond. Bertus was er altijd 't eerste bij. Eens dat Jaap op een tonnetje met andere hoepels was gaan staan, riep Bertus:

‘Daar niet op, Jaap, dat zinkt.’

‘t Zinkt niet!’ schreeuwde Jaap uit de laagte.

‘Laat 'm nou betieën,’ zei Nico, kijkend met zijn varkensoogjes.

‘n Dról!’ gilde Piet Pollee.

‘t Zinkt niet!’ schreeuwde Jaap nog eens en voelde toen meteen dat het tonnetje onder zijn voeten wegrolde.

‘Wat zée ik je,’ zei Bertus, ‘daar hang je nou.’ Want allen zagen ze aan zijn kromme armen wel dat Jaap met zijn voeten ‘grond’ had.

‘Geef me effe 'n handje!’ schreeuwde Jaap.

‘Laat hem hangen, de stuipekop,’ gierde Dolf, ‘dan koelt ie meteen wat af.’

‘Ik ben geen stuipekop!’ raasde Jaap uit de laagte.

‘Nou, domkop dan,’ riep Dolf, ‘hou maar je groote snavel, we kommen al.’

‘Je trapt me op me klauwen!’ schreeuwde Jaap, ‘help me nou?’

‘Móppes!’ joelde Piet en danste op de wal; gelijk sloeg de klok in de blauwe lucht; dadelijk greep Dolf naar Jaap. Ze heschen met vereende krachten hem gauw op het droge en holden de knechts achterna.

Met een donkere rand aan zijn kiel, tot aan zijn billen nat, draafde ook Jaap naar binnen en steeg oogenblikkelijk op zijn bankje. Hij nam zijn half-volle haak ter hand en keek naar 'de wereld en hare wonderen,' of er niets waar gebeurd. En 't ratelen ving weêr aan en 't hortende gemangel beneden.

'k Geloof verdomd,' zei in eens de baardstem van Oostwald, bezig aan zijn vorm op het zink, 'dat die jongen in z'n broek staat te pissen.'

Jaap werd tot zijn haarwortels rood als een biet, hij loende naar Baas en zag hem ingebeten lachen zonder kijken. Jaap voelde vreemdachtig zijn koue beenen en toen dat mijnheer de Harde er aan kwam en toen dat hij voor de eerste maal een gemeene suisebol kreeg om zijn ooren.

'Harde, wat is dat nou?' narde 't geluid van Baas.

'Wel zeker!' stekelde de stem van de meesterknecht, 'ik zou die rooie rakker óok nog in bescherming nemen.'

'Ik neem niets en niemand in bescherming,' antwoordde hoog en gauw en laag weêr de stem van Baas, 'ik denk, wij waren ook eens jong, Harde!'

Jaap had in het geheel niet gehuild; hij voelde zich minder schuldig, voorgesproken door Baas te zijn geworden. Maar de week lang moesten zij binnen blijven en daarom waren al de jongens nijdig op hem.

IV. Zondag.

Jaap zat bij groomoe op zijn vaste plaats, midden voor het bruine randje van het uitgehaalde tafelblad te kleuren. Hij had met pen-en-inkt 'Dorothea van Genderen' in zijn schrift geschreven. Hij had al de letters blank gelaten van binnen en zou de kapitale D. en G. rood gaan verven, zoals het op het 'biljet' was, dat achter de rug van mijnheer de Harde hing, al veertien dagen lang. Maar daartoe moest de inkt eerst goed drogen. Jaap zat dus tegen zijn stoel te leunen en staarde zijn oogen zwart naar het blaâr-gewemel van de tuin.

'Ik heb van de week een slag om me kop gekregen,' liet hij eensklaps hooren.

'Van wie?' vroeg groomoe driftig.

'Van mijn-heer de Harde,' zei Jaap, dralende als of hij de lettergrepen zette van de naam.

'Van de Harde, dat dacht ik wel,' zei groomoe en keek de ruiten uit.

'Ik zeg niks!' riep Koos, het witte sterretje dat zij haakte, plettend met haar hand op de tafel, 'ik zeg niks!' Jaap drukte zijn beide handen op de biezen

van de zittingrand, draaide enkel zijn hoofd haar toe.

‘Ik zeg niks,’ herhaalde Koos, ‘maar ik heb wel eens gehoord van tonnetje-varen.’

‘Zeker van Nico's zuster Nies,’ bromde Jaap.

‘Ik zeg niks,’ herhaalde Koos, ‘daar komt Door,’ vervolgde ze in één adem. Ze leî haar pennetje met het bengelende lapje dadelijk op de tafelrand neêr en zei: ‘dat tréf je.’

‘En Hendrik ook!’ vulde Jaap aan, ziende het gezicht van Door's man, onder zijn glimmende hooge hoed, over het gordijntje heen kijken ‘en nog één,’ meldde hij luider.

Koos haalde gauw de bedsteê-stoelen bij, plaatste er een tegen het schot, naast waar ze gezeten had en de andere opzij van groomoe, want de kachel was lang al weg. Ze reikte over Jaap's schrift heen, nam haar werk op, legde het kloentje katoen voor zich en maakte dan geregeld weêr lisjes om het ijzeren krulletje van 't ‘schotsche’ pennetje, voor de ‘sprei.’

Hendrik leî zijn hoed achter 't bedgordijntje en 't hoedje van zijn vrind er naast. Door gaf een zoen aan groomoe en aan Koos en toen er een aan hem.

‘Ik heb hem maar meegebracht,’ zei Hendrik en wenkte naar zijn kameraad.

‘Daar deed je wel aan,’ zei groomoe.

‘Dat meende ik ook,’ antwoordde Hendrik, ‘hij liep toch met zijn ziel maar onder zijn arm.’

‘Niemand ontfermt zich over mij,’ gniffelde de kameraad. ‘Heiblom, welbekend,’ zei hij en gaf grootmoe de vijf.

Door was langs het tafelblad geschoven als toen ze nog een krinoliene droeg. Ze maakte haar hoedlinten los onder haar kin; haar manteltressen dan en weerde met haar hand Jaap, omdat hij ouwergewoonte van zijn plaats leek te willen komen.

‘Nee, Jaap, je wordt zoo zwaar.’

Hendrik was naast Door gaan zitten en rookte aan een sigaar en Heiblom zat aan zijn andere kant, ook in zijn Zondagsche jas. Hendrik had een kneveltje met twee kromme puntjes er aan, een groote strik-das onder zijn kin.

‘Och, Koos?’ vroeg groomoe dan, ‘wil jij het theewater aan de kook weêr even brengen; ik had er niet zoo vroeg op gerekend; de houtjes leggen er naast.’

‘Met alle soorten van genoeg,’ zei Koos en hupte op de been.

‘Jullie blijven toch wel een oogenblikje, niet waar?’ vroeg groomoe.

Rechttop met zijn zondagskuifje, bleef Jaap Door telkens nog aanzien en Koos was naar het fornuisje geloopt, achter de trap en toen gingen ze weêr zitten kletsen als alle groote menschen tot vervelens toe moeten doen. Jaap had het beetje rooie verf in het porceleinen potje van zijn verfdoois reeds klaar en kleurde alvast de D. Hij voelde dat de kameraad het oog op hem hield gericht.

‘Dat doe jij netjes,’ prees de kameraad over zijn schouder heen. Hij had een ‘spatje’ gedronken en dan worden ze vroolijk. Jaap dacht vanzelf zoo aan de ‘zieltjes’ van de haringen, die ze laatst in de zetterij tegen de zolder

aan hadden geslingerd. Hij keek plezierig om en wees met de punt van zijn penseel de kapitale G aan en zei:

‘Deze wordt ook rood, zie je.’

‘t Is een lust, een lieve lust,’ bewonderde Heiblom en trok zijn hoofd terug om goed te zien.

Koos was intusschen weêr gekomen en op haar plaats gaan zitten. Ze reikte haar haakwerk over tafel aan Door, om het patroontje te laten zien; ze bleef op haar rooien arm steunend zitten wachten, er over spreken zoo.

‘Ja, dàt zal lief staan,’ zei Door en gaf het sterretje aan haar terug.

Toen Jaap's D rood geverfd was zag hij opnieuw naar de kameraad; hij hield zijn handen op zijn beenen en de penseel nog klaar.

‘Dat staat toch ook mooi, niet?’

‘Wat zeg je?’ vroeg Heiblom.

‘Hoe of u het vindt?’

‘Ik wou dat ik het zoo kon,’ antwoordde Heiblom gul; Hendrik zat Jaap recht aan te kijken met zijn bruin-blauwe oogen.

‘Hoeveel verdien je nu al?’ vroeg hij met zijn gelijke stem.

‘Dat weet je toch wel,’ wou Jaap gaan zeggen, maar hij zei:

‘Dertig centen in de week.’

‘Dat is om te beginnen zoo kwaad nog niet,’ zei Hendrik, recht zijn rook uitblazend; hij hield zijn sigaar in twee vingers van zich af.

‘Daar kunnen we onze haak mee inverdiene,’ praatte

Jaap gauw, omdat zijn zwager hoofd-drukker was, maar op een andere 'winkel'.

'Ook mooi,' zei Hendrik; hij kantelde zijn hoofd om, want Door sprak tegen hem.

Jaap bemoeide zich weêr met zijn letters.

'Ik ken wel iemand die zoo'n maatje passen zou,' praatte Heiblom.

'Alle veranderingen zijn geen verbeteringen.'

'Maar zoo'n jongen deugt toch niet voor letterzetter.'

't Is een redelijk stuk brood.'

'Maar ik hoef geen letterzetter te worden,' viel Jaap in de rede, 'ik mag met September naar de teekenschool; ze hebben het beloofd.'

'Dat moet ik eerst zien,' zei Hendrik.

'Het schaap.'

Jaap hoorde Door's droeve stem; hij vond het niet plezierig en keerde zich naar zijn G. En 't praten ging zijn gang; Koos zei: 'patroontje' en Hendrik 'patroon,' alsof hij in de kamer alleenig was en alle menschen kon.

... Overigens, niet voor de poes, die heeren Mezemans, en als dan je vader regent is; die jongensvingertjes zijn lenig en zetten heel wat af'

'n Knap werkman, 'n goddeloos knap werkman, ik mag er mee in spreken, stond bij hem aan de snelpers, eer ik bij de firma Drieling en Bijzing er zelf een onder me kreeg; ik heb van hem geleerd en schaam het mij niet te zeggen.'

'n Windschopper toch, die Ruits, en'

'Wat doet dat er toe,' zei Hendrik, zijn asch op een

schoteltje tippend, 'de eene is zus uitgevallen en de andere zoo; het blijft toch maar de eerste plaatdrukker van de stad; dat is toch geen kleinigheid?'

'Dat is het zeker niet,' stemde Heiblom toe; Jaap zat lummelig bij al het praten, want zijn G was af.

'Genaakt niet aan Baas!' riep Koos.

'Die ó-ver het Huis woont?'

'Zoo'n kittig kereltje,' beduidde Koos.

'Tien huizen van die nieuwe perceelen,' leî Hendrik Heiblom uit, 'mooie woningen, maar ook mooi geld.'

'O, over Flora.'

'Van 't bloemenfeest.'

'Zoo zij op die plaat staat, gedrukt bij jullie.'

'Daar heeft de werkman geen schuld aan, me goeie vrind.'

'Och, wonen ze tegenwoordig daar,' had de oude vrouw gezegd: 'hoe zou het zijn moeder gaan?'

'Groomoe,' liet Jaap weêr hooren, 'wanneer krijgt Door nou een koppie thee?'

'Aardappelen-thee,' bromde Hendrik meteen, dat groomoe het niet zou verstaan. Door lachte mee, omdat er wel eens een krummeltje gekookte aardappel in 't water van de ketel was geweest. Groomoe leî haar hand naar Jaap's blauwe arm en liet die daar rusten.

'Ja, ga eens kijken, Koos,' verzocht ze, 'hoe het er mee staat.'

'Die duvel,' zei Koos, 'hij herinnert je aan je plicht,' en ze deed nog een steekje.

'Hendrik,' zei toen groomoe, overleunende uit haar

stoel, 'ik wou je toch vragen, nu je er over spreekt, een oogje in het zeil te houden voor het broertje van je vrouw.'

'Over een maand heb ik er zelf een,' zei Hendrik.

'Het schaap,' fluisterde andermaal Door.

'Dan zal ik er wel weêr voor dienen te zorgen,' antwoordde groomoe, 'het ware toch god-geklaagd wanneer de jongen iets moest worden waar hij geen zin in heeft. Ik ken die meesterknecht van hem, langer dan ik jou ken of Heiblom.'

'Got, melieve mensch,' grunnikte Heiblom, 'ik heb zelfs de eer niet hem te kennen.'

'Ik des te beter ken die Nero,' antwoordde groomoe, haar hand saâmknijpend op tafel, 'hij zal van de jongen afblijven, zeg ik je, van de zoon van mijn zoon.' Hendrik klemmend zijn sigaar in zijn lippen, streek zijn overhemd glad achter zijn vest.

'Maak u nou niet moeielijk,' soebatte Koos; ze leî haar werk onmiddellijk op tafel en rees.

'Nee, Koos,' suste groomoe, 'je kent me toch wel en giet meteen even op.'

Koos plaatste het blaadje als gewoonlijk bij het raam en haalde alles van de siffonjerre. Ze liep weêr weg en kwam weêr met de volle tuitpot binnen en groomoe stak het drijvertje zelf aan, want de rooie lucifers stonden naast 't gezangboek op de vensterbank.

'Makkelijke dingen,' zei Koos, 'blijft u suiker?' vroeg ze de kameraad.

'Even nog trekken,' zei groomoe.

'Ik zeg niet dat hij niet knap in zijn vak is,' vervolgde

de oude vrouw, 'ik zeg dat hij een Nero is. Of ik hem ken, dat zou ik denken, beter nog dan ik vrouw Baas ken. Wanneer je een winkel hebt gehouen als ik, doe je heel wat op en als iemand als kostganger over je vloer verkeerde, drie jaar lang, weet je wat voor spek je hebt in de kuip, al trouwde hij naderhand de grootste madaam uit de hoofdstad. Wat beeldt die mosjeu zich in, wat heeft hij een kind met geweld te willen dwingen, van een vader die hem niet meer beschermen kan en die hij kón, want hij ging gelijk met de kinderen op. Wat verbeeldt zoo'n preduct zich? Vraag het hem eens wie er zijn ontleigheid hielp redderen, wie er met groene zeep zijn zeere hoofd voor hem gewasschen heeft, waar hij toen last van had.'

'Ajakkes!' riep Koos uit, 'laten we liever over wat anders praten.'

'Wij moeten praten waar wij over moeten praten,' antwoordde de oude vrouw, 'het is de reine waarheid, jullie vergeten maar al te gauw dat je geen vader meer hebt of moeder; ik dacht dat Hendrik er wat aan doen kon, maar 't blijkt dat ik me hierin vergiste.'

'Hendrik weet best wat hij doen moet of laten,' zei Door scherp en reikte meteen naar haar kopje.

'Ach, kind,' praatte groomoe, 'Hendrik zit er toch zelf bij; ik wou maar zeggen, omdat hij een man is en van hetzelfde vak, dat hij allicht er meer dan ik aan doen kon, al ben ik duizendmaal jullie grootmoeder.'

'Ik zou eens met de vader kunnen gaan spreken,' opperde Hendrik kalm.

‘Asjeblieft niet!’ smeekte Koos verschrikt.

‘Ik weet ook niet,’ beaamde groomoe, ‘of het wel veel zou baten; het bloed kruipt waar het niet gaan kan, de man heeft zijn eigen kinderen.’

‘Spreken wij er nu niet meer van,’ hernam grootmoeder, ‘als Hendrik maar zoo goed wil zijn het in presomptie te houden en aan mijn woorden te denken; eer over het kind wordt beslist.’ Al zeggend keek weêr de oude vrouw door de ruiten.

‘Hoe denk je er over?’ vroeg Hendrik eindelijk schuinweg naar Door vragend, ‘we moeten nog verder.’

‘Gaan jullie nu al heen?’ klaagde Koos, Heiblom ziende rijzen, ‘uw kopje staat koud te worden.’

‘Ik kan ze niet vasthouden, kind,’ praatte groomoe, ‘niemand belet je echter Hendrik en Door een eindje weg te brengen.’

Koos had haar haakwerk oogenblikkelijk neêrgelegd en keerde dan haar zwart-zijen boezelaartje om, en boog aan de krans van haar muts.

‘Wij zijn altijd gauw gereed!’ lachte ze, de spierwitte moffen langs haar tabberd, en kijkend strak naar Jaap, of ze zeggen wou: ‘er zit voor jou wat op’

‘Wil jîj nog een koppie, jongen?’ vroeg groomoe toen ze allemaal al waren in de poort.

‘Asjeblieft, groomoe,’ bromde Jaap.

‘Dank u wel,’ bromde weêr Jaap.

‘t Is nog te heet,’ hernam groomoe, ‘is er wel suiker genoeg in? Kom hier naast me zitten, en breng je kopje mee.’

Toen Jaap naast groomoe zat, leî zij haar hand op Jaap's hand en wrijfelde over zijn knokkels.

‘Nou moet je me toch es vertellen, jongen,’ zei groomoe, ‘wat bedoelde Koos met dat tonnetje varen?’

‘Koos gunt me ook niks,’ brommelde Jaap, norsch naar het haakwerk van Koos neêrziend, zoo het was blijven liggen.

‘Hoe kom je aan de gedachte,’ knorde de oude vrouw, haar hand wegnemend en 't haakwerk met kloentje en al verwijderend, ‘neen, je moet grootmoeder aanzien.’

‘Ze zegt,’ begon Jaap oogenblikkelijk te raffelen, ‘dat ik een verschrikkelijke jongen ben, maar Koos is zelf een verschrikkelijke meid.’

‘Tu, tu!’ suste de oude vrouw, met haar hand over Jaap's hand weêr en uit haar kornet naar hem kijkend, ‘geef nu eens antwoord op groomoe's vraag: wat hebben jullie weêr voor streken uitgehaald?’

‘We hébben geen streken uitgehaald,’ raffelde Jaap, ‘gaat u maar gerust aan Baas vragen, al de knechts staan er bij als we tonnetje-varen.’

‘Nou ja, nou ja,’ praatte de oude vrouw, ‘zoo weet je groomoeder nog niks.’

‘Als er tusschen schofttijd soms bij de wal tonnetjes leggen,’ verklaarde Jaap, ‘gaan we er op staan en schuiven zoo langs de wal, heen en weêr naar mekander toe en toen’

‘En toen?’ herhaalde groomoe.

‘Nou en toen,’ rammelde Jaap, ‘ben ik er afgegleeën en heb ik natte beenen gekregen.’

‘Is 't anders niks,’ liet groomoe hooren.

‘Anders is het niks,’ raffelde Jaap met al glimmender oogen, ‘gaat u 't maar óveral vragen, als het niet had gelekt, had het geen mensch gemerkt!’

‘Daar maak je het niet beter mee,’ praatte de oude vrouw, telkens Jaap's knokkels aaiend, ‘en....heeft mijnheer de Harde je daarom geslagen?’

‘Daar h et ie me nou om geslagen!’ antwoordde Jaap en leunde zich meteen los tegen zijn stoel aan.

‘Ze moesten het toch niet toelaten, de groote knechts,’ praatte andermaal groomoe, ‘jullie kokende kereltjes weten nog niet beter, maar, je wilt toch vroeg of laat niet verongelukt thuiskomen?’

‘Je k n niet verongelukken,’ raffelde Jaap, heftig weêr recht, ‘met de beste wil van de wereld niet, je beenen staan er dadelijk op de grond.’

‘Nou ja, nou ja,’ zei weêr groomoe: ‘t is deze keer goed afgeloopen, behalve die slag om je kop; intusschen blijven wij doodelijk ongerustte weten dat jij zulke dingen doet waar wij niet bij zijn, ik evenmin als Koos of Door.’

‘Door,’ bromde Jaap oogenblikkelijk norsch, ‘geeft om niemand anders meer dan om Hendrik.’

Groomoe trok gauw haar hand weg.

‘Wie zegt dat?’ vroeg ze.

‘Dat zeg ik,’ grommelde Jaap.

‘Och, kind,’ zei groomoe toen het even stil geweest was en haar hand op Jaap's hand weêr leggend; ‘dat kan je nog niet begrijpen, geloof me, Door houdt nog evenveel van je als vroeger; je gelooft groomoe toch wel?’

‘Je gelooft toch noch grootmoeder wel?’ herhaalde de oude vrouw.

‘Ja, groomoe,’ praatte Jaap even bangig als groomoe.

....‘Zie je, als jij je misdraagt,’ was grootmoe opnieuw begonnen, ‘hebben wij, groote menschen, niets meer in te brengen; dat zie je toch wel al in?’

‘Ja wel, groomoe,’ bromde weêr Jaap.

Het klinkje van de voordeur had ineens geklikt, Koos was binnengekomen, ze bleef even stijf staan kijken en zei:

‘Heere, me heere, wat een end.’

V. Ondervindingen.

‘Grootmoeder van Genderen’ als Door zei, sinds ze zelf ‘juffrouw van Doornik’ heette, had wel recht toen zij meende, dat Jaap naast de hut begon te leven. Jaap deed dat echter niet alleen: al de vier jongens, nu zij geen boezelaars meer droegen, waren iets afzonderlijks geworden in de kinderkamer. 's Middags bij de maaltijd zaten ze aan het boveinde van de tafel nu, in welke verlengde, voorbij de middendeuren naar de schafttafel, het onderind begon der zaaljongenstafel, waar Jan en Sander van der Sande al zaten, die wagenmaker was geworden. De letterzettersjongens mochten nog met Gerard wel eens dollen of met Dirk Bouts, die eerdaags tuinman werd, met Piet Tersteeg of Arend, maar sloten zich bij nieuwelingen niet meer dadelijk aan en wisten lang zoo gauw als vroeger ook hun namen niet. Voor en tusschen kerktijd Zondags stonden zij gestadig voor 't zaalpad te hunkeren wanneer de groote jongens ‘kastie’ speelden of ‘Swee-swiet-bol’, sigaren of pijpen rookten. Jaap kuierde ook met Leentje nog wel of met Marietje, met Neeltje of met Suse, maar meestentijds bemoeide hij

zich met de kleine, nieuwe jongen, met Pietje Vroon. In het vrije oogenblikje na den eten was Jaap met het boezelventje doende, dat nauwelijks hem ziende aan kwam draven, zijn starrel-zwarte oogjes naar de zijne hief. Hij maakte voor hem een ratelklepper, schoon het geen kleppertijd was, leerde hem de plankjes op zijn holle vuist te leggen, aan 't touwtje hard te trekken tot hij 'ging'. Hij kleurde zijn eigen drijftol met versche kleurtjes voor hem en sloeg in 't hart er van de koopren spijker die hij bij groomoe in de lâ der siffonjerre had gevonden, wat, als de tol op dreef was, al zoo mooi als bloemeblad verkleurde allemaal. En hij beloofde aan Pietje een 'vlieger', omdat een 'schar' van krantpapier geknipt een labbekakkig ding was.

Bij het kerkgangetje Zondagsmorgens, want Jaap ging 's middags, 'binnen-door' reeds mee naar de middagkerk, wanneer om kwart-over-negenen de reek de straat uitkwam, over de brug naar 't huis van Jan de Lapper, keek hij meestal naar de drukkerij-kant uit of waar de schepen met bedekte ruimen druilden of waar een schipper in zijn bonte boezeroen op-sloffen aan de walkant 'sting'. Jaap vond het lang niet zoo als door-de-week. Sjokkende mee hield hij dikwijls dan een hand in zijn broekzak, wat toch alleen maar paste wanneer het ijskoud was en wijl zij onderweg niet babbelen mochten, dacht hij, beschilderde borden aanziende: 'zulke groote letters hebben wij toch niet.' Wanneer de reek de stille Waag omging, keek hij niet eerder uit zijn oogen vaak, dan waar het water verder 'stroomde' onbekend; waar

een troep rooie daken waren en de spietsen van 't kasteel der Amsterdamsche Poort en goudbloemen en 'n fijn, wit ophaalbruggetje was. Daar boog de reek de hoek om, waar vierkant de toren uit de rooie daken stak, tot eindelijk de voorste meisjes het kromme trapje opklommen en ze opgeborgen waren in de kinderkerk, waar 't donker was en frisch. Daar zonken de koopren kandelaars veel dieper aan de zwarte stangen, met oranje appelen eraan geregen. Ze keken er altijd eerst naar het Psalmen- en Gezangenbordje, met 't ronde kapje, om wat de 'voorzang' zijn zou en zaten geregeld onder de ramen op hetzelfde 'hoogje' van planken, bestrooid met zand, maar waar ze van de voorzanger niets konden zien en niets van dominee zijn woorden, door de dikke pilaren en niets van Godefrooi, die er toch was.

Wanneer zij huiswaarts togen op de soep af, stapten langs de vensterglazen van een regent, namen zij geregeld hun petten af. Eens dat de reek onderlangs de mooie, paarse ruiten liep, waar allen wisten dat de Regentes woonde, had hij daar een licht-paars meisje rechtop voor het glas zien staan en sedert hoopte Jaap het weêr te zien op Zondag, maar dat gebeurde nooit.

Eens, voor kerktijd 's morgens zei Leentje tot hem in het wit portaal:

'Jaap, je scheelt wat, ik zie het aan je gezicht.'

'Ik heb vannacht zoo naar gedroomd,' bromde Jaap.

'Wat heb je dan gedroomd?'

'Van letters,' zei Jaap, 'die aankwamen en op me af.'

'Dat kan gelukkig niet bestaan,' zei Leentje.

‘Dat heeft het wel,’ antwoordde Jaap, ‘maar jij begrijpt het niet.’

‘Is dat dan zoo moeilijk te begrijpen?’ vroeg Leentje.

‘Als je geen letterzetter bent, wel; want 't onderste gedeelte van een letterstaafje heet zijn ‘voet’, praatte Jaap en keerde meteen zich om.

‘Jaap, hoor es?’ riep Leentje hem achterna.

‘Hoor toch es, Jaap!’ riep Leentje. Maar Jaap was in de plaats gaan dolen als zoo dikwijls, wanneer het verre hoofd van een drukker of zetter in zijn gedachte kwam; van Bruining of van Oostwald, dat als het vriendelijk van-onderen was, woedend was van-boven. Tot hij een hand van Pietje kreeg en zelf zonder boezelaar met hem kuieren bleef, terwijl het zachtjes uit de kinderkamer-ramen zong:

‘Iesie-wiesie, labber de bok,
Hoe-veel horens steken er op?’

...De zomer was weêr in het water gevallen en al de knechts bleven om half-negen binnen. De pannen en de goten dropen; de ramen waren toegeschoven, de stralen plasten op de smerige kozijnen en kletterden. De zetterij zou eindelijk worden schoongemaakt, zoodra het beter weêr was, omdat de kasten dan buiten het raam met een blaasbalg werden uitgeblazen. Dan kwam er een vaatje ‘oud bier’ en mochten zij helpen had Baas beloofd; nu zetten ze voor het oogenblik samen ‘de werken van Flavius Josephus.’

Het zou van 't jaar een late kermis wezen en alle vier de

jongens hadden in hun zak een stuijer, die je in het 'Gedekte Paard' voor één cent koopen kon. Ze 'pikten' onderweg daarmêe als ze naar werk gingen, je mocht er in de zetterij zelfs niet mee 'rollen'. Dus gingen zij als ieder zitten lezen. Nico las dikwijls in zijn vrije tijd wanneer hij kon, 'de Gelria', waar Bruining's 'stoet' of boteram in was geweest. Bruining praatte anders dan hier, sprak ieder en-netje uit, zei: 'elkeN nieuweN zin'. Ze namen hun copie van het standertje, de groote bladzij's van Flavius Josephus, lazen de 'verwoesting van Jerusalem' en kibbelden er over dat het anders was dan in de Bijbel en anders ook dan op de 'Bijbelsche geschiedenis' verteld werd door meester van der Lugt.

Of met hun zessen stonden ze om de zinken plaat geschaard en speelden 'uitbetalen'. Jaap had het zelf bedacht, naar wat er Zaterdag gebeurde bij hetzelfde kastje. Dan kwamen al de knechts na afloop, in blauwe kiel of niet en kregen 't weekloon van de meesterknecht uit een lang, sloopachtig zakje. Dat was het, en Baas dan op het glimmig bankje in zijn hoek zat te grinneken. Ze gebruikten daartoe de stukken hol-wit, die voor de vormen dienden en in de onderste bak geborgen waren. Er waren verschillende stukken hol-wit, het eene telde zooveel mediaan en 't andere zooveel, zoo kregen zij de guldens bij mekander en de dubbeltjes en namen voor de losse centen dan kwadraatjes en voor een halve cent een pasje uit de kast.

Eens toen het erg regenduister was, de meesterknecht gebleven was, onzichtbaar bij zijn boteram gezeten, blad-

zijden opensneed, was Jaap weêr aan de beurt om uit te betalen.

‘Ruits,’ was hij begonnen, ‘zestien gulden, zooveel overuren, wil je het even nazien?’

‘Epstein, tien gulden, en, hoeveel óver-uren?’

‘Van Almelo, dito dito.’

‘Lou, de draaier, vijf gulden, tachtig.’

‘Van der Snel zijn arm is kapot.’

‘Baas, vijf en twintig gulden, vijftig cent.’

‘Oostwald, twee en twintig gulden, zeven en een halve cent’

‘Was 't godooime waar,’ knorrelde van zijn plek Oostwald.

‘Bruining,’ vervolgde Jaap ongestoord, ‘twintig heeleN guldeNs.’

‘Dries is er drie dagen geweest op een schoft na, drie gulden, min een kwart.’

‘Godefrooi, drie dubbeltjes en twee centen voor zijn kermis.’

‘Dolf van der Sande, drie dubbeltjes.’

‘Bertus, drie dubbeltjes.’

‘t Vierkantje, drie dubbeltjes.’

‘Nico, drie dubbeltjes.’

‘Jaap van Genderen, drie dubbeltjes.’

‘En mijnheer de Harde, drie dub-bel-tjes.’

Jaap had zoo durven eindigen en ontving onmiddellijk een leelke druil om zijn ooren van mijnheer de Harde. -

‘Wat die jongen heden ten dage bezielt is mij een

raadsel,' was Koos' oordeel geweest, 'de duvel kijkt hem bijwijlen uit zijn oogen.'

Doch toen het buiten opklaarde af en toe en ook de schoonmaak langer niet uitgesteld kon worden, mochten de jongens geen van allen helpen. De meesterknecht liet al de losse bokken, zooveel mogelijk, in 't overloopje slepen van 't kantoor, er zes opstellen, onder de lage raampjes. Hij gaf hun in zijn barre drukte taak op en weldra stonden zij daar wederom te zetten, in hun blauwe kielen, aan de werken van Flavius Josephus. Ze hoorden het lekkere gestommel van de knechts, wisten dat ze papieren mutsen op hun hoofden hadden en dat ze met de grijze schoonmaakster dansten, roken het oud bier, maar tusschen de gele deuren van kantoor en zetterij besloten, durfden de jongens haast geen woord kikken, keken elkaâr verveeld met leeë oogen aan.

'Ik kà-niet lezen,' pruttelde Nico de tweede morgen, toen er een zwarte wolk was over de lucht komen drijven.

'We kunne niet zien.'

'Geen scheid kà-je zien.'

'Gelukkig!' hitste Piet.

'Laten we het gaan zeggen,' zei Bertus.

'Als Jaap het niet durft,' zei Dolf, 'durf ik het wel te gaan zeggen.'

'Ik durf het wel te gaan zeggen,' had Jaap gezegd. Hij leî zijn haak voor zich neêr, stapte nagekeken naar de deur van het kantoor en klopte aan met zijn knokkel.

'Binnen!' klonk het.

Jaap opende de deur, bleef op de drempel staan en

blikte. Hij zag ‘de lange’ zitten teekenen, gebukt voor een hellend, wit dakje, doorschijnend als vlieger-papier.

‘He-e?’ vroeg het goudbrillige gezicht van de lange patroon; binnen zijn baard ging zijn mond niet dicht en de groote knobbel van zijn keel kon je zien. Weêrszijds en achter hem op de tafel blonken doorschijnende flesschen.

‘We kunne niet zien, menheer!’ boodschapte Jaap uit de rechte verte.

‘Ik kan het heusch niet helpen, jongen, antwoordde mijnheer Mezemans, ‘je moet maar zien dat je je redt,’ en hij deed toen zijn hoofd weêr onder het dakje.

Eerbiedig haalde Jaap de deur naar zich toe en bleef de graveerende patroon nakijken tot het kantoor was weg; er hingen platen en er was een bruine, opgewerkte meubelkast.

‘Hij kan het niet helpen, zegt meneer,’ verwittigde Jaap op zijn bankje klimmend. Hij nam zijn haak en was van binnen heelemaal verstild geworden.

Alsof hij altijd in de reek liep, was Jaap na die gebeurtenis zwijgzaam gebleven; ‘hij is weêr es daas,’ zei Dolf; telkens moesten ze onderweg tot hem schreeuwen: ‘maar je bent toch niet doof?’ Eens 's avonds-in-bed was Bertus overend op zijn arm gaan leunen en had gefluisterd: ‘huil je, Jaap?’ maar had geen antwoord gekregen. Jaap was bijzonder naarstig in de zetterij, al werkte hij ‘luier’ dan anders en al duurde het vaak heel lang, eer hij naar Baas toeging om iets te vragen. Eens toen hij bij mijnheer de Harde was geroepen, niet vlug genoeg

gekomen en daarvoor weêr een klap had gehad van mijnheer de Harde, was hij op de plek blijven staan.

‘Geeft u me er gerust nog maar een,’ had hij gezegd en had die dan ook gekregen.

‘Ze zijn op 't laatst niet meer te tellen, al die tikken op je snavel,’ had hij 's avonds bij het uitkleeden gebromd.

‘Waar ze dikwijls slaan, krijg je eelt,’ wist Bertus en praatte oogenblikkelijk over de zee.

Met dit al lagen op een goeien morgen de allereerste kermisshuizen aan de wal gemeerd. Jaap echter werd niet vlugger, bleef er bij loopen voor ‘spek en boonen’, al leken ook zijn oogen donkerder dan anders, wat Koos deed zeggen dat hij last had van ‘wurmen’. Hij draafde soms nog wel een toertje mee in de ‘manége’, toen er het ‘geraamte’ van 't spul van Carré werd opgezet, stond als een ‘houten Klaas’ bij de ‘slaapwagen’ of keek met Dolf naar het ‘waterpassen’ van de ‘fundamenten’. Dan schoven zij er groote blokken als ‘kooien’ onder, die ook gekérfd waren, daar anders 't heele spul in pastei zou vallen; maar als de jongens weêr over de dwarsleggers gingen springen, liet hij ze aan hun eigen over, teutte bij de vreemde, krom-snorrige kerels, hun taal aanhoorend of het vloeken waren.

Ook toen de kermis was ingeluid veranderde Jaap niet veel en nam het als van zelf sprekend aan, dat in de zetterij veel minder van de kermis was te hooren dan in de binnenplaats van het Huis. Omdat zij in de kinderkamer waren nog, moesten zij altijd stipt-op-tijd thuis zijn en daar de kermis pas na zevenen geopend werd, wel de

stellages er waren, het tandrad met de wijzer en het blok-om-op-te-slaan, maar niet de koeken met de suikerwitte krulletters 'Voor uw kermis' en 'uit Liefde', niet de bekertjes en beeldjes, die je voor een blikken nummer loten kon; en omdat de draaimolens van het jaar aan 't andere end der stad stonden, waren zij geregeld met hun-vieren onder hetzelfde, op twee schuine stokken steunende zeil te vinden. Daar schoolden de bont-armige jongens samen voor de blauwe met gele bloemvazen beschilderde toonbank vol bruine oliebollen, al waren zij hun kermiscenten lang reeds kwijt, hunkerend, hopend, dat er eens een heer of een dame voorbij zou gaan en vragen: 'lust je een oliebol?' want dat gebeurde wel. Op 't nippertje weggegaan kwamen zij dan soms een orgel tegen of een Itaaljaansche jongen met marmot, maar allen waren het daarover eens dat ze weinig 'zaggen.'

'Nou gaan we maar weêr onze gevangenis in,' zei Dolf.

Eens, dichtbij werk, zagen zij een vent bij een platte kar vol peren, die schreeuwde of hij zong:

'Mooie maagies!

Voor je kermis!

Ze smelten in je mond!

Twee centen 'n pond!'

Ze waren met hun viere bij de wagen komen staan en ook een dienstmeid was er bij gekomen, met witte lint-strik om haar wangen.

'Toe koopman,' flikflooide zij, 'geef mij een maagie?'

'Je bent niet iedereen,' zei de koopman dadelijk, 'en als je dan bent zónder.'

‘Nee, hoor!’ giegelde zij.

‘Zoo mag ik 't hooren,’ zei de pereman en zocht op zijn kar, ‘thuis opeten, snaartje, me-meid,’ zei ie, ‘een beetje laten leggen nog, zal-je? denk om de koopman,’ en toen kreeg ze er een.

‘Dank je wel, koopman!’ riep ze, lachte en leî hem bij haar sleutel in het mandje, onderwijl de vent zijn kar voortrolde en naar de daken schreeuwde:

‘Denk om de koopman!

Denk om de koopman!

Mooie maagies!

Zoete maagies!

Ze smelten in je mond!

Twee centen een pond!’

Alsof hij losgebonden was geworden had Jaap de naar de lucht roepende venter aan blijven glaren en naar zijn overweldigende snoet.

‘k Wou dat 'k ook een meid was geweest,’ riep Nico uit en toen was Dolf gaan schetteren en waren ze alle vier schreeuwend het straatje ingegaan:

‘Mooie maagies!’

‘Zoete maagies!’ tot hen bij het poortje de wijnpak-huisknecht met water ging besproeien uit de hals van een flesch.

De volgende ochtend roken ze een lekkere lucht en zagen blauwe damp voorbij het raam der zetterij oprijzen. Toen wisten ze dat er weêr nieuwe rollen werden gegoten op het plaatsje. Dus waren zij er bij om half negen, ofschoon het al te laat bleek te zijn, de ‘gietmallen’ vol al waren.

Ze scharrelden om de staande vormen, als dunne, overend gezette kachelpijpen, die overlangs open kunnen gaan met scharnieren, met lensjes zijn dichtgeklemd, om er de rol uit te halen, wanneer die koud en stijf is. Ze drukten van boven met hun toppen op de elastieken 'lijmstroop' waar de inktrollen van zijn gemaakt, tusschen de hoekige gaten van het ijzeren treefje door, waarin de pen rechtop vast staat door heel het lange midden heen; ze persten op de schuimige blaasjes die er in waren en proefden aan hun vingers omdat het veel meer stroop was dan lijm.

Naast het fornuisje lagen bij de doove sintels de overschotten nog van de afgedankte, in het nieuwe gietsel versmolten rollen. Piet Pollee raapte een driekant brokje op en ging er van eten.

't Smaakt!' riep Piet.

Ze proefden dan allen een stukje, vonden het goed, kauwden, slokten en zwolgen. Maar onverhoeds was toen Baas uit het slobje aan komen wandelen, hij drong zich tusschen hen in en stootte ze uit elkaar als met een scherpe stok.

'Beestengoed!' schold hij, 'galgenaas, wi-je dat laten!'

'Schaam jij je niet, rooie rekel, wat moet ik daarvan denken,' raasde Baas en drilde zijn vinger vlak voor Jaap's gezicht, die met zijn nog wat opgetilde elleboog van afwering, knipoogend stond en met verschrokken mond, waar om de drukinkt een zwarte kring had gemaakt.

'Ik weet waar ik klagen moet,' dreigde Baas, links en rechts, van de een naar den ander.

‘Nou,’ zei Nico en keerde bedremmeld om, ‘t is zoet.’

Baas zwaaide met zijn lange arm een slag in de lucht, liep weg en krijschte bij het deurtje, dat ze oogenblikkelijk hun snuiten moesten wasschen.

Teruggerezen voor zijn bok had Jaap het hart niet op te kijken en Baas hield heel de morgen de diepe, vieze nepen naast zijn lippen; maar toen hij in de middag met een gecorrigeerde pagina op zijn hand voorbij weêr trad, bleef hij even staan.

‘Aap daar je bent,’ zei Baas, ‘ik geloof wel iets anders voor jullie te hebben. Kom om zeven uur eer je de poort ingaat maar even aan de overkant aan met je vieren.’

Om zeven uur schelden zij bij Baas aan en werden door zijn ouwe moeder in 't voorkamertje gelaten. Ze kwam van achteren met een mandje en deelde aan elk vijf ‘sapperde groenen’ uit. Het waren peren van Baas' eigen boom, ze hadden zelf de boom door het raam zien staan.

VI. Dobberingen.

In de eerste dagen van September waren Dolf, Bertus, Jaap en Nico naar de Burgeravondschool gegaan in het Proveniershuis. Ze mochten toen om half zeven hun haak neêrleggen en hun handen gaan reinigen, dewijl de lessen aanvingen nog om zeven uur. Zij aten, thuisgekomen, met de grooten mee, al bleven zij nog slapen in hun oude bedden en aangezien het slechts een eindje loopen was, waren ze met de anderen gelijk aan tafel om negen uur. Nochtans duurde het lang eer Jaap gewende aan het nachtelijk tochtje, het niet zoo vreemd meer vond om na het na-gebed zich uit te kleeden als het gas laag brandde en ze allemaal lagen te slapen.

Jaap leerde in de eerste klasse voortgezet lager onderwijs, maar in de tweede klasse leerde je meetkunde reeds en algebra, werktuigkunde en chemie of scheikunde. 't Was alles met de uren en de namen van de 'roosters' af te lezen, die op de deuren van de klassen met 'ouwel' waren vastgeplakt. Twee keer in de week was het in de zaal-met-vijf-ramen teekenles. Ieder moest met handteekenen beginnen of je schilder was of smid, maar als

je tot de tweede klasse was bevorderd, liever timmerman of metselaar werd, steeg je naar boven om rechtlijnig teekenen te leren. Dan werden er twee andere dagen teekenles gegeven en door een andere mijnheer en moesten alle bouwkundigen een teekenhaak hebben, een bord en een passerdoos, die 'n gulden kostte of vijftien stuivers. Handteekenen was billijker en Dolf zou van moeder Bruin een mouwvest krijgen als hij naar de zaal ging. Het leren kostte vier gulden in het jaar, werd door de heeren en hunzelf betaald; 't papier, de koperen teekenpen, de wiek en het gomelastiek, het krijt en het houtskool en alles wat je verder in je gele teekendoos kon hebben en niet kon ontberen.

Van dit alles vertelde Jaap Zondags; maar groomoe had het in de laatste tijd meer dan volhandig gehad. Door had een dochtertje gekocht; ze had zich een maand vergist; nu was hij eindelijk toch 'oome' geworden, vertelde Koos. Door moest rust nemen en het doopen moest wachten tot de jonge moeder haar eerste kerkgang gedaan zou hebben. Jaap had hetzelfde in de middagdienst bijgewoond; hij was er van de bank voor opgerezen en op zijn teenen gaan staan toen hij uit-de-verte groomoe had herkend in het 'hekje', die Doortje ten doop hield; hij kon de witte 'sprei' zien, die aan haar armen was vastgespeld en haar schuine hoofd. Hij had een zuigeling kouwelijk hooren huilen uit de diepte en had gehoopt dat het Doortje niet was, toen dominee, die Door had aangenomen, het heilig formulier had uitgesproken.

'Dorothea, Petronella, Jakoba, ik doop U in den naam

des Vaders en des Zoons en des Heiligen geestes.’

Tusschen al het gebeuren door bleef Jaap van de school vertellen wanneer ze tenminste wilden luisteren. Hij nam zijn boeken naar het Hofje mee en kreeg van groomoe en van Koos gekleurde velletjes om er om te vouwen, paars en groen. Hij hield het meest van zijn natuurkunde-boek, omdat er afbeeldingen bij waren, die je kon laten zien. Midden onder het praten schoof hij soms zijn boek dan plotseling over tafel en zei: ‘dat is de kolom van Volta,’ of: ‘dit zijn de Geiselingsche buizen, wat wij krijgen met de tweede cursus,’ of hij zei: ‘Kijk, dat is nou de elektriseermachien, groomoe, die in de plankenkast in de klas staat, mijnheer Schoondermarken houdt het alles glimmend.’ Groomoe zette er altijd haar bril voor op en veeltijds bleef hij daarna zitten glaren boven de alinee's en interlinie's, waar hij zoo goed-als-nooit meer over sprak.

Jaap vertelde van de meester met zijn scherp gezicht en glimhaar op zijn kraag, dien groomoe had gekend als kleine jongen en 't ver gebracht had in de wereld; die altijd schuin liep met een portefulje vol teekenvoorbeelden onder zijn arm en eeuwig in het uiterst hoekje van zijn mond een lange sigarenpijp hield; die wijdbeens het gas-gele schoolportaal in stapte, wanneer zij onder de donkre kastanjeboomen of bij de pomp nog met de burgerjongens wachtten, eer zij de stoep overgingen. Of hij vertelde van de leeraar, die een krulpruikje droeg en erg door zijn neus praatte, of van een andere mijnheer, die net als Baas was, maar veel breeëre, lakensche borst had en altijd begon in de klas:

‘Neemt je Renesse voor je.’

Ook thuis had Jaap zijn eigen laadje nog wel, in de Japansche kast, maar knipte nu de platen van ‘Kennis en Kunst,’ of van ‘de wereld en hare wonderen’, uit voor Pietje Vroon. Jaap werd een ‘jongmaatje’ en kon met de andere jongens dikwijls meer dan twee en 'n halve pagina per dag zetten, behalve bij geschrevene copie, omdat je dan moest denken.

Op die manier was het gebeurd dat Jaap met Baas alleen was komen saâm te werken, van hem copie ontving en nooit een klap meer van mijnheer de Harde. Dat was door de ‘geschiedenis der Noorsche godsdiensten’ gekomen. Omdat er in een zetterij niet luid gepraat mocht worden, evenmin als in een kantoor, had hij altijd veel met Baas te smoesen en nou zeeën ze wel dat hij bij de kast in de kast was, maar dan moesten ze zelf ook maar eerst moeilijke tekst kunnen lezen. Omdat het zoo lastig werk was, geen groote knecht kon lijen, was het en omdat er zooveel vreemde eigen namen in voorkwamen, die allemaal met ‘vette’ letters in de tekst gedrukt moesten worden en teekens boven zich hadden, waardoor het moest ‘gezocht en gevonden’ worden bij de interlinies en omdat de heer, die het had geschreven, zoo slordige hand bezat, was het dikwijls niet te begrijpen wat hij had bedoeld. Eens toen Jaap moest zetten dat Thorr zeven ... had afgelegd om bij Freia te komen en lang op het woordje achter zeven had staan denken, had hij zijn haak neêrgeleid en was gaan vragen bij de meesterknecht, want Baas was op de pers beneden aan het corrigeeren. De

meesterknecht had zijn knijpbrilletje opgezet, maar had het ook niet kunnen lezen en had hem gestuurd naar het kantoor. Hij had gerust toen aangeklopt, gevraagd en zijn copie gegeven aan 'de korte patroon', over diens lessenaar heen. Doch die had het ook niet kunnen begrijpen en had aan hem geraden: 'laat het maar wit.' Jaap had gedacht, getuurd, want 'mijlen' kon het toch niet zijn, had uit zijn eigen 'wersten' gezet, omdat de lengtemaat in Rusland zoo was, waar eeuwigdurend sneeuw-en-ijs ook was. En toen de proef uit Amsterdam teruggezonden was, had de schrijver die dominee was, daar zelf wat opgeschreven en had Baas hem geklopt op zijn schouder.

Maar toen het weêr een tijdje zoo goed gegaan was, werd het precies hetzelfde, waren andermaal 'klachten' ingekomen bij de vader, werden zij weer erg op hun vingers gekeken, bleef er niets anders dan de 'boodschappen' over. Toen kwam de zee van Bertus en als ze op straat een timmerman tegen kwamen met gereedschapsbak op zijn schouder liep Dolf te huppelen:

'Ik verdij het lekker en ik verdij het lekker.'

Sint Maarten was voorbij en varkensmarkt en Sint Niklaas met ramen vol suikergoed-kleuren voor kinderen en chocola. Jaap leerde braaf en was door de leeraar in het handteekenen, tusschen twee groote jongens op zijn bankje gezet, dichter bij de punt waar de besten stonden, zou 'neuzen-en-ooren' krijgen al om na te teekenen.

Overdag zetten ze met hun zessen gedrukte copie. Iedere ochtend als het noodig was, deelde mijnheer de Harde aan elk zes bladzijden uit van hetzelfde boek: 'de pels-

jagers van de Arkansas' geheeten. Wanneer zij goed bleven oppassen zouden zij met hun-allen 'opslag' krijgen.

Van de eerste ochtenden af waren toen de leerjongens aan het 'lezen' geraakt. Ze ruilden hun copie, leenden elkaâr hun bladzijden om de 'vervolgen' te kennen. Ieder op zijn eigen, gebukt bij zijn bok, zaten ze onder schafttijd, lezend met de lippen, koest en jachterig om niets van het verhaal der Comanchen te missen en van de valsche Apachen en kwamen dan om negen uur boven op hun bankjes met verhitte koppen staan of het zomer was.

'Kérels, niet tè druk,' waarschuwde Baas.

Al gauw ook liepen Dolf, Jaap, Nico en Bertus, gaande naar werk 'op het oorlogspad', noemden ze elkander bij de namen uit het boek: 'onze roode broeders', 'mijn vader het-bleek-gezicht'; werd Godefrooi 'de witte Bison', Piet 'de wijze Sachem' en Nico de 'toovenaar' betiteld. En toen het boek van de Pelsjagers af was, de 'Vrijbuiters' werd gezet, veranderde Dolf zijn naam van 'Edelhart' oogenblikkelijk en was hij 'de Jaguar'.

'En dan zou je letterzetter worden!' riep Bertus wild op een middag uit.

Eensklaps was het weêr gedaan geweest, mijnheer de Harde verbood het lezen onder schafttijd omdat ze 'knoeiden' en zulke vuile pagina's maakten. Toen had je weêr het lieve leven gaande, regende het opstoppers iedere dag. 'Dat is nou ons ópslag,' zeien ze toen tegen elkander. Baas keek dikwijls zwart ook, al meer en meer

verlangde Jaap naar Maandag- en Vrijdagavond. Tot op een keer de vader hen bij zich 'binnen' liet komen, waar moeder Juut bij was, omdat ze zulke ongezeggelijke kinderen bleven en 't Huis schande aandeden, Dolf was beginnen te huilen, maar Bertus had gezegd dat hij zich liever zou verdrinken als hij niet naar zee mocht. De steel van vaders lange pijp had erg getrild, hij was gaan hoesten en had beloofd er ernstig met de heeren en dames, Regenten en Regentessen, over te zullen spreken, dat zij in ieder geval zich goed moesten gedragen, naar Gods geboden leeren leven.

'Lammerds!' schold dadelijk Dolf naar Jaap en Nico en wreef in de poort zijn oog uit.

'Nou,' praatte Nico tegen, 'ik wil wel letterzetter blijven, dan ga ik met Bruining naar Kaap de Goede Hoop.'

Geen van-drieën hadden er op gerekend dat Nico dät zou vertellen; ze hadden even goed als vroeger kunnen zeggen: 'laat ons de vredespijp gaan rooken, de tomahak begraven.'

.... Met vastenavond, dat altijd op een Dinsdag valt, als alle verpleegden, van mannelijk en vrouwelijk geslacht, voor het Bestuur verschijnen, eerst de jongens, dan de meisjes met de moeders voor de dames, werden zij door de vader en door meester Boudewijnse naar ouderdom gerangschikt weêr in de reek. De suppoosten hadden ook hun beste plunje aan gedaan en de oorlokjes glommen nat van meester Boudewijnse. Met klokke-twee, twee-aan-twee, trokken zij uit de eetzaal door het blauwe portaal, een 'legerschaar' gelijk van rood en blauw.

De drempel van het kantoor was een diepe stap op en door de hooge, lichte ramen scheen de heerentuin, de kinderkant, de winderige paradijsappel en seringen en dat was allemaal leêg en verlaten. In het zee-groen-met-witte kantoor, zaten de Heeren en Dames in stoelenkring, in 't zwart, in zijde en fluweel op hen te wachten. Als alle jaren werden ze met hun ruggen voor het groote schilderij geplaatst, waar regentessen van voorheen gestadig uit keken en in de laagte een weesjongen was met gele haren op zijn zeere hoofd en die de scheur liet zien in zijn rooie elleboog, waarnaar de ouderwetsche moeder altijd wees. Tegen elkaâr gedrukt, door de arm van de meester, in vier rijen, zóo, dat de achterste over en tusschen twee door kon blijven zien en niet zijn gezicht verborg, stonden ze klaar en toen ging de dikke deur naar de witte gang toe.

De 'doove', Willem Swaneveld, geregeld de eerste was, stond in de hoek met zijn neus bij het blikke raam, tegen de warmte op een kier gehouden. Naast hem was Frederik van Rossum, de schilder en glazenmaker en die met Mei uit het Huis ging en zoo vervolgens. Omdat hij zoo klein was, Willem, en achter de éénoog stond, begon hij te knikken al, eer zijn doopnaam, 'oud vier en dertig jaar' was afgelezen door mijnheer Verveene. Willem Swaneveld droeg altijd Zondags een zilveren horlogeketting, maar niet wanneer hij in het kantoor moest. Zoodra hij 'om U te dienen' had geroepen, keken de heeren en dames elkander aan, glimlachte mijnheer van Drachten, knikte mijnheer Verveene naar de vader en de vader naar Willem en dan mocht hij weér een jaar

in 't Kuis blijven als kleermaker en twee dagen in de week voor zich zelf werken.

Dichtbij hem op de tweede rij stonden Dolf en Bertus en bijna vlak voor hen Jaap en Nico met hun klepschoenen naast elkaâr op het mollige kleed. Ze wisten wel dat Dirk Bouts weêr erg stotteren zou en zeggen: 'om U te bedienen, mijnheer.' Maar Jaap had zelf allang de krop in zijn keel, voelde zijn naam aannaderen, al hoorende het brommen en het piepen van de jongens en dat er 'aangesproken' werden Het was bij je voeten het stilst en 't waren allemaal glijjige haartjes als bij een hooge hoed Met hittige oogen zag Jaap naar het strenge Bestuur, naar vader zonder pet, als in de kerk, hij zag hem telkens vooruitstappen en witte dotjes aan zijn bakkebaarden krijgen en dat op het blinkende spiegeltje, met allerlei luchtige, kromme lijstjes er om en boven de grijze, geschulpte schoorsteenmantel met rooie vlekjes er in en aârtjes, de strepen nog waren te zien van de zeemelap.

Op de rijke tafel voor hem lagen schoolschriften, merklappen, teekenvellen en andere bewijzen van vordering en goed gedrag. Jaap glaarde daarheen en naar de oude regent Mezemans, stil er achter gezeten en naast mijnheer van Heusden, die gebukt in zijn stijve das, wegzonk in zijn stoel en al de vingers van zijn witte handen tegen elkander hield voor zijn kin.

Nooit anders dan ten naastenbij heeft Jaap geweten, wat in het boekje stond, wat van hem was opengedaan, toen hij zijn woordje had gezegd. Zijn oogleden gingen neêr bij 'klachten'; zijn wimpers vleugden weêr op, terwijl

zijn mond vroolijk leek te willen worden. Jaap begreep dat zij met hun-vieren werden aangesproken en keek eens opzij naar Nico. Nadat de vader had geëindigd, zei mijnheer Verveene: ‘dank U, vader,’ en had toen tot hen gesproken, dat allen het beste met hen voorhadden, dat geen der belangen en wenschen van de aan hun zorg toevertrouwden over het hoofd zou worden gezien en dat het het Bestuur waarlijk leed zou doen hen te moeten bestraffen, te meer omdat het tot zijne vreugde had bemerkt, met welk vruchtbaar gevolg gebruik reeds werd gemaakt van de Burgeravondschool. Jaap zag toen de Regentes haar glanzende arm over de tafel reiken, zijn ‘neuzen en ooren’ op nemen, haar gezicht toewenden en stil-wijd naar hem kijken. Hij voelde dat het gedaan was, hoorde de stemmen van Piet Tersteegh en Karel Borculo, de namen gaan naar de deur. Op 't allerlaatst kwam meester Boudewijnse, hielp Pietje aan zijn handje naar voren komen, vroeg ‘nou?’ en Pietje zei: ‘om U te dienen meheer.’ Toen lachte de Regentes naar Pietje en ieder lachte naar Pietje en zelfs meester Boudewijnse, kromstaande, lachte naar Pietje ook.

‘Nou zullen we toch es kijken,’ zei Bertus toen weêr het kantoor stil-dicht was in de witte gang.

Terwijl er Koos nog met de meisjes en de moeders en Ale Aemenes vóór was, had vader ze weêr met hun-vieren binnen laten komen en vader had gezegd: dat zij het gehoord nu hadden en dat het verder nu uit hun gedrag zou moeten blijken. Ze waren toch niet gansch meer kinderen te achten, zouden met Mei naar zaal gaan. Ze hoefden

ook van avond niet naar de Industrie, hij zou ze morgen zelf een briefje voor de Directeur meegeven, dat ze met zijn medeweten de lessen hadden verzuimd, doch mochten evengoed tot negen uur uitblijven vanavond. Leer het waardeeren, had vader gezegd en toen dat zij om zeven uur, ter aanmoediging, aan de overkant, bij de familie Baas werden verwacht.

VII. Vastenavond.

Zeegroen en wit stond er de lamp op tafel onder haar steenen kap te gloeien, met haar platte oliebak opzij van de steile pit en het regelende raadje. Baas was nog niet thuis van de winkel; zijn luie stoel was klaar gezet, waar rood-en-zwart geruit het leuningkussentje aan hing en in de kamerhoek als bij groomoe van Genderen, maar onder mahoniehouten boekenplankjes vol ‘werken’ aan een hoekig gespannen koord. 't Gordijn was dichtgeschoven voor het raam en toegespeld van onderen en daartegen was een ‘posteleinen’ schotel met een stapel gesmeerde krentenbroodjes op tafel gezet en telkens gierde er regen achter voorbij en hoorde je de groote blaasmond van de wind.

‘t Is hier goed,’ praatte moeder Baas, ‘het kacheltje doet het zoo lekker,’ ze tikte het deurtje open aan het koperen knopje, maar deed het gauw om het krullende vlammen weêr dicht. Houdend de pook nog in haar hand, keerde zij haar zachte gezicht met het buigzame mutskransje toe, keek naar de jongens bij haar op bezoek en praatte dan alleen weêr naar Jaap.

‘Grootmoeder gaat zeker niet veel meer uit?’

‘Dikwijls wel, juffrouw.’

‘t Is toch kras,’ zei Baas' moeder.

Gewend aan het kale gaslicht en verdeeld door de tafelhoek, zat er het zondagsche viertal te kraaloogen: Dolf met zijn zwarte haar, Bertus met zijn lichte, Nico met zijn schimmige en Jaap met zijn rooie, de handen laag, niet wetend wat, terwijl het ouwe vrouwtje verwijlde bij de glimmeringen van haar glazen kast. Toen klinkte de voordeur en dribbelde ze om de kamerdeur gauw open te maken, waar Baas in zijn duffeltje achter kwam staan, almaar zijn voeten nog veegend en nat als een kat.

‘Br-r!’ bibberde hij en blikte wit naar de kijkende jongens, ‘het regent, het sneeuwt, het doet van alles.’ Hij sloeg meteen zijn pet in de gang uit, verdween en kwam teruggelopen, ontknoopte zijn jekker van-boven, maar haalde eerst wat uit zijn zijzak nog.

‘Mensch, mensch!’ zei moeder Baas in de deurpost.

‘Jullie hadden wel wat beter weêr kunnen bestellen voor Vastenavond,’ praatte Baas binnentreeënd, ‘wat hebben wij elkaar in lang niet gezien.’ Hij had het papieren pakje uit zijn zak in de hand, vertoonde het de jongens, schudde er mee en toen zijn moeder hem vanachteren aan zijn jasje kwam helpen, leî hij het even naast Dolf neêr.

‘Sprotjes gevangen!’ riep hij met zijn klinkheldere stem en draaide gelijk uit zijn duffeltje, ging dan weg in zijn gewone jasje, nemend het pakje mee.

Ze hoorden hem achter met zijn moeder overleggen en

toen hij weêr binnenkwam, was hij gewasschen, had hij geruite pantoffels aangedaan, een klutje op zijn hoofd als een pet zonder klep.

‘Schik eens een vierkantje in?’ vroeg hij als op de zetterij wanneer hij een kast uit de bok moest halen.

Jaap bleef voor zijn stoel staan tot Baas op zijn dik kussen ging zitten; hij zette zijn voeten ook op een stevig kussen, leê zijn armen weêrszijds over de leuning, keek plezierig naar de krentenbroodjes en zei:

‘t Lijkt hier, potstausend, wel Paschen.’

‘Wat kijken jullie ernstig,’ zei hij streng, draaiend zijn hoofd of 't midden lag op een bord en een voor een hen beziende, ‘potstausend, jongens, niet meegevallen vanmiddag?’

‘t Schikt nog al,’ bromde Jaap, omdat hij het dichtste-bij zat.

‘We moeten wat door de vingers leren zien,’ oordeelde Baas, ‘in ieder is een deuk, zeg ik altijd, zooals er in iedere letter een kerf is, hé. Pak je 'm verkeerd aan, dan staat de letter op zijn kop.’ Baas grinnikte, kon niet stil blijven zitten; hij keek achterover naar zijn ouwe vrouw, terwijl die zijn duffeltje op een rekje spande en van de kachel wat afschoof.

‘Moedertje!’ riep hij zoo, ‘denk er om, de jeugd heeft altijd honger.’

‘k Weet wel, Willem,’ antwoordde moeder Baas; ze wiebelde met haar hoofd en had haar schouderdoekje weêr losjes om, eer zij naar achteren ging.

‘Zonder servetje, moeder!’

‘Weten jullie wat ze nou zegt?’ vroeg Baas meteen naar de bevreemde jongens, ‘nou zegt ze klésser, ouwe klessen, zegt ze.’

‘Hoor me toch hoe het buiten aangaat,’ vervolgde hij, midden in zijn stoel gezeten, zijn jasje los, dat al de knopen bloot waren van zijn vest, met doorgesleten blikken randjes hier en daar, ‘maar, potstausend, wat deert dat ons, al hebben wij geen warme wijn of póns,’ rijmde hij, kijkend of waren zijn oogleden moe, zoo Jaap het nog nooit had gezien.

‘Ik had er graag Piet Pollee ook bij willen hebben, begrijpen jullie wel en Godefrooi,’ vertelde hij en zei dan plotseling niets meer.

‘Weten jullie wel eens wat Vastenavond is?’

‘Natuurlijk niet; dat is een stilzwijgende overeenkomst,’ praatte Baas, ‘het is een Katholieke dag, daarom dacht ik aan Piet; het is een avond aan gezelligheid gewijd over de heele wereld; de laatste dag van het zoogenaamde carna-val, wanneer een Cristenmensch de zonde van het smullen, smikkelen, bikken, vatten jullie?’ vroeg hij, dappend zijn vingertoppen samen naar zijn mond, ‘niet al te zwaar wordt aangerekend. Dan eten de gereformeerde burgerweezen hier aan de overkant 's middags worst, ja; rammelen de jongens met neuten in hun zak en lopen ze daarginder in Rome met een kást van-voren en van achteren tot laat in den nacht en dan is de pret voor zes weken uit, wordt het mager soppen, tot Paschen. Je hebt het nu vernomen, jongens,’ zei Baas, oogwenkend naar de krentenbroodjes, ‘we rekenen strakjes op jullie.’

Onderwijl hij zat te redeneeren en het was of zijn beenen hingen, had zijn moeder voor elk een schoon bordje neêrgezet en kwam dan met een broodbak, waar twee lange fijne-brooden over heen lagen met een donkere korst.

‘Geef maar hier, moeder!’ riep Baas, toen ze twee messen bracht, ‘laat me niet voor niemendal smoutwerker zijn geheeten, wittebrood is geen alledaagsche kost, wat zeggen jullie, jongens? smaakt anders dan zoo'n grof keggie.’ Hij tilde zich op de leuning en naar voren, reikte over de tafel in het olielicht, nam eerst een brood en dan een mes.

‘Een dikke?’ vroeg hij in de rondte.

‘Asjeblijft!’

‘Houen jullie van het kapje?’ vroeg hij, het brood hanteerende achter het mes.

‘Nou.’

‘A-kapje, e-kapje, i-kapje, o-kapje, etceetera,’ telde Baas, telkens het brood aantikkend, ‘ik ook en, er valt er slechts een te verdeelen, dus moeten jullie omstaan maar weêr; Jaap, doe je ramen dicht. Zoo; voor wie is dat?’ vroeg Baas.

‘Dat is voor Dolf,’ zei Jaap, die oogenblikkelijk binnen in zijn hoofd niets dan rooigheid zag.

‘En dat?’

‘Voor Bertus.’

‘En dat?’

‘Voor mijn!’

‘Dan krijgt Nico het kapje,’ zei Baas, ‘en dat komt eerlijk uit, naar ik hoor van Bruining.’

Baas' moeder had het botervlootje op tafel gebracht en dan een bord vol losgemaakte, koperig glimmende sproutjes. Baas hield het brood recht voor zijn lijf toen hij de boterammen sneed en Jaap gaf de bordjes aan.

‘Zouen jullie mij als weesvader willen hebben?’ vroeg hij.

‘Jawel, Baas.’

‘Daar zou ik me toch eerst op moeten bezinnen,’ meende Baas, ‘want jullie zijn niet altijd zulke gehoorige jongens.’

‘Dat kan ook niet,’ bromde Jaap.

‘Nou, moeder,’ riep Baas, ‘wilt juist zijn moeder twee groote kopjes koffie aandroeg, ‘was ik niet altijd een gehoorzaam kind?’

‘Dat was je, Willem.’

‘Dat kwam door de deuk, moeder.’

‘Het is met de jonkheid als met de letters,’ praatte hij weêr voor zich neêr, ‘ze komen als nieuwe, blinkende engeltjes en eindigen in het bekende bakje; fuut; wat het spookt, wat het spookt,’ viel hij zich zelve in de rede, toen er een windscheut voorbij floot, ‘het heeft in tijen en tijen zoo niet gespookt; het zal wel op ijs voor jullie uitdraaien, want als de sneeuw valt in de slik’ Baas hield weêr zijn mond, keek wachtend toen hij twee fliempjes brood op zijn eigen bord had laten vallen.

‘Vriest het morgen dun of dik,’ zei Nico.

‘Ja, en, we kunnen nog heel wat krijgen, en als Maart’

‘Roert zijn staart,’ riep Dolf gauw.

‘Gelukkig de man,’ zei Baas, ‘die er tegen kan.’

Ze hadden elk nu een middendoor gesneden dubbele boteram, met ieder twee sprootjes er naast gekregen en toen Baas ook koffie in een kop-en-schotel, ‘verguld-op-snee’. Baas' moeder was in haar eigen stoel komen zitten, onder de zwarte platen, in 't lampeschijnsel, vlak over Baas en alleenig, omdat zij vrij in en uit moest kunnen gaan. Ze vouwde haar handen samen, beurde ze even waarschuwend op en leî ze gestrengeld voor zich op de tafelrand. Baas nam zijn klutje af. Grimmig tochtte de wind door de straat, beroerde de fijne sprietjes van het grijze haar, terwijl moeder Baas biddende, het rimpelmondje mede hield terzijde gebogen. De jongens hielden ook hun oogen toe, maar Jaap in wankelheid zag door zijn wimperhaartjes Baas met open oogen zitten, dat Baas niet bad als hij thuis was. Een schaamachtige ernst overtrok het gezicht van Jaap, hij kneep zijn oogen, alsof hij weêr niet wijs uit iets kon worden. Langzaam kwam moeder Baas terug tot het leven, makend haar vingers vrij kwam ze overeinde. Als in de zetterij blikte Baas naar de jongens toen en de jongens naar Baas, wachtend het rukje van zijn kin.

‘Het hoeft maar kort te zijn,’ zei Baas en spelde het voor met zijn lippen.

‘Heere, zegen deze spijs,’ bad Jaap overluid als bij grootmoe.

‘Heere, zegen deze spijs,’ herhaalde het Nico.

‘Heere, zegen deze spijs,’ bad Bertus.

‘Heere, zegen deze spijs, amen,’ herhaalde Dolf. Baas zette zijn klutje op.

‘En nou maar aangevallen!’ riep hij en beet meteen de holle kop van een sprotje zoo stevig er af, dat zijn moeder er flauwtjes om lachte.

‘Met huid en háár, jongens, zóó!’ riep hij, kauwend met zijn lange rijen dikke tanden, bruin, omdat hij in de zetterij altijd een blaadje tabak in zijn mond had tegen de kiespijn, ‘kijk maar weêr naar Baas, ze mogen hun bestemming niet ontgaan, je pakt ze bij hun staart, roeren doen ze niet meer en smaken fijner nog dan Maarsche bokking.’

‘Ze smelten in je mond.’

‘Twee centen een pond,’ riep Jaap volmondig.

‘Dat mocht je willen, rooie,’ zei Baas gauw en reikend meteen in het licht naar het bord met de vischjes, snoepte hij er een en deed dat nog eens tot moeder Baas het zoetjes achteruit schoof. Ze kregen elk nog een witte boteram toen Baas de zijne had opgeschrokt en ieder nog een sprotje; die overschoten waren toen voor hém, want zijn moeder kon ze toch niet meer gebruiken. Zoo gaat het als je oud wordt; moeder Baas nam de bordjes weg. Ze bracht ze naar achteren en kwam terug met een dikke, witte ketel, met een biezen hengsel er aan en vol met chocola.

‘Jullie vinden zeker wel goed, dezelfde kopjes?’ vroeg ze en schonk Dolf's bakkie al vol.

‘Potstausend!’ riep Baas met een vreeselijk verbaasd gezicht, ‘waar komt dat vandaan, wie had dat durven denken.’

‘Ik had het wel geroken,’ zei Jaap.

‘Met jou is ook al geen land te bezeilen,’ zei Baas en

schuddebolde, 'moeder heeft voor mij zeker nog wel een kop koffie, is het niet moeder?'

'Geduld, Willem, je krijgt er nog een.'

'Het is me door den dokter verboden,' praatte hij strak, bedoelend de chocola. Hij stak meteen zijn arm recht in de hoogte en greep van het onderste boekenplankje een vierkante tabaksdoos; hij veegde er met zijn mouw overheen en plaatste hem voor zich tusschen zijn vingertoppen.

'Dat is iets fijns,' prees hij, schuins aangebogen, met zijn hielen op de sport gezeten en de gelige, groenige doos, achterste voren toeschuivend onder de lamp, 'de heele slag van Leuven staat er op geschilderd, in al zijn kleuren en geuren; op 't oogenblik voorgesteld van de vlucht der muiters.'

'Daar is mijn oome's arm stijf geworden,' zei Jaap.

'Och, wat je zegt,' antwoordde moeder Baas meewarig en zette toen bij Baas de tweede kop koffie neêr.

'Door 'n sabelhouw,' vertelde Jaap verder.

'Dank je, moeder,' zei Baas, 'Jaap houdt van versiering, maar wie houdt daar niet van, let maar eens op, jongens, wie van de burens illumineert als Prins Frederik jarig is? Kijk als je uit de school komt dan naar hetzelfde plekje waar nu de krentenbroodjes staan en, wij hebben óók een vlag.'

'Mooie doos, hè,' praatte Baas voorover, 'zie jullie al die weggeworpen wapens, die flinten of geweren, die ransels dat kanon, daar zit er een onder gekropen voor de regen die gesneuvelden? Dàt, waar er twee op één paard zitten, om uit het moorddadige vuur te ge-

raken, zijn de Brabantsche kleuren, rood, geel en zwart.... Die op die witte schimmel, met die groote steek op, houd ik voor Willem de Tweede, broeder van Prins Frederik, de held van Quatre-Bras. Zie je dat molentje in de achtergrond, dat molentje is historisch. Nu, poppetje gezien?’ zei Baas en oprekkend tilde hij de doos als een bakje onder zijn kin en nam toen een blaadje.

‘Hij is me rijkelijk groot,’ zei hij en legde hem precies weêr op dezelfde plek.

‘En nu drinken we maar tot we niet meer kunnen,’ begon hij van nieuws aan te raffelen, schuifelend dieper zijn stoel in, ‘achter op het plaatsje bevindt zich een zeker gelegenheidje, waar 't heele vorstenhuis te voet gaat en elk groot mensch weêr des kinds wordt. De takken van onze ‘dubbele Dirk’ hangen er over, daarom heet het bij óns de ‘loofhut’, is ie goed of niet? Het is een dichterlijke vrijheid genomen, beeldspraak, een letterbeeld, hè, gelijk wij typografen zeggen:

Natuur stond stil, geen zuchtje deed zich hooren,
De herder sliiep gerust, de hond sliiep aan zijn zij;
Men hoort in 't eenzaam woud, zelfs 't dartel vinkje niet,
Toen ik op mijn gemakje zat en daar een....

Schaam je hier niet te lachen, jongens,’ riep Baas zijn blaasmond intrekking, ‘moeder geeft het voorbeeld, lacht zelf ook. Voor geletterd en ongeletterd, over heel 't beschaafde wereldrond klinkt het hetzelfde, in 't latijn luidt het “quarto” of “camera” een vierdeelige plaats, zooveel

als onze “hut” dat ook een eenvoudig vertrek is, voor kleine menschen bestemd. Onze germaansche stamverwanten noemen het “ab-ort” en aan de Hollandsche spoor hier kan je lezen “retirade”. Maar wij zijn eerlijke Nederlanders, verbergen de beteekenis der woorden niet, behoeven geen leentjebuurt te spelen, wij noemen het de “beste” kamer, waarover wij mogen beschikken. Weg met die vreemde poespas. Ons volk verdiende het om ingelijfd te worden, toen het Fransche woord “pletie” in zwang geraakte. Wij zeggen dus of B.K., of wij zeggen “de hut”, omdat wij Nederlanders willen zijn en blijven.’

‘En sterven!’ riep Jaap.

‘Juist, Jaap!’ riep Baas terug, zijn vinger vooruitprikkend, dat Jaap weêr beteuterd te kijken zat, ‘jij brengt ons andermaal thuis, drink daar eens op, potstausend. Wij samen willen de Nederlandsche taal in eere houden, als elk goed letterzetter past. Dat Bertus in zulk weêr liever naar zee gaat, moet hij zelf uitmaken en dat Dolf liever zijn nek op een gladde stijger breekt en schaafkrullen draait om zijn vingers’

‘Nou ja,’ bromde Dolf en wou aan zijn glimmende kopje drinken, waar niets meer in was, ‘elk heeft zijn eigen zin.’

‘Dat is wel waar,’ liet Baas hooren en trok zijn eene been op zijn gemak onder zijn zit, ‘maar wij hebben ook een hoofd om over de zin na te denken. Omdat Bertus nou met kracht en geweld wil verzuipen, wil jij in de bouwkunde gaan en Jaap ons verlaten misschien, wat een groote schande zou wezen, alleen Nico blijft het vaandel trouw.’

‘Dat is niet waar,’ riep Jaap.

‘Netjes gezegd, je liegt, dat eischt een errata, Jaap, moeder je laat ze op een droogje zitten, je wilt toch niet overhouden, en hoe is het met het vuur in de kachel?’

‘Wat een snijdende wind,’ hernam Baas, ‘en als je dan zoo zit of je zit in de roef van de Amsterdamsche trekschuit, ja, jongens, die heb ik nog gekend in al zijn glorie; zoo met elkaâr kunt kouten, over ditjes en datjes, over je vak, omdat je altegaar gezellen je weet. Dat jullie graag wat nieuws wilt, is tot daaraan toe, daarvoor ben je jong, maar je kunt toch ook wel eens aan een ander denken. Ik vraag je, Jaap, wat moet ik zonder jou beginnen? Jij staat bij mij aan de bok, wij schoten samen zoo aardig op, moet ik nu al mijn werk voor niemendal hebben gedaan? Als je maar niet dwars was. Jullie vinden het een dóód vak, denk je soms dat ik niet weet waar het schort, jullie willen àf-wis-se-ling, maar dat komt wel, je bent nog lang niet achter alle geheimen, stel je zulks niet voor. Is de chocola lekker?’

‘Ja, Baas.’

‘Denk niet dat ik van meenes ben om jullie over te halen, potstausend!’ riep Baas uit, ‘voor jullie drieën, drie anderen. Geloof me, jongens, ik spreek in je eigen belang. Dat ik het alleen tegen Jaap soms heb, komt omdat ik hem natuurlijk het beste ken. Jaap, Jaap, doe me dat verdriet toch niet an. Weet je wel dat de schrijver van de noorsche godsdiensten je een veelbelovend maatje heeft genoemd, omdat je laatst uit je eigen het woordje “wersten” gezet heb en dat ik vast en zeker weet, dat je

daarom van hem het boek present krijgt. Daar kun je tot op hooge ouderdom trotsch op zijn; zou het geen zonde wezen? Maar wat wou je dan?’

‘Ik wou teekenen,’ bromde Jaap.

‘Maar dat kun je immers toch doen, grappenmaker,’ zei Baas, ‘dat is aan een smoutwerker geen verloren spul. Jij, Jaap, kunt het veel verder in de wereld brengen dan Baas, juist omdat je daar sjenie voor bezit. Je denkt je bent er al en je bent nog nergens, omdat het je nog niet tot een tweede natuur is geworden. Je hebt nog alles te leeren: verdeelen; hoofdjes en staarten maken, dat is niet ieder zijn werk, inslaan en corrigeeren, etceteerá. Ik zal jullie allen eens laten hooren wat er al aan verbonden is. Moeder, vul ze nog eens.’

Moeder Baas was begonnen te zitten breien; ze keek even vragerig op door haar brilleglazen, leê haar naaldenkous neêr en toen haar bril, ging naar de ketel op de platte kachelpijp warmend en hield de tuit scheef boven ieder kopje tot het bruin-vol weêr was.

Baas was op zijn voetskussen komen staan en in zijn billettikertje omgedraaid, pakte hij een platliggend boekje van den hanger af. Daar ging hij toen mee zitten.

‘Dit is zooveel als ons typografisch gezangenboek,’ zei hij er even mee schuddend, ‘luister nu eens goed, dan zal ik er uit voorlezen hoe of beginnelingen ingewijd worden en leeren wat elk van den gilde weten moet, wil hij den naam van “lettervriend” waarlijk verdienen; dan hoor je meteen nog eens weêr op de koop toe, hoe het voorgedragen hoort te worden.’ Baas had het boekje al

in zijn vingers open vast, keek donkerig en had plezier en toen alsof hij neêrzag op zijn neus.

‘Ik zal aan de bril moeten,’ zei hij.

‘Hij weet het wel van buiten,’ dacht Jaap naar Baas kijkend. Baas zag nog eens naar alle vier gelijk, tongelde zijn blaadje weg, keek naar de in de jongensmonden leêg loopende kopjes en ze hadden allemaal hoofden als boeiers gekregen behalve hij. Toen elk zijn kopje zacht had neêrgezet, maakte Baas een handzwaaitje met het boekje, begon hen aan te spreken:

Mijne heeren!
Wilt gij leeren
Drukkersproeven corrigeeren,
Weest op ácht
Teekens, die hier staan, bedácht.

Zet de zetter
Bij geval verkéerd een letter,
Leer hem gúl
Dit veranderen door déez' krul.

En dit téeken
Onderricht hem, zónder spreken,
Dat dit deel
In den regel is té veel.

Gij moet weten,
Is een kleinigheid vergeten,
Dat men zet
Deze stréép waar hìj op let.

En nog rasser
 Zal hij zien aan deze pásser,
 Dat een woord
 Hier te kórt komt, naar het hoort.

Aan dééz' strépen
 Wordt door hem terstond begrepen,
 Dat de lijn
 Van deez' woorden récht moet zijn.

En zijn oogen
 Zullen zien aan deze bógen,
 Dat elk woord
 Aán elkander hier behoort.

Zijn er letters
 Door de schúld geknéusd des zettters,
 Schrijf die dan
 In een cirkel voor de man.

En verbonden
 Woorden, die líefst énkél stonden,
 Zijn abuis,
 Toon hem dit door 't dubbel kruis.

Baas had opgezegd alsof het ruischte en fluitte en toen hij zweeg gierde de regen langes de ruiten. Baas keek achterover:

‘Vinden jullie dat mooi?’ vroeg hij.

‘Ja,’ antwoordde Jaap, ‘ik vind het een móói vers.’

‘Dat schuilt in de voordracht,’ zei Baas fijntjes, ‘de

voordracht brengt het dichtwerk tot zijn recht en voert je op wijder banen; maar dit is vóór álles een nuttig gedicht.'

Voorover buigend in de lampschijn, leí hij het boekje toegewend op tafel voor hen, streek het wat vlak en met zijn gegolfd oor dicht bij Jaap's schouder, vroeg hij:

'Kun je het allen goed zien zoo, jij ook, Dolf? dáár,' onderrichtte hij, strepend zijn wijsvinger over de pagina, 'staan de in de tekst vermelde teekens op de witte rand of "marge" gelijk wij zeggen, zie je het goed?'

'Die heb ik al zoo dikwijls gezien,' bromde Jaap.

'Ja, maar,' riep Baas, het boekje oogenblikkelijk oppakkend, 'daarom kè-je het nog niet!' Hij leí het blauwe boekje dadelijk op zijn plek terug en zitten gaande, sperde hij zijn handen van mekaâr en zei:

'Het is nog wel zóó lang,' en keek toen effen.

'Het storremt, het gudst, het stort, het vlokt en het ijzelt,' praatte hij opnieuw, 'nu is het oogenblik aangebroken voor een krentenbroodje, moeder, och, geef eens aan.'

'Zoo maar, moeder,' riep Baas, ziende moeders aarzeling, toen zij haar breiwerk neêrgelegd had, 'ze zullen ze wel distreweeren. Er moeten er vier overblijven, twee voor Piet en twee voor Godefrooi, de rest maak je maar zeeman.'

'Of timmerman,' zei Nico.

'Juistement, Nico,' zei Baas, 'indien ik met jou te doen had, maar jij hoort bij Bruining.'

'Nou,' zei Dolf, 'ik hoor ook niet bij u.'

'Jou kijk ik altijd schuin in je bakkes,' antwoordde

Baas, 'en Bertus in zijn nek en die heeft de heele avond nog geen kik gegeven. Smaakt het je niet, jongen?'

'Bést!' zei Bertus met de boter om zijn rooie lippen.

'Zou je denken dat je dat op een schip ook krijgt? voor je kónt kan je krijgen,' zei Baas met een zwenk van zijn hand.

'As je 't er naar gemaakt hebt,' antwoordde Bertus zoo goed als hij kon.

'Wij krijgen toch ook wel eens een slag om onze kop,' bromde Jaap, toen zijn mond bijna leêg was.

'Jij moet van mij nog de eerste krijgen, rooie,' antwoordde Baas gauw toegewend, 'het is maar wie het doet.'

Als Baas zijn hoofd recht hield, was zijn neus net zoo fijn en glad als op het voorbeeld dat Jaap had nageteekend en die nu in het kantoor lag. Baas schoof zijn klutje wat naar achteren, keek onder zijn oogleên uit, schuin naar de boekenhanger.

'Het is toch zoo mooi, óns vak,' zei hij; hij wees met zijn kin naar de boeken en allen keken dadelijk die kant uit.

'Knappe boeken, hé?' vroeg hij, 'dat is mijn bibliotheek, dat bennen mijn klassieken; weten jullie wat klassiek beduidt of klassies?'

'As je in de klas zit,' zei Jaap.

'Dat is ten deele slechts waar, Jaap,' antwoordde Baas, 'jij denkt aan de eerste, tweede, derde klasse, etceetera, van de teekenschool, aan de laagste of aan de hoogste klasse, zooals je ook zoudt kunnen spreken van de hoogere of lagere klassen in de maatschappij; het is een orde, een afdeeling, dat is waar. Maar bij een boek, zie je, beteekent

het meer. Wanneer een schrijver een boek boven vele boeken heeft saâmgesteld, wordt het opgenomen in de geheele maatschappelijke orde, het allerhoogste gesteld in de hoogste klasse en als je dat weet, weet je ook wat klassiek is, met een c of met een k.'

'Wel zeker wel,' riep Jaap, 'dan verdient het de prijs.'

'Als het die dan ook maar altijd kreeg,' zei Baas.

'Ja, Willem,' zei zijn moeder over tafel.

'Blaas nog eens door de tuit, moeder!' riep Baas en liet het been waarop hij zat terug op het kussen, 'klop nog eens op de buik van de ketel; is er nog ruimte, jongens?'

'O, jawel, Baas.'

'Enne?'

'Nee, Baas,' schudden ze allemaal.

'We kennen ze, moeder.'

'Al zoo lang,' zei zacht moeder Baas; ze breide haar pen af, telde de steken met de grijze draad sajete over haar pink: 'ik zal eens kijken wat ik nog heb.'

'Moeder heeft gelijk,' zei Baas hoofdknikkend, 'wanneer ze zegt: 'al-zoo-lang: we hebben jullie gevolgd van zoo klein af, wanneer je Zondags naar de kerk voorbijgaat.'

'Dat had ik nooit gedacht,' riep Jaap.

Baas had achterom in de kamer gezien, hij bracht zijn lijf naar voren weêr en zei meer met zijn lippen dan het was te hooren:

'Moeder bidt voor jullie.'

'Er zal voor ieder er nog wel een zijn,' kwam de oude

vrouw vertellen. Ze nam de losse breipen weg om hem door de tuit van de ketel te boren.

‘Nou nog een vastelavondbol, jongens?’

‘Asjeblieft, Baas.’

‘Dus, het smaakt.’

‘Nou.’

‘t Is zoet, hé, Nico?’ vroeg Baas. Nico bukte zijn hoofd meteen en deed een slappe hap.

‘Aan de Kaap groeien ze ook,’ troostte Baas en schoof wat beter op zijn kussen.

‘Na lijden, verblijden; vermaak na arbeid; door inspanning, uitspanning,’ zat hij weêr midden in zijn stoel te redeneeren, ‘zoo verluidt het devies of de lijfspreuk van onze rederijderskamer: “Door inspanning tot uitspanning”. Jaap, kerel, daar zie ik jou al lid van geworden en bij iedere uitvoering naar algemeen genoegen en dat der kenners je rol vervullen. Dan zal jij alles van Baas hebben geleerd en heb je de man niet meer nodig, vergeet je de stumperd misschien wel voor goed. Dan zàl jij een smoutwerker zijn geworden, zooals er maar weinig in Nederland zijn, kan je overal terecht, maak je je hoofdjes en staartjes zelf en daar je teekenen kunt, je eigen vignetjes op de koop toe. Dan zal jij, Jaap, een eerwaardig deel uitmaken van onze typografische vereeniging; dán’ herhaalde Baas en sloeg met zijn bolle vuist in zijn andere holle hand, ‘zal je bijdragen leveren voor onze almanak, ding je mee naar de jaarlijksche Prijsvraag en dan krijg jíj die natuurlijk. Van jou verwacht ik wat. Dán kom jij als een heer voor den dag, wordt je een man met een

rug, zoogenaamd, in andere zin dan Baas. Dan houdt je je eigen bibliotheek er op na, dan zal je méér dan je brood hebben; dan leer je dansen; dan ga je op Koppermaandag naar ons bal, dan ontmoet je daar 'n aardig meisje en daar trouw je mee; dán zit je in je eigen, keurige boeltje en dán komen er kleine Jaapjes.'

Terwijl Baas, toegedraaid geraakt met zijn scheeve klutje, in zijn holle hand was gaan zitten kletsen, was in Jaap's onthutst gezicht de linkerhoek van zijn mond gaan lachen en toen de rechterhoek. Bij ieder volgend 'dán' vleugde het hooger, tot zijn wenkbrauwen strak stonden en hij zijn oogen even dicht deed. Jaap smeed zich tegen de stoelleuning achterover, zooals altijd gebeurde wanneer hij een schaterbui ging krijgen, terwijl zijn hand het overschot der krentenbol had losgelaten op de rand der tafel....

't Spijt me, Willem,' was moeders stem komen waarschuwen, 'er een eind aan te moeten maken, maar het is meer dan tijd, ik meende de bél te hooren.'

'Dan hebben we dat alweêr gehad,' riep Baas uit, gelijk op de beenen zich haastend en ommeegaand, 'zoo gaat het. Dus, jongens, we doen weêr ons best en blijven goeie vrinden. Een hand er op, gauw; neen, je hoeft er mij geen dank voor te weten, bedank maar het opperwezen, zeg moeder gedag en dan, ruts, óver.'

'Pak dat mee,' haastte Baas, het stukje krentenbrood bedoelend, 'niets laten liggen,' herhaalde hij naar Jaap die rood en roezig uitkeek of zocht hij naar zijn pet en kazinee. 't Lag allemaal op de stoel al klaar. Onderwijl

had de oude vrouw de lamp getild van tafel om bij te lichten in het gangetje.

‘k Hoor morgen wel,’ klonk er hollig-helder de stem van Baas, ‘of jullie nog pp hebben gelust,’ en hij klakte de voordeur los. Moeder Baas hield haar hand voor de oogenblikkelijk wuif-smookende vlam en trad terug over de drempel van de kamer.

‘As de blakstien!’ schreeuwde Baas hen achterna, ‘potstausend!!’

VIII. De daad.

De lucht was toegestopt als met een dikke deken en sullend meer dan loopend over de gladde straat, waren de vier leerjongens naar de zetterij gegaan, 's Woendagsmorgens. Tegen aller verwachting in, had Baas niets bijzonders tot hen gezegd, had enkel veelbeteekenend gelachen toen hij Piet Pollee en Godefrooi hun krentenbroodjes gaf. Baas had het druk met de meesterknecht gehad en bleef de heele morgen met de bulderbast beneden aan de gang. 's Middags was het gaan sneeuwen, hoe langer hoe harder en toen had Baas met zijn corrigeerelst naar het raam achter hem gewezen en na met de houten klos van de elst de nieuwe letter in de pagina te hebben geklopt, had hij gezinspeeld:

‘Wat heb ik je voorspeld; zie je nu dat het uitkomt?’

Nu was de stad naar alle kanten wit. De sneeuw had zich met vreemde hoeken en bochten opgegolfd tegen de huizen, op alle daken gelegd, op alle vensterbanken neêrgekussend en overal waar het maar kon. En 't was zoo stil op straat, behalve in de lucht, want alle jongens joelden. De muren waren bruin en alle verf smerig; alle

musschen waren zwartig en alle gebouwen ouder dan anders; de sneeuw was zoo wit dat de witte poes van de melkboer-aan-de-overzij géel was geworden, toen hij op zijn vaste plek zat uit te kijken naast de glazen vaas met eieren.

Op 't plaatsje voor de zetterij en het accijnsenkantoor kon 't valdeurtje open noch toe, was in de hoek de heele berg van sintels uit de kachel bedolven geworden en stonden de zwarte gietmallen als gekke dingen uit de sneeuw te piepen, elk met een sterrig kapje op, dat poeierde zoodra je er met je vingers aan genaakte. De knechts van de drukkerij hadden hen willen 'wasschen' en Bruining had van Nico een bal op zijn rug gekregen die uiteengebarsten was.

Het was blijven vriezen gelukkig en midden op de wegen was de sneeuw al plat; je trapte geen gaten meer wanneer je achter mekander liep als de pelsjagers van de Arkansas; de sneeuw was al een beetje valig ook. De paarden, de ezels en de groote menschen zouden uitgeleden dikwijls zijn en daarom douwden en sjouwden de voerlui groote prikken aan een touw vooruit, soms de mulle sneeuw doorploegende met wijde bochten, wanneer ze uit moesten halen; zetten slagers en bakkers hun oormanden op een prik met een hond er voor in 't zeel, werdende rijkelui's-meisjes, goed ingebakerd, 's morgens naar school gebracht in kromme, donkergroene sleeën, met een deurtje opzij, als bij een open rijtuig.

's Middags na schaften holden toen de jongens naar de plek waar ook een oliebolleakraam met kermis had

gestaan; daar hadden de scholieren van meester Spanjert een ellenlange sullebaan gemaakt op de gedempte gracht. Daar gleden ze in een reek met uitgebreide armen, de een achter de ander; Jaap de eenige was die met zijn linkervoet vooruit kon glijen, al kon hij nog niet 'hurken' zonder wel eens in de baan te komen zitten. En toen de zon was komen schijnen, zonder dat het ging dooien, schitterde de sneeuw van het licht, blonk de baan als een spiegel en snelden ze over de blauwe punten van de schaduwen der huizen henen, tot ze in het rulle stuitten en sommigen omvielen, voor zij langs de glooiing op, weêr konden draven naar de kop, van-voren-af aan beginnen. Maar als er over de straat een arropaard aankwam, met dansende bellentrossen en hoogverheven pluim van rood, als bij de Turksche bellen van de schutterij, moesten toch de meesten blijven staan te kijken, tot 't voorslag jengelde boven de wit-laken daken, ze weg moesten en de steeg in sulden, blerrend zoo hard zij konden:

'Kennis en kunst, kennis en kunst!'

Alsof hij zweefde stond dan Jaap op zijn zetplaats en vond zijn copie erg donker. Jaap wist het wel, dat mijnheer de Harde hem allang in de gaten hield en op zijn elleboog leunend naar hem keek. Hij zag aan Dolf van der Sande's achterhoofd ook wel, dat Dolf de péé in had en Godefrooi had eeuwig hetzelfde meelige gezicht, alsof je op je klompen niet veel beter kon glijen dan op schoenen.

Hij had ook in de kindertuin een sneeuwpop verzezen gezien en zou dat wel veel mooier hebben gedaan dan deze: met stukken cokes als oogen-neus-en-mond, met een tak als een kromme pijp in zijn bek en met een ouwe luiwagen als een geweer in zijn arm. Kees Adriaanse had hem voor de hutteramen daar gemaakt; een metselaar altijd met de winter zonder werk verkeerde, indien het vroom of sneeuwde. Opkijkend in de bleeke zetterij voelde Jaap dezelfde zonderlinge kouïgheid, wanneer zij uit de teekenschool kwamen om negen uur 's avonds, moest denken aan het vreemde licht van Baas zijn raam, als er de lamp doorscheen, begon dan hevig naar zes uur te verlangen. Wanneer hij zoo toevallig had naar buiten gezien, vond hij Baas nog vreemder, die blauwe kiel gedrukt, zijn bijna toeë oogen, de vlosse haartjes van zijn fijn-gebersten bovenhoofd en in de laagte zijn werkzame vingers. Dan wijdde Jaap zich haastig aan zijn letters weêr, ofschoon het er met zulke gloeiende wangen, waarachtig niet beter op werd.

‘Ik hou het er voor,’ zei Bertus, 's ochtends voor zevenen, ‘dat het afgesproken werk was, die sokkela.’

‘Laat de boel in mekaâr vallen, voor mijn part, als het maar niet gaat dooien,’ riep Dolf, die naar hij zelf zei, de baan iedere keer een beetje langer maakte....

‘Pas maar op,’ waarschuwde Baas, toen hij om half twee voorbijgaande, stil was blijven staan, terwijl zij tot het laatste oogenblikje gleeën en hij Nico net had zien vallen, met hen samen naar werk was gelopen, ‘het leven is een glijbaan, jongens.’

De volgende ochtend dooide het nog niet en hadden zij de leêge baan nog in zijn lange lengte zwart in de sneeuw zien liggen, hadden ze de baan geprobeerd, maar het werd te laat om te sullen. Op 't binnenplaatsje zat er Lou de draaier op een vuile klonter sneeuw; hij had zijn bovenbroek tot aan zijn knie gestroopt en liet een smerig windselbeen aan Epstein zien.

‘Enne,’ zei Lou.

‘Enne,’ zei hij met zijn gezicht of hij altijd pas uit zijn bed kwam en met de bruine tabaksstraal langs zijn lip, ‘ik loop er wel een week al mee.’

‘Enne,’ zei Lou, ‘ikke ben nou bekant al vijf jaren hier; enne, dat is me nog nooit overkomme; enne, teugen de bovenste sport van de trap; enne, meheer zei ook, dat is goed afgeloope, Lou, zegt-ie, de heele vorm had in pastei kenne leggen; enne, nou mot je toch es kijke na me been.’

‘Laat maar zitten, man.’

‘Enne, zou je denke,’ vroeg Lou met allebei zijn handen aan zijn scheen, bang naar Epstein opkijkend, ‘dat de meester mij een smeersel zel geve?’

‘Je bent toch in de bus?’

‘Enne, nee,’ zei Lou.

‘Nou, dan weet ik het niet,’ antwoordde Epstein, loopend gelijk naar binnen.

Voor zijn bok staande moest Jaap herhaaldelijk naar de twijfelige lucht zien. Baas was aan het corrigeeren en ook de meesterknecht was aan het corrigeeren. Het was aan Jaap te zien dat hij zijn best deed om aandachtig te blijven.

Hij stond er proppig bij, zooals wanneer hij veel had gegeten, betreurde onnoodig een letter, keek tegen Baas' hangend duffeltje aan, of hij bij Godefrooi's copie las, maar beurde overhaastig zijn haak, rekte zijn hals naar zijn eigen voorbeeld om goed te zien wat er stond. Het staâge kloppen van de elsten, wanneer er een verbetering in de pagina getimmerd werd, leek Jaap te sporen, soms pikten zijn vingers met groote ijver in de ruitjes van de letterkast, vooral als Baas voorbijliep met een schoone pagina.

‘t Gaat er slecht voor morgen uitzien, Jaap,’ praatte even Baas, het dooien bedoelend, en omdat het Zaterdag was.

‘Maar Maart kan ons genoeg nog brengen,’ vergoelijkte hij, terugkomend met een vuile pagina. ‘Piet kan toch ook niet zonder wijwater blijven, potstausend.’

Tip-sloffend op zijn kwieke beenen, beurende als gewoonlijk het zetsel op zijn vlakke hand, tegen zijn hooge schouder, zooals ze wafels dragen met kermis, schoof Baas hem iedere keer voorbij.

Toen, plotseling, kort na half twee, toen Baas voorbij weêr ging, had Jaap zich eensklaps toegewend op zijn bankje en had onder de hand die de pagina ophield een klap naar boven gegeven.

En 't was gebeurd; alle persen stonden stil en alle geratel verstomde. Baas had een hevig rukje gedaan of hij de pagina op had willen vangen; hij bukte snel, maar de pagina was met een smak tegen de vloer gevallen, lag in pastei. En als verwilderd stond daar de kleine man

met slappe armen, kijkend voor zijn schoentjes neêr en boven op zijn bankje stond Jaap met gloênde uitdagende oogen. Toen blikte Baas wit op, zag hem aan en keek weêr neêr.

‘Jaap, Jaap?’ uitten zijn vertrokken lippen.

Trillend en bleek stond Jaap, nog altijd zijn hand wat opgetild en een bolle benauwing was hem op het hart gevallen toen hij zag wât hij bij Baas gedaan had. Maar een geweldige slag van de meesterknecht deed hem toen van zijn bankje tuimelen en Jaap viel om, terwijl de voeten van mijnheer de Harde hem trappen gingen waar hij lag. Huilend en snotterend greep Jaap zijn bankje vast en raasde van zich af:

‘Ik wîl geen letterzetter worden, ik wîl geen letterzetter worden, leelijke, smerige Nero; me groomoeder heeft toch je zeere hoofd gewasschen!’

Een nieuwe opflikker smeed hem wêr onder de bok. Zich latend trappen en schoppen bleef Jaap daar liggen huilen in het zand, met dikke waterblazen onder aan zijn neus. Boven hem stond Godefrooi verstijfd te zetten. Baas grabbelde de stukken zetsel van de pagina, het touwtje, de losse letters, het grauw papier in de schoot van zijn kiel te samen; dan op zijn plaats teruggekeerd, hurkte hij achter zijn bok.

‘Kom, jongen, sta óp!’ kwam zijn stern tusschen de sleuven van de ingeschoven letterkasten door, ‘en vraag om’

‘Hij is weêr van zijn zelve gevallen,’ riep Bertus, omgekeerd op zijn bankje.

‘Hij kan oprukken meteen!’ bulderde met een knoop er boven op, de meesterknecht. Bertus draaide zijn kop nog rechter naar de meesterknecht.

‘Ik neem vanavond ook gedaan!’ meldde hij. Dolf leî ook zijn haak oogenblikkelijk neêr.

‘En ik zeg ook de dienst op,’ verkondigde Dolf.

‘O, een complot, stinkende jongens, donderen jullie alle drie maar op!’ vloekte mijnheer de Harde en hij schoof op zijn witte hielen tusschen bok en kast.

Snikkend, zijn neus ophalend, was Jaap weêr op zijn bankje gestapt. Hij nam zijn haak ter hand, zijn mouw was los, de knoop bij de pols was weg, hij veegde zijn gezicht met de andere en keek door zijn natte oogen naar de zwarte stille letters; hij zette hier en daar een vliessaasie en toen een interlinie. Baas keek van verre uit zijn nederzien en zei recht als een alinea:

‘Nu zal je een weggejaagde jongen zijn.’

‘Twaalf ambachten en dertien ongelukken,’ knorrelde Oostwald bij het raam met het witte dak er door heen; hij wrevellachte, spooog naast zijn sloffen en het ratelen was weêr begonnen bij Bruining waar Nico stond en bij Dries.

IX. Palmzondag.

‘De jongen heeft zijn eigen lot ter hand genomen, als ik niet beter wist,’ had groomoe los gelaten, ‘k ben hartelijk blij dat hij onder de kerel vandaan is; dat hebben we gewonnen; Jaap zal zijn best wel weêr doen bij het schilderen.’

‘Dat moet je wel doen,’ had Jaap laten hooren.

‘Zeker moèt je,’ gaf groomoe ten antwoord, ‘zelfs meer dan ooit; je gaat met Mei naar zaal.’

‘Bertus en Dolf moeten tot zoolang weêr overdag naar school.’

‘Dat verbaast me niets,’ was groomoe's woord geweest, ‘wij danken het aan Hendrik dat jij dat niet hoeft te doen, ten minste aan Heiblom.’

‘Het is omdat de vader de baas kent,’ bromde Jaap tegen, ‘ze zeggen in de hut dat het valsch is en draaien om me heen en zeggen dat ik stink.’ Jaap zat toen achterover te leunen met een gezicht van: het zal me toch benieuwen wat er nog meer op me wordt gezegd....

‘t Is niet te gelooven, zoals die jongen er uit gaat zien,’ kwam Koos eenige Zondagen later vertellen, ‘alle

meisjes spreken er schande van, wat hij uitvoert mag Joost weten.'

'Potten-krabben, as je 't weten wil,' bromde Jaap's onwillige stem.

'En dan komt hij Zaterdag bovendien nog sliknat thuis.'

'Omdat die emmers zoo storten,' verklaarde Jaap.

'Daar krijg je toch geen verf van aan je mouwen?'

'De potten motten toch schoon,' verweerde zich Jaap, 'de verf is heelemaal zacht nog onder de vellen.'

'Er zal toch wel een doek, hoop ik, te krijgen zijn.'

'Al de verflappen zijn steenhard.'

'Het is je wat moois,' pruttelde Koos, 'en dat voor een jongen van dertien jaar.'

'Hij doet toch watanders aan, niet waar?' had groomoe in het algemeen gesproken, 'wanneer hij naar de teekenschool gaat?'

'Ja, zeker wel,' had Jaap wat minder knorrig geantwoord, 'we doen geregeld ons opknappertje aan.'

'Dat moet hij nooit nalaten,' maande de oude vrouw.

'Als je er altijd maar bij kon blijven,' zei Koos.

'Och,' had groomoe gezegd, 'ik begrijp het best, het is of je van de groote Kerk komt in de Bakenesser.'

Palmzondag, na de middagpreek, was Jaap bij Door en Hendrik op bezoek waar grootmoeder ook al was. Door had eten voor hem warm gehouden; ze aten Zondags altijd een uurtje later. Koos was doorgelopen naar oome Daan en tante Anneka, Anneka Daan. Maar Jaap dacht

niet aan letters of aan zetterij; het was of daar een groote doek was overheen komen hangen.

‘Ik ben van de week een buis angemeten,’ had hij weêr op zijn binnensmondsche wijze gemeld, die Koos deed zeggen, ‘ga toch zoo slof niet spreken, dat heb je toch niet van ons.’ Koos had gezegd dat hij dan noodzakelijk een vest moest hebben, zonder dat waren het net jongens uit het gevangenhuis. Koos was de ‘vrijzinnige richting’ toegedaan, maar krieuwde zoo goed als nooit meer met Door sinds die in haar huwelijk minder kerksch was geworden.

‘We zullen zien,’ zei groomoe.

Door en Hendrik woonden op een heel mooi bovenhuis, pas opgeschilderd van buiten, maar niet door hùn. Beneden woonden knappe menschen die een poppenwinkel hielden. De opgang was op zijde omdat het een hoekhuis was. Door had een voorkamer waar je Zondags zat. Er hingen drie gedrukte prachtplaten aan de muren: ‘Verleden’, ‘Heden’ en ‘Toekomst’ en op de vloer lag een karpet met rood-zwarte rand aan twee kanten en Door had zes gewreven stoelen met bochtige leuning en gegolfde pooten. In 't midden stond een rooie ronde tafel op geschulpte voet, die als de spiegel blonk, waar middenin een blauwe flekon was gezet op een matje van donkerblauwe, langwerpige kraaltjes, alsof hij in een tobbetje alleen stond boven water. Boven op de mahonie houten linnenkast van Door, met net zulke ‘vlammen’ er in als op de ‘staal’ waren, die bij hun in de schilderswinkel hing, pronkten ook zulke blauwe flekonnetjes-

met-weêr glans, op iedere punt één, waar Hendrik droog zand in had gegoten, dat ze er niet af zouden wiebelen; maar in de tafelflekon was niets, ofschoon er wel odekelonje in kon. 't Was alles nog nieuw, dat kon je zien. Naast de deur op het overloopje was het keukentje en daar hing boven het schoorsteenvalletje een lange broedkooi, maar voor het oogenblik had Hendrik geen een kanarie. Dan was er nog een geriefelijke droogzolder aan verbonden; overigens had het huis zijn eigen ongemakken, omdat er door de bedstee-binnen, zoo weinig kasten waren en nou had Door een 'handenbindertje' dat plat in de wieg lag, 'zoete Doortje' maar dat aardigjes een keel op kon zetten.

'Rook je nog niet?' vroeg Hendrik, zittend bij het andere raam in zijn blinkende hemdsmouwen en die zelf uit een wit-aarde 'bullekop' rookte, recht over Jaap, voorzichtig op zijn stoel.

'Als wij op de zaal zijn,' praatte Jaap terug; hij keek de ruiten langs, naar de hobbelige randjes van de 'buitenverf' op de 'sponningen', die je van binnen zien kon, omdat de roedjes slecht 'besneeën' waren.

'Wat zijn het voor menschen?' wou zijn zwager weten.

'Het zijn gewone menschen,' praatte Jaap, weêr rechtuit, 'de ouwe baas is een goeie man maar hij sukkelt erg, en de jonge baas is ook een goeie man, maar die is lolliger.'

'Van het hondje gebeten?' vroeg Hendrik.

'Ze hebben geen hond,' zei Jaap.

'Dan wordt het hoog tijd,' meende Hendrik, de steel

van zijn te nieuwe pijp door zijn haren schurend, ‘hoeveel knechts zijn er?’

‘Dat weet ik niet precies nog,’ antwoordde Jaap, ‘de eerste Maandag was er een, de tweede Maandagtweeen nou zijn er drie.’

‘Dertig centen in de week, niet?’

‘Ja, Hendrik.’

‘Hoe komt het?’ vroeg Hendrik weêr, na een paar kunstige o-tjes te hebben geblazen, ‘dat jij je Zaterdag zoo nat maakt?’

‘Dat komt,’ verklaarde Jaap, ‘omdat ik voor vrouw Stienstra de emmers water van de pomp naast Feuerbach moet aandragen als ze de straat schrobt.’

‘En waarom vraag je dan geen hoepel om in te loopen?’ zei Hendrik, ‘dan hou je je beenen droog.’

Jaap keek getroffen op en leek te zinnen dan:

‘Dàt zal ik doen,’ zei hij, ‘een houten hoepel kost een cent bij de kuiper.’ Hendrik tastte meteen in zijn zak.

‘Daar heb je er een,’ zei hij, ‘kom hem maar even halen.’

‘Wè-ja,’ zei Hendrik, pratend met de witte pijp recht uit zijn tanden, ‘een schilder doet van alles, wat heb je nog meer voor baantjes?’

‘s Morgens moet ik altijd dadelijk als ik kom water-en-vuur halen.’

‘Nou, dan ben je wel een echte duvelstoejager,’ liet Hendrik hooren, ‘je hebt het zelf gewild.’ Hij deed nog even een trekje, leê zijn pijp toen voorzichtig op het vensterriggeltje neêr; hij streek eens met zijn vingers door

zijn haar, stak zijn armen wat uit met dichte vuisten, rekte wat achterover en gaapte zijn tanden onder zijn snorretje bloot, dat zijn horlogeketting raar werd op zijn vest. Toen stond hij op, zijn pijp meenemend en schommelde naar de huiskamer heen.

't Was overal mooi weêr. De menschen kwamen van de kuiering terug; gearmde jongens en meisjes; moeders met 'doorgewerkte' doeken om, duwden en trokken kinderwagens, waar de vader achter liep te rooken in een lange, zwarte jas. Soms ratelde er een 'eigen rijtuig' voorbij, met hobbelende paarden bespannen, waartusschen de 'lange boom' uitstak, met de altijd zwart gelakte 'spinnep' naar voren. Je kon de koetsier en de palfenier boven op hun hoeden zien, de rooie stekelrandjes van de kokardes en de 'hemel' glom. Er stapte aan de zonnkant van de straat een burgermeisje, dat een mooie 'palmpaas' in allebei haar handen stijf voor haar boezelaar uitdroeg als een groote bos bloemen. Er was een sinaasappel aan de stok geregen, zooals de ballen aan de ijzers van de kerkkandelaars zijn. Er draaiden drie karmijne molentjes aan, langzaam en met rukjes. Jaap zat te suffen voor de ruiten; hij had de warme cent van zijn zwager nog in zijn knuist en zag aan de overkant, achter de bovenramen, potten hyacinthen bloeien, hij had het 'rookhol' in zijn hoofd teruggekregen, waar hij om zes uur 's morgens heen ging met ketel-en-stoof om voor de oude juffrouw een halve cent water te halen en een cent vuur. In 't grauw gewasem dat hij zag, zag hij al de slaperige vrouwen met elkander staan, de water-

en-vuurvrouw en haar dochter; de harde turven in de laagte gloeien, als op mekander gemetseld en hoorde wat er een had gezegd:

‘Je woont er, lieve mensch, maar hoe raak je er uit.’

Er rammelde een ‘ouwe tentwagen’ onderlangs; Jaap bukte wat voorover.

‘Als er nou eens zoo'n groote kàst voorbij reed,’ sufte Jaap, ‘dat de glazen sprongen.’

‘Jáap!! kom toch ook es hier!’ riep de stem van Door door 't huis.

‘Waarom kom je je lieve nichtje niet eens een zoentje brengen?’ knorde Door toen hij de huiskamer binnen kwam. Het rolgordijn was meer-dan-half naar de laagte, zoodat de zon alleen scheen op de vloer. Jaap's oogen werden grooter als hij Door maar zag. Door was zoo helder en had zoo blanke hals. Ze had de val van haar jurk omgeslagen en in de kuil van haar witte rok lag Doortje met niets dan een wollen borstrokje aan. Doortje lag te prutten en had een schuimwit streepje tusschen haar natte lipjes en onder haar gehaakte mutsje piekten sliertjes haar. Jaap boog naar het rose kindje met het ronde buikje waar een vouwtje in was, dat met haar kromme beentjes woelde en schokte met haar vuistjes; hij gaf het gauw een zoen op haar neus en kwam al ziende naar Doortje's hemelsblauwe oogen weêr recht bij Door staan. Doortje rook naar ‘Fransche brandewijn’ en ‘Spaansche zeep’.

‘Ze likte aan de spons bij 't wasschen, is het niet een lekker molletje, Jaap?’

‘Hij doet of hij er vies van is,’ riep Hendrik vroolijk, met allebeî zijn mouwen over tafel toekijkend.

‘Och, wat een gekheid,’ zei Door, haar vinger telkens op het buikje tippend, ‘het is de vaders trots die luid uit je spreekt. Gisteren heeft ze gelachen, toe nou,’ praatte Door, haar vinger ringelend onder het kinnetje van Doortje.

‘Van vaders trots gesproken,’ grunnikte Hendrik zich overeind, ‘daar wil ik me niet te veel op beroemen, dat kan jan en alleman aanvoeren.’

‘Nou ja,’ zei grootmoe, met een arm over tafel en ook naar Doortje kijkend, ‘de menschen zijn wel trotscher op minder; ze probeert al op te rijzen; maak niet zoo'n wind, vader; ik zou haar gauw haar luier geven,’ raadde grootmoe zacht naar Door.

Door had oogenblikkelijk een tip van haar rok over Doortje's knietjes willen vouwen en reikte naar de luier die boven op de kachelkap te warmen lag. Ze tilde met één hand Doortje bij allebeî haar hieltjes op en hielp haar aan een schoone luier, onder grootmoe's oog. Hendrik was achter om gegaan en bukte naar de neêrgelaten doek, nam ook het witte sponsekometje met wijde oortjes anpassant mee en hield de doek even vlak voor Jaap's gezicht.

‘Odekelonje, wi-je, Jaap?’ vroeg hij, ‘je bent toch zoo'n pottenlikker.’ Jaap fronselde en keek verveeld op zij.

‘Als Door het me nou gevraagd had,’ bromde hij.

‘Wat een stem!’ knorde Door, ‘wat heb je de jongen

te plagen, Hendrik? Wat hebben ze je oome ook te plagen, he?’ praatte Door naar Doortje neêr, een speld uit het groene bakerkussen op tafel voorzichtig rijgend in ‘t bovenrandje der luiër.

‘Hij is er gek genoeg voor,’ grinnikte Hendrik vlak bij de deur, ‘het is me hier te warm met die kachel aan,’ en hij begon het bruiloftsliedje te zingen met een deftige stem:

‘Het is ‘n waarachtige geschiedenis,
Side wie de wiet, bom, bom....
.....
Gloria! glori-à!’

haalde hij uit in de keuken.

Doortje was haar ponnetje aangedaan, stond overend gehouen op de platte kant van haar doek als of zij uit een zak stak. Door hield haar in een arm vast, nam het voorspeldertje van tafel en strikte het Doortje om.

‘Spouwertjes zijn houwertjes,’ praatte ze, Doortje's mondje wisschend.

‘Nu nog het mutsje knap.’

‘Daar is ze nou, de jonge juffrouw,’ babbelde Door, Doortje vertoonend, ‘zeg nu de heeren en dames maar gedag!’ ze nam Doortje bij haar omgevouwen ponnemouwte en schudde ‘dag!’ met het vingerhandje.

‘Buikje vol,’ praatte Door, ‘alles gehad, nu gaan we lekker slapen; doe nu de menschen gelooven dat je moeders zoete pop bent.’ Ze was met Doortje opgekomen, zoodat haar jurk vanzelf goed viel en legde Doortje in

haar ijzer traliewiegje, waar groene schotjes door kwamen, aan strikjes vaat. Ze dekte Doortje toe, douwde en dubde, schikte de 'sprei-van-tante-Koos' keurig en sloeg toen voorzichtig het wiegekleed van de kap naar het voeteneinde over alles heen.

'Wil jij es wiegen, Jaap, onderwijl ik thee zet?'

Jaap had meteen de stoel van Hendrik aangetild naar de wieg. Hij drukte de punt van zijn schoen op de tree en houdend zijn hiel op de vloer begon hij te zitten trappen....

Het wiegje deinde donker en de zonplek schoof tot onder de tafel; Door bereedde alles bij het blaadje, want Hendrik had het water in de keuken aan de kook gebracht. Ze hing het rafeldoekje over de trekpot en ging met groomoe zitten fluisteren:

'Ik heb gelukkig nog vólop....

'Beneden in de winkel staat toch zoo'n dottig wagentje...

'Hendrik is zoo mal op haar; hij verbergt het omdat hij zich schaamt het te toonen....

'Hij heeft zich zelf in slaap gezongen vóor, geloof ik, je hoort hem niet meer'

'St!' maande Door eindelijk naar Jaap omziend, 'het lùkt, zou ik zeggen.'

Jaap hield oogenblikkelijk het wiegje stil en ze gingen alle drie zitten luisteren. Door knikte lacherig: 'dankie!'

'Wilt u naar voren gaan?' vroeg ze zacht aan groomoe, 'dan kom ik wel met de thee.'

Hendrik zat op zijn dooie gemak voor 't opgeschoven raam. Jaap nam zijn stoel en groomoe spreidde haar rok

uit, nam plaats bij de ronde tafel. Door zette ieders kopje recht neêr, dat het geen krassen in het blad zou maken en bracht zelf aan Hendrik zijn thee, gaf hem een zoen op zijn hoofd. En toen begonnen ze weêr te praten. Jaap keek uit.

‘Hij mist bij mij zijn kleuren.’

‘Moeder!’ riep Hendrik, ‘daar gaat een wagentje voor je.’ Door kwam gauw achter het raam staan, steunde op zijn schouder.

‘Waar?’ vroeg ze. Hendrik wees naar beneden in de straat en keek haar toen olijk schuin aan.

‘Als je anders niet voor me hebt,’ verachtte Door, ‘zoo'n mormel mag je houden, het kan niet eens de trap op, nee, dan draag ik haar liever.’

‘We hebben nog geen zomer,’ vergoelijkte groomoe, haar kopje op het schoteltje tikkend. Plotseling schreide vanachter Doortje's krijten; Door schrok op en groomoe wou ook gaan.

‘Daar hebben we de poppen aan 't dansen,’ zei Hendrik.

‘Doe toch het raam dicht,’ knorde groomoe, ‘ja, man, dan had je maar niet moeten trouwen.’ Door kwam terug met een wanhopig gezicht.

‘Ze leit klàar wakker, ik weet niet wat ik aan moet vangen.’

‘Laat ik haar maar even houden, kind, blijf jij nu eens zitten,’ suste groomoe, ‘je kwelt je misschien voor niets.’

‘Zondags is ze altijd in de war,’ hilde bijna Door.

‘Geef er een pak voor d'r broek,’ oordeelde Hendrik,

‘daar dwingt ze toch om, jullie verwennen dat kind; als ze nou slaapt, slaapt ze niet vanavond.’

‘Bemoei je er niet mee, man,’ antwoordde groomoe, ‘dat is vrouwenzaak.’

Groomoe en Door waren samen weggegaan en toen kwam groomoe terug met Doortje onder een doek geborgen voor de tocht op het overloopje. Ze had het pakje op haar uitgespreide hand en hield met haar andere een spleet in de doek, dat Doortje niet zou stikken. Door ging zitten toezien en groomoe loopen drentelen. Jaap zag haar telkens op haar geruite rug met het gehaakte doekje behangen en dan weêr met haar stijve oorbellen naar hem toegekeerd en met het groote slot van haar agaten ketting. Groomoe deed telkens een tredje op haar stoffe schoenen, een voor een, wiegelde zoo en was het liedje op de maat gaan zingen uit de Fransche tijd:

‘O, monsieur Napoleon,
Póleon, póleon,
O, monsieur Napoleon,
Tout est perdu.

Les soldats, les généraux,
La bataille de Waterloo;
O, monsieur Napoleon,
Tout est perdu.

‘Wat valt daar beneden voor?’ riep Hendrik verbaasd naarvoren overbuigend, ‘wat een oploop van menschen!’

‘Er wordt een dronken kerel opgebracht,’ verwittigde

Jaap dicht met zijn kin voor 't glas, 'wat bloeit ie uit zijn neus.'

'Ge-voch-ten!' zing-zei Hendrik.

'Daar gaat Baas,' had Jaap ineens blij laten hooren, en wendde oogenblikkelijk zijn hoofd schrikkig af. Hij had het heerige figuurtje herkend dat zijlings van de menschenvolte meeliep en zat dan dieper de kamer in en blakend op zijn stoel.

'Poleon, poleon!' neuriede groomoe. Van het raam naar de kast en van de kast naar 't raam keerde zich groomoe, zachtjes stampend, de voeten wat wijd van elkander. Af en toe spleet ze met twee vingers de doek-kier wat opener om binnen te kunnen gluren, dribbelde al zoetjeser en zonder er bij te zingen.

'We kunnen haar nu veilig neêrleggen, Door,' meldde ze eindelijk en samen droegen zij Doortje weêr weg.

'Er komt je bij een kind wat kijken, Jaap, eer het fatsoenlijk groot is,' praatte Hendrik van de overkant, 'ik stop nog een pijp.' Hij had nog niet uitgezegd of de deur ging los en 'dag allemaal!' klonk Koos' vroolijke stem.

'Je moet de complimenten van je moeder hebben, Hendrik,' zei ze druk en stak hem meteen haar hand toe.

'Zús!' zei Hendrik en hield haar hand in de zijne.

'Ik docht,' piekerde Jaap, 'dat ze naar tante Anneka was.'

'Nee, Hendrik,' riep Koos bangelijk, haar hand willend bevrijen, 'asjeblijft niet; toe nou,' fleemde ze naar Hendrik die haar streng aankeek, bedaard zijn breeë hand met de korte nageltjes sloot om de hare.

‘Au!’ schreeuwde bijna Koos, almaar toch ginnegappend. ‘Schei je uit, nàre, ik ben niets gediend van je handtastelijkheden.’ Hendrik gaf nog een kneepje toe, liet Koos dan los.

‘Geméenerd!’ zei Koos, ‘mijn vingers kleven aan elkander. Ze duwde de bol van haar muts wat hooger en zei: ‘ik ga eens zien of er nog thee voor me is.’

‘Anders niks dan om te laten merken wat een sterke drukkershanden hij heeft,’ piekerde Jaap

Om kwart voor zevenen moest hij, omdat hij nog niet op de zaal was, afscheid nemen en toen hij bij de kamerdeur was, riep Hendrik hem na:

‘Je laat je cent leggen, Jaap.’ Jaap keek om.

‘Dankje, Hendrik,’ bromde hij terug, ‘ik zal hem wel zelf verdienen.’

‘Wat een held!’ riep Hendrik uit toen Jaap de trap afdaalde ‘dat weet nog niet eens wat een cent is.’

‘Zijn vader was net zoo,’ antwoordde grootmoeder ‘en die heette ook Hendrik, Hendrik.’

‘Nou, grootje,’ zei Hendrik dan en lachte haar toe en klopte toen de oude vrouw eens hartelijk op haar schouder.

X. Schildersleerling.

Het was een drukke nering van vrouw Smies; toen Jaap met ketel-en-stoof ter hand er binnen wou gaan, was het er vol van vrouwen. Hij zag er al de slordige gedaanten weêr en aarzelde om de rook. Hun haar was ongekamd en hun nachtjakken waren dikwijls open, waarboven de zwarte rok zoomaar was heen gebonden en als er eentje wegging klepperden haar zolen. De eene had een bruin komfoor dat glom in het licht van het straatje en een blikken ketel; een ander een groen; of schilferige kan en test. Je kwam het straatje binnen door een balkenpoortje, waarboven ook een vensterraampje was. Hij was toen naast een dienstmeisje bij het deurgat blijven staan, die een omslagdoek over haar hoofd had gevouwen en wachtte op haar 'bus'. Jaap moest ook de bus meebrengen die Zondagsavonds werd 'aangereikt' omdat de ouwe baas niet buiten zijn górt kon. Die gort ging rammeldroog de bus in en heette 'busjes-gort'. Jaap had in het touwtje een knoop gedaan om gauw de zijne aan te kunnen wijzen tusschen de andere touwtjes, waaraan de bussen heel den nacht in 't heetwaterfornuis hingen,

waarin ze zoo bleek als ketelsteen wieren, want anders zei de jonge juffrouw Gonna dat hij zoolang weg bleef; er viel natuurlijk wel altijd op iemand wat te zeggen.

Vrouw Smies werkte of het heel haar leven om haar waaide en had een kat die altijd tegen je beenen kwam schuren. Wanneer haar half aangekleede dochter Santje de houten sleutel van de kraan een slag omdraaide en kokend water tapte, stoomde het van de grond op en als vrouw Smies de ronde deksel van de metselsteenen oven tilde en Santje een blikke maat koud water uit een ton er in smeed, stegen er zulke dampwolken dat je ze dikwijls geen van-beien zien kon, met de turflucht die rooie oogranden gaf. Vrouw Smies kon goed terecht met de tang; ze greep geregeld heele kluiten vuur of anderhalve, wanneer de vrouwen bukten met de test, al naar het was besteld. Ze kantelde meteen de voorste turven om, om ze aan het vuur zoo bloot te stellen en nam uit de doofpot naast haar 'doovekool', die ze van te voren 'ingerekend' had en die je ook bij haar kon krijgen en zwavelstokken ook. Ze drong ze diep het vuur in, dat er haar gezicht in brand van gloeide, almaar met haar knie in de asch en kwebbelend met haar klanten.

'Die loeder van mijn heeft vannacht het heele bed volgebraakt,' praatte verwrongen een vrouw tot een vrouw die een blauw oog had en toen begonnen ze te kijken met vrouw Smies, vergetend hun water en vuur.

En nu was Jaap weêr werkzaam in de hoek van de winkel, bij het 'gaskistje' waar de 'meter' in was, aan een 'twelet-emmer' bezig. Hij hield hem schuin op zijn

onderrand, had er zijn arm in en krabde en bij hem stonden er verscheien reeds klaar om in de 'grondverf' te worden gezet, zooals hij ze Zaterdagavond had achtergelaten. Die emmers moesten alle voorjaars afgehaald worden bij tuinbazen op de kleine Houtweg en weêr bezorgd worden, eer het 'volk' voor de zomermaanden 't groote huis' betrok. De blikken emmers waren binnenin 'menie' geschilderd, van buiten 'eschdoorn' met bruine biezen, de hengsels en ooren zwart. Er waren meestal losse deksels bij en boven in het midden er van was een rijksdaalderrond klepje dat je met je vinger naar omlaag kon drukken en dat vanzelf weêr toeging. De rooie menie was flets door de pies geworden en de emmers stonken dat je er van moest niezen en al de harde stukjes verf spatten op en gingen in de hoekjes van je oogen zitten. Die emmers moesten zooveel mogelijk schoongekrapt worden met een oud stop- of 'plamuurmes' en als dat niet lukte werden ze enkele nachten in de soda gezet, werden dan week en konden met schuursteen en water behandeld worden tot ze goed glad weêr waren. Jaap stond er schrikkelijk aan te krassen nu en 't prettigste daarbij was dat je zoo goed als op de straat stond, op net zulke klinkertjes.

Het ouderworden was aan Jaap niet zoo gemakkelijk te onderscheiden als bij andere jongens. Dolf kreeg een langer slokhals en Bertus grof ging praten. Jaap hield zijn wisselstem van hoog tot laag, bleef klein, met groote handen begiftigd. 'Het zal wel komen,' zei groomoe, 'daaraan ontkomt geen mensch.' Het ronde gezicht van Jaap

leek langer toch bijwijlen en bultiger boven zijn flauwe brauwen; in 't licht van de dubbele raamdeuren scheen zijn haar donkerder.

‘Als hij maar zijn mouwen niet zoo kladdig bleef maken,’ oordeelde Koos.

Koos had gemakkelijk praten. Jaap stond er nu alleen in zijn nieuwe wereld. De knechts waren naar karwei met Koenraad, de neef van de baas; de jonge baas was ook naar het werk gaan zien en de ouwe baas kwam niet voor halftien beneden om ‘klutsjes’ te verrichten, om potten verf te maken en af te wegen. In een van de ‘wielputten’ hing een ‘olijfgroen’ wiel, aan de ijzeren stok zoodat het draaien kon, daar was de jonge baas aan bezig om het ‘af te zetten’ met ‘vermiljoen’. Het hoorde bij de ‘victoria’ die van de ‘pin’ was afgetild en met de ‘voetenplank’ gezet was op een schraag, van achteren met ‘as- en veëren’ op kleiner, bespikkelde schraagjes. Het stond er met zijn kap als de hoed van juffrouw Gonna als ze uitging, met dichte ‘slagijzers’ en de ‘knechtsbak’ er aan. De andere drie wielen leunden tegen de muur daar van de achterwinkel, waar het 't donkerst was.

De áchterwinkel was gescheiden van de vóórwinkel door een ‘separatie’ en die had ook een rijtuigdeur naar de straat en net zulke witte balken. Daar kwam de deur naar 't voorportaalje in uit, waarboven een schilderijtje hing met boomen en een rood dakje en naar de trap waarop een ‘looper’ was geschilderd, groen-zwart met grijze treden, waarvan ‘de beurt’ er wel bij in zou . schieten, vreesde zeer juffrouw Gonna. Daar in de scha-

duw van waren de tonnetjes ‘varkensmeel’ en schillen achter een schotje verborgen en de ‘voer-emmer met het roerhout er in, die rook als zure pap. De jonge baas mestte zelf een varken, een half varken voor hem en de andere helft voor zijn ouwelui, want de jonge baas had ook een huishouden en woonde op zijn eigen in een andere straat.

In de vóórwinkel hingen aan de mee-gewitte muur-spijkers de ‘monsters’ ook ten toon: de donkere, halvespaken, verschillend van kleur en afgezet en plankjes beschilderd met differente hout- en marmersoorten, met lettervoorbeelden en met het Nederlandsche wapen dat door twee chineesch-gele leeuwen werd in de klauwen gehouden, die hoge pluimstaarten hadden en gekrulde tongen uit blazende kattenkoppen en door de vernis heen keken als achter een bruine ruit. Daar stond de ‘coupé clarans’ die ‘Bismarck’ was van kleur en met ‘Havanah’ afgezet, om ‘afgelakt’ te worden, waarbij hij dan de ‘kop’ vasthouden mocht. Vanmorgen had hij onverwacht op het portier een ‘wapentje’ geschilderd gezien, dat deed de jonge baas bij voorkeur Zondags, altijd met toeë luiken, wel te verstaan.

In de andere winkel hingen langs de muur aan klampen de ladders en stonden de ‘glaskisten’ op het kelderluik, waar binnen veel zieke aardappelen begonnen te komen. Daar waren niet de muren zoo wit meer, maar leek het of er bij de wand naast de ‘verfkast’ brand was geweest, omdat daar iedereen zijn kwasten op uitsmeerde, voor ze in 't water werden gezet om niet te ‘verharden’. Er was

geen kleur die er niet was, al de kleuren van de regenboog waren over elkander gesmeerd tot het langzamerhand bobbeltjes waren geworden. Hoe kon je dan je mouwen en de broek knap houden, als dat nou zoo was. Ja, Leendert Stevens kon het, maar dat was al 'n groote man met een ringbaard die prachtig 'schuren' kon; voor alle hoekjes, 'kralen' en 'bossingen' aparte steentjes sleep en toen de 'victoria' nog in de 'bruinoker' of 'schuurverf' stond en hij er op zijn hurken onderaan aan moest werken, trok hij altijd eerst de knieën van zijn manchester broek op, er viel geen spatje aan hem te bekennen; zijn pijp bleef van Maandag tot Zaterdag wit; en daarom noemden ze hem wel eens 'de jonge juffrouw'. Hij lachte als Door deed naar Doortje en als de bladen afvielen, ging hij altijd een paar dagen in de duinen liggen; hij was nu op karwei, omdat hij ook voor 'binnenwerk' deugde, zoo mooi paneelen kon slijpen.

Naast de verfkast stonden de tonnen, 'lood- zinkwit' en krijt' onder de stopverfplank, bij de vierkante weegschalen en 'geijkte' gewichten en dat was allemaal wittig. Het maakte met de pottenplanken daar een hoek naar de korstige werkbank, waarop de 'wrijfsteen' lagen en de steenen 'loopers'; waar de 'molen' kon worden gesteld die noodig 'gebild' moest worden en waarde 'temper- en andere messen' in één rekje hingen met de smeerge heften omhoog. De verfvoddenbak was er onder, waar 't schimmelig rook dan in de kelder, wanneer je ze uit moest zoeken.

Nu stond het onderuitgereden 'voorstel' der viktoria

dichtbij zijn emmers en op schraagjes ook. Jaap wist er al de onderdeelen van, de ‘voor- en achterschijf’, de ‘vangijzers’, de ‘tang’ en de ‘evenaar’. Dan stond er op het oogenblik nog het wiel van een ‘vigelant’, dat een nieuwen ‘band’ had gekregen, waardoor de ‘buiten-vellingen’ ‘bijgeholpen’ hadden moeten worden en dat hij na schafttijd dadelijk weg moest brengen naar een stalhouer in het Waaigat.

Jaap was altijd een heel goed hoepelaar geweest en popelde om het wiel weg te mogen brengen; want dat was het plezierigste dat je wel eens ‘ver’ moest wezen en dat je als je werkte heel goed aan wat anders soms kon denken; dat je aan de halve koppen van ‘Julien’ kon denken die je 's avonds teekende of aan de ‘natuur- en de werktuigkunde’ of aan de ‘harceeringen’ en dat hij misschien wel gauw vóór de luthersche weesjongen zou komen staan.

Na schaften tilde Jaap het ‘lemoen’ der victoria opzij en rolde er het wiel van de vigelant achter vandaan. Hij rolde het voorzichtig bij de band de deur uit, het schuintetje af, zoo door het straatje weg. Maar toen hij de hoek om was en in de groote straat bij het traval van de smid gekomen, die de band gelegd had, bukte Jaap, omgreep met volle hand de wielnaaf en drukkend met zijn blauwen arm dreef hij het zoo, dat het daverde over de keien. De spaken straalden, het wiel sprong op voor een hobbel, Jaap rolde en drukte en toen hij de avondschool langs moest, liet hij de naaf los, liep achter het alleenig voortrollend wiel aan, tot de vierkanten steenen pomp op het

pleintje, kijkend of hij er een jongen verwachtte die nu eens zien kon dat hij echt werkte en niet altijd liep met een theestoof. Maar eer het wiel de tijd had om te vallen, pakte zijn hand de naaf weêr, dreef hij zijn flikkerend rad door de gulpzon uit een kantstraatje, tusschen alle stoepen en trappen van de hoofdstraat door met geraas en altijd middenin. Er liepen niet veel mensen, een blaffende hond geen kwaad doet, heeft zelf goed op zijn pooten te passen; een koopman vloekte op het 'rad van avontuur' en een aal-wijf schreeuwde: 'wiel, waar ga je heen met die jongen?' Maar dat was allemaal gelul; want 't ging het beste, zonder ongelukken, wanneer het een beetje gauw ging.

Zijn hand werd gloeiend van de draaiende naaf, dat was door de 'wrijving'. In 't volle licht der groote markt gekomen, bedaarde Jaap en rolde zijn wiel bij de band. De gansche groote kerk schimde donker, het standbeeld ving de zon op zijn kop en de 'trouwtrap' van het Stadhuis was beschenen. Dat was het ouderwetste en de poort van de vleeschhal was toe, waar dikwijls soldaten zaten. Jaap zag de glimmende sjeko van een diender, want het 'bero' was vlak tegenover de trappetjesgevel met de boom er voor. Voorzichtig stuurde hij het wiel van de vigelant met allebei zijn handen nu, maar eenmaal weêr tusschen de huizen, rolde hij op zijn eerste manier verder, kwam hijgend in de stalhouerij en kreeg van de baas, omdat die zoo tevreden was, 'vijf centen voor zijn boodschap'.

Dat was hier ook plezierig bij geval. Hij knoopte zijn

verdiende centen in een punt van zijn rooie zakdoek, waar middenin, wit en zwart, het 'kopstuk' was van Willem de Derde. Hij had die voor zijn Zondag eerst gekregen en nou zeeën de knechts dat hij zijn neus in de Koning snoot. Zijn centen bergend bestemde Jaap er 'vier duiten' van voor schoolbehoefte en anderzins, vier duiten voor een warm rozijnenbroodje, morgen in de vroege, bij bakker Sleef op den hoek:

De bakker om den hoek,
Die heeft vannacht geblazen,
De bollen uit zijn broek,
Hij legt ze voor de glazen,
Een cent een oliekoek.

Als je maar geen rooie en blauwe arm had kon je luidkeels zingen, als je maar een mouwvest machtig was eerst. Jaap stond daar met zijn neus in de wind, want het waaide altijd erg in het Waaigat. Hij had nu hard gewerkt en zou eens kijken wat anderen uitvoerden. Zoo keek hij in de richting van de 'Stallen', hoorde toen een regelstap naderen uit de zon en zette zich dadelijk in postuur, klaar voor een langen blik. De 'dragonders' kwamen er aan, die onlangs 'huzaren' waren geworden, twee aan twee en op hun rinkelsporen aangestapt. Daar kwamen ze blauw aan, goed in de reek, zonder hun roode koorden; kophieps, omdat de haren van de 'kolbak' dropen op hun neus en ze anders niet konden zien en waar een rooie dot van voren op was, als de overlansche helft van een

appel, met één slag gekliefd. Ze droegen allen op dezelfde wijze hun glanzend gebogen sabel in de hand, met al de gelakte riemen en koperen gespen en met de platte tasch die aan de scheede met het hoefje van onderen vastzat en waar het cijfer aan glom van het 'escadron'. Het dreunde; ze hielden allemaal gelijken tred, hun andre hand in de zijde, steunend zoo de eveneensche zadels op hun armbocht, met de stijgbeugels er stijf op gevouwen. Jaap keek ze tegen hun doffe rijbroek aan, toen ze de Ridderstraat in marsjeerden, palstaande en vol ontzag voor die onoverwinnelijke mannen

Toen hij door 't achterstraatje weêr de winkel inging, stond er een huifkar met een paard, voor 't pakhuis van Feuerbach. Twee wit bestoven korendragers met zakken als pikmutsen over hun hoofd sjouwden meel aan, beurt om beurt, als de eene kwam ging de andere binnen met de harde buil die uit de kar hem tegen zijn nek was gezet. De grutter zelf verscheen ook een oogenblik, binnendoor geloopt. De zon scheen niet dan tegen twaalven op de keien, maar wel de heele middag in de bovenkamer. Jaap ging niet naar het paard toe, omdat ze boven alles waar konden nemen in het spionnetje.

De oude baas stond bij de tweede wrijfsteen om aan het 'gronden' van de emmers te beginnen. Hij keek schuin over zijn brilleglazen naar Jaap die met een kleur van 't loopen bij het gaskistje kwam.

'Was het naar genoeg?' vroeg de baas.

'Erg,' zei Jaap.

'En, heb je ook wat gekregen?' Jaap aarzelde.

‘Vijf centen, baas,’ bromde hij dan, de knoop in zijn zakdoek duidelijk voelend.

‘Goed bewaren maar,’ zei de baas met de langzame stem van de weesvader, ‘je moet toch nodig gauw een eigen stopmes hebben en een glazemakershamer en dan een “diamant” voor je leven.’ Jaap doopte zijn ‘bandkwast’ in de emmer met water, smeerde een plek nat bij die waar hij aan bezig was, nam zijn zandsteen en schuurde met veel geraas.

‘Dat hoef je toch zoo ruw niet te doen,’ zei de baas met zijn rug naar hem toe: ‘ik heb je al gezegd, die émmers kenne wel stuk, er zijn er bij die óúd worden... zou je er gauw dóór zijn?’ vroeg de baas. Jaap overzag zijn emmers en zei:

‘Nog eentje na deze.’

‘Dan kan je wel een oogenblikje hier komen bij me staan, ik denk, uch,’ verkondigde de baas, toen Jaap naar de wrijfsteen kwam, ‘dat ik morgenochtend niet beneden zal kunnen komen, dan kan jij die emmers van me óvernemen en ze voor me gronden. Het is geen heksenwerk te noemen, wanneer je maar goed van aannemen zijn wilt. Daarom zal ik je de eerste voordoen. Wij moeten het hebben van dikwijls zien. Ik of een ander kan je nu wel zeggen hoe een kwast in je hand te houden, maar wat zou het baten of ik nu al zeg dat je geen strepen van de kwast mag laten of geen heilige dagen; één keer goed zien helpt meer dan tienmaal hooren zeggen.’

‘Dún uitstrijken, zoo je zien kan bij mij,’ praatte de baas de emmers toegewend toonend en met de kwast in

zijn knokkelige vingers, 't rood over de bodem smerend, 'niet roekeloos omgaan met de verf Wanneer je bij het potten-schoonmaken vette vellen mocht tegenkomen, verzuim dan niet ze in de kliekenpan te doen, dan kan ik ze naderhand uitzeven. Die verf kost me géld. Ik zag je had Zaterdagavond vergeten water bij te gieten op de kliekenpan.'

'Dat kwam, baas,' bromde Jaap terug, 'omdat het zoo laat is geworden met vrouw Stienstra en ik de schoenen moest poetsen en nog een boodschap doen toen het donker was.'

'Dan is de schuld niet bij jou,' zei de baas, 'ik hoef niet te weten wáár je naar toe moest; je had ook de brooden stopverf die uit te zweeten leggen niet door het krijt gerold.' Hij leí zijn ronde kwast bovenop het meniepotje, veegde zijn vingers aan zijn sloofje en tastte naar de rooie zakdoek in de borst van zijn mouwvest.

'Hoe was het weêr buiten gesteld?'

'Het woei een beetje, baas,' meldde Jaap.

'Noem jij dat maar een beetje,' zei de baas, vattend met de doek zijn voorneus in zijn rooie duim en vinger en zoo rukkend voorzichtig, snoot hij en snoot, dat de heele lange lap op zijn dubbele borst kwam te hangen. Hij keek oplettend naar de 'stof' uit zijn hoofd, borg zijn doek in de borstgleuf, doopte andermaal zijn kwast in de verf, praatte leerend verder:

'Niet diep indoopen, niet roekeloos zijn met de verf; goeie, goed-besleten kwasten verstrek ik je, want goed gereedschap is het halve werk; de verf goed uitstrijken,

goed naar overal en geen strepen laten, ze worden niet gedást, goed ráken, nergens geen heilige dagen laten.... ik moet het kunnen over geven. Eerst van binnen meniën, dan met het geelwit van buiten; de rand van binnen neem je dan anpassant meê; het geelwit staat daar afgewogen, waar je voor je gaat naar school, water op kan gieten, anders krijg je vellen, wordt de verf snotterig. Mocht deze emmer bijgeval morgenochtend nog niet droog zijn, vraag dan aan mijn zoon of hij er een beetje loodsuiker bij wil doen of een tikkie “siccatief”, dat blik zuigt niet in. Ga nou maar weêr aan je werk en denk er om, als jij er een oor afschuurt, kan ik het laten soldeeren.’

Jaap's gezicht waarin de rid nog gloeide, begon om de neus wit te worden en hij liep alweêr stijf naar zijn plek.

‘Ik zal een paar klompen aan de vader voor je vragen,’ vervolgde de baas, ‘als ik hem spreken mag bij de Lezing, dan kan je je schoenen blijvend ontzien. 's Woensdags moet je naar de catechesatie en ik wil je, als spreekt, niet van de Industrie afhouden, alhoewel dat dekselkaters lastig aan me vallen zal. Die uitvinding van me zuster Heiblom's zoon, om je alle avonden eerst op te moeten knappen is wel goed, maar zal er wel eens bij inschieten, mogelijk; het heet een school voor de werkman opgericht en die behoeft zich zijn kleed niet te schamen. Je kunt de klompen bij 't gaskistje laten staan en hier je schoenen aandoen, maar zoover zijn wij nog niet. Teekenen heb je nodig, voor je ambacht, 't raakt al genoeg in verval; niet alleen voor wapens; voor letterschrijven, marmeren en

houten, als je maar weet, dat alle marmer geen marmer is en alle houten geen houten. Wij moeten het van afzien hebben, van de natuur afzien, met onze oogen, onze oogen zijn het kostbaar geschenk dat de Heer ons schonk, laat ons ze dan gebruiken naar de mate we ze hebben ontvangen. Als 't zonnetje in de winkel komt, zet er de geschuurde emmers dan dadelijk in.'

Plotseling had de baas de kwast en emmer onbewegelijk gehouden, stond scherp naar de lucht op te staren, de wenkbrauwen hoog, zoekend de bovenste ruiten. Jaap zag zijn kleurloos, steile aangezicht zoo roerloos, zijn mond wat open en was mee op gaan kijken, omdat de baas hoopte te niezen.

'Het mag me weêr niet lukken,' praatte de baas neerslachtig.

'Ik ga een schoone emmer water halen, baas,' liet Jaap hooren. Baas Geesterage schuinoogde onder zijn bril door naar de emmer die diende en vond het sprak van zelf.

In de goot voor de deur spoelde Jaap het gele schuurwater weg, de meelwagen stond er nog. Toen hij van de straatpomp terug kwam, met een bruisch-frissche volle emmer, rekte het paard zijn lange kop omdat het drinken wou. Jaap reikte het de emmer met beide handen om de hengsel aan, die steunend op zijn knie. Het beest zoog diep, bezijen het ijzeren bit, met zachte snoet, waar stekel-haartjes in zijn; hij zag het waterrandje in den emmer dalen.

'Maak voort,' bromde Jaap naar het paard en loende schuin en naar boven.

Achter de wagen om kwam de dikke grutter op zijn stoffig-rooie muiltjes aangetippeld, als sprong hij over plasjes. Heer Feuerbach kwam dikwijls uit het pakhuis overwippen als door een donker straatje van opgetaste balen, wanneer de jonge baas er was, om een praatje te maken en wat te plagen. Maar als Jaap voor de juffrouw in de kruidenierswinkel moest wezen, kreeg hij altijd van hem drie vijgen uit het matje toe. Jaap droeg zijn half leêggezopen emmer ná hem de werkplaats in.

Mijnheer Feuerbach was op zijn vaste plek gaan staan, ruggelings tegen de luikenriggel van de deur die niet kon opengaan zonder de grondgrendel op te tillen. Hij kruiste de beenen onder zijn tonbuik, deed zijn poffige handen in zijn broek en stak zoo met zijn paars en puistig hoofd en veel te klein petje, voor de ruiten op.

‘Nou kunnen ze weer pannekoeken bakken, buurman,’ liet hij schor-luidruchtig hooren, drijvend meteen zijn eeuwige sigaar naar de andere mondhoek, ‘hoe gaat het met de aardsche tabbernakel?’

‘Hoe zou het gaan, heer Feuerbach,’ antwoordde de baas meewarig wat lachend, ‘het weêr werkt niet mee.’ Mijnheer Feuerbach kuchte door de rook van zijn sigaar.

‘Ook al verkouen,’ praatte hij van zich zelf, ‘eer je onder de wol kruipt een warme wijngrok met een énkél kruidnageltje er in en dan een schijfje, dan stel jij het zonder dokter van Oyen.’

‘Je zoon naar karwei?’

‘Hij moet mijn post waarnemen daar, heer Feuerbach.’

‘En jij, handje-gauw,’ zinspeelde de dikke grutter naar

Jaap, 'heb je 'm nog gekregen de ijzerlijmpot? Jaap lachte wat sikkeneurig omdat hij zich in 't ootje had laten nemen.

'Een ezel stoot zich in 't gemeen,
Niet tweemaal aan dezelfde steen.'

troostte de vette grutter.

'Het is wel degelijk de tweede maal,' had Jaap willen zeggen, maar schuurde wat harder voort.

'Ja, beesten maken veelmaals daarin menschen beschaamd,' praatte de woorden knijpend, baas Geesterage, door de meniegloed der emmer beschenen, 'Jaap zijn baas gaat anders wel fedusie in hem krijgen, hij heeft wat góed te maken en moet zijn vak eer aan leeren doen. Schilders zullen tot de wereld vergaat gezien blijven, omdat het altijd opknapt.' Hij verfde de emmer van buiten met geelwit af en leî op de rand een reep glas, voor het rammelende hengsel dat het niet zou schaven.

Jaap had zich hooren prijzen wel, maar dacht er aan dat de eerste maal veel erger was dan de tweede, want dat deed zeer. 's Maandags morgens toen hij nog maar kort hier was en toen de knechts nog wachtten op de jonge baas, had hij bij Attink gestaan die aan een overgehouden zondagssigaar trok en door zijn neusgaten de rook uitblies.

'Ik kan ook uit mijn oogen rooken,' had Attink gezegd.

'Dan moet je je hand op mijn borst zoo leggen en straf naar mijn oogen kijken.'

'En nou straf kijken.'

Jaap had straf gekeken en Attink straf een haal gedaan; zijn bolle oogen wijd-open; langzaam de sigaar uit zijn

mond genomen en overwachts had hij toen het kooltje vuur tegen zijn hand gehouden, dat hij er een groote blaar van had gekregen.

En nou had diezelfde Attink, 's morgens vroeg weêr, toen hij broeiruiten pakte in het 'resteel' om mee te nemen, langs zijn neus gezegd:

'Och, Jaap, loop even voor me naar de overkant en vraag bij Kouters of je alsjeblijft een oogenblikje de ijzerlijmpot mag hebben?' Jaap was toen door het traval gegaan en had aan de hoefsmid bij de blaasbalg zijn boodschap gedaan. 'Ja,' had Frank gezegd, 'daar kan ik je niet aan helpen, die is hiernaast gehaald door de jongen van de wagenmaker, loop maar vragen, of ze er klaar mee zijn, maar breng hem in 's hemelsnaam, na gebruik terug, want hij hoort hier.' Jaap was toen naast het poortje, de wagenmakerswinkel ingegaan, waar 't altijd zurig naar nieuw spakenhout rook en had maar weêr gevraagd. 'Dat tref je al heel slecht,' had Keerwolf gezegd, 'mijn maat heeft hem juist meêgenomen naar de Meester Lotte-laan; als je weêr wil komen, mijn goed, doch ga het eerst even zeggen.' Ze hadden hem allemaal uitgelachen, omdat hij niet begrepen had, dat ijzer niet werd gelijmd, maar als er ooit een nieuwe jongen kwam zou hij die ook voor mal achter de ijzerlijmpot aan laten lopen

De baas was met de grutter aan het overleggen over de nieuwe winkelbakken die kaal al in gebruik genomen waren, die 'ultremerijn-met-wit' van binnen moesten worden, van buiten 'eschdoorn' gehout,

met 'bruine vuurlak' genummerd, want dat was stérk.

'Het kan nog niet man,' zei de grutter.

'Ik reken het tot mijn plicht, heer Feuerbach,' antwoordde de ouwe baas, 'u het onder het oog te brengen, we zitten nog middenin de schoonmaak, en bedenk het loopt naar Pinkster.'

'Ik mag verdómd zijn,' antwoordde de grutter, 'als ik een staart aan die muis zie,' en opwippend, zei hij, 'k zal zien wat ik doe, buurman.'

'De vleeschpotten van Egypte,' praatte de ouwe baas toen de winkeldeur dicht was, 'wij zijn gerechtigd onze principalen naar de oogen te zien, maar we behoeven ze niet te volgen in hun gedrágingen en niet in hun wóórdén. Welke deksel hoort er bij die emmer?'

XI. Mei.

‘Och, het is een slag,’ praatte Piet van Essen, die weêr eens aan de winkel wat te doen had; de houten brillen nu moest marmeren, door Jaap eerst zelf afgeschuurd, met puimsteen in de verf geschuurd en tweemaal gegrond. De knecht stond op de plek van de oude baas, als achter een dwarstafeltje, hij had de wielput uit de kuil in de vloer gesjord, waar altijd opgedroogd schuursel in bleef en nu leunde de bril er zoo op en op de rand van de eerste wrijfsteen. Hij had op een hoekje van de andere steen eerst een stukje houtskool ‘gekneusd’ met de kleinste ‘looper’ die achter de rand van de marmeren wrijfsteen geregeld lag, met lijnolie toen gewreven en toen ‘getemperd’ met wat wit. Hij had de deksel ook eerst ‘zinkwit’ geverfd, zinkwit weegt niet en wordt niet zwart en teekende met de tip van een veêren wiek de marmer-aderen in de natte verf. Jaap was van zijn werk bij de victoria geloopt, toen Koenraad Sneek, de eigen neef van de oude juffrouw Geesterage, door zijn tante voor de koffie was geroepen en stond nu op zijn nieuwe klompen naar Piet in zijn spikkelig vest te kijken. De roedjes van

de ramen blikkerden als de wrijfsteen en de biggelingen langs de ruiten glommen tegen de overkant uit, die vuil was van de regen. Het knechtje van bakker Sleef, zijn gele ragebol vol meel, zijn hemdsmouwen opgerold, de bloote voeten in sloffen, stak schuin de straat over om 't pakhuis naast de schilderswinkel binnen te gaan.

‘Die mag nog voor de beesten zorgen eer hij slapen gaat,’ praatte Piet terloops, ‘t rozijnenvat staat vlak naast het varkenskot, nou, je hoeft niet te vragen, dat zal van de zomer geuren, en vliégen!’

‘Kom je me de kunst afneuzen?’ vroeg Piet, zwiebelend met de wiek; praten kon je hier zooveel je goedvondt, ‘bevalt je het schilderen beter?’ Jaap scheen op eens naar zijn werk te willen keeren, maar bleef toch staan zooals hij bij de leeraar stond, wanneer die je werk verbeterde.

‘Het is in elk geval een vrijer leven en daar doe je wat voor,’ vervolgde al spelende van Essen, ‘t is daarom ook dat ik niet naar de fabriek van Spieker gaan wil of naar de Werkplaats, waar je vrind Heibloom is. Zezeggen, het is daar alles optima-forma en als een kerel zijn vak verstaat, maar’ Piet zweeg, omdat hij bij het marmeren zijn hoofd noodig had.

‘De natuur is grillig,’ begon hij weêr te praten uit zijn rooie toetje en kneveltje en een beetje hoog, ‘het is bij deze wrijfsteen niet zoo suffiesant na te gaan, maar, kom je ooit in de gelegenheid zuiver wit-marmer te zien, let dan op de groei of de was.’

‘Bij ons is marmer genoeg,’ bromde Jaap.

‘Kijk es aan,’ zei van Essen, ‘nou, zie dan of ik geen gelijk heb; ieder marmer heeft zijn eigen leven, je kunt in marmer van alles zien; landschappen, duinen, dalen; beesten; paarden-, menschenkoppen, alles wat je wilt.’

‘Ik heb, helaas, geen teekenen magge leeren, maar als ik het kon, dan zou ik daar aan de rand van het brillegat er eentje met zijn neus naar binnen laten kijken; als ik het kon; wees maar dankbaar dat je het leert,’ zei van Essen en keek opzij met scherpe rimpels in één kant van zijn voorhoofd.

‘t Zou wat,’ praatte hij achterover geheld, met losse hand en telkens zijn oogen knijpend, de duidelijkste marmer-aderen met bibberende sliertjes verbindend, dat het op een nattig eiernetje lijken ging, ‘er zijn er die er penseelen voor nemen, ik geef de voorkeur aan veêren, 't is meer naturél. Kerarie-marmer? russiesch-groen of Napoleon-marmer, dàt is wat anders. Het is er mee gesteld als met eschdoorn-houten, dat lijkt ook gauw heel wat. Je hebt het kunnen zien bij de emmers, met de toppen van je vingers in de natte saus doppen, waar je het hebben wilt; het is een slag; 't is eigenlijk vernokerij; het blijft toch maar rammelend blik.’

‘Zie zoo, Jaap, nou wordt ie gedàst.’ Hij maakte het touwlusje los, waarmee de zachte, ronde daskwast aan de spijker in de rand van de onderste pottenplank hing en die altijd na gebruik met groene zeep werd schoongewasschen, kwispelde hem over zijn handpalm en ging er toen mee dassen en streelen, tot alles in elkander fijn vervloeiide gelijk het in de steenen was van het wit portaal.

Hij leî de daskwast op de wrijfsteen, met 't nauwelijks aangeraakte haar naar voren, verschoof zijn pet en deed hem precies weêr hetzelfde, praatte tevreden:

‘Dat marmert wel, zou ik zeggen, dat is één. Nou nog een porcelein-lakkie en dan kunnen ze zitten zoo lang ze noodig hebben, zonder bij het opstaan hem mee te dragen en over een week heb jij een aardig loopie.’

‘Wat dat voor hout mag wezen?’ pruttelde van Essen, de natte bril op strakke vingers bij het gat weg dragend, ‘ze zijn zoo licht als hop.’ Hij plaatste de bril weêr omgekeerd tegen de muur, op de houtjes, achter het lamoen, deed ook een spaander tusschen muur en bril, opdat de marmer-kant niet zou beschadigen: toen ging hij de smetten bijhelpen van zijn vingers. Door de middendeur klotste Koenraad op zijn klompen binnen.

‘Kom, vooruit,’ beval de groote jongen.

‘Zeg jij daar,’ knorde van Essen, ‘jij bent de baas hier niet, wat zou je kunnen leeren als je je nooit verwaardigt eens te kommen kijken.’

‘Ik heb van jou niks te leeren,’ grauwde Koenraad.

‘Natuurlijk niet,’ zei van Essen met een hik, ‘wàt een geluk, als je een half uur kunt nemen voor een kommetje koffie.’

Koenraad werd wit; hij heesch zich met een zet op de omgekeerde glaskist die als bank diende om over de hals te kunnen reiken van de victoria. Jaap klom benard aan de muurkant op een hooger kist, omdat zij samen de viktorïa voor de ‘nalak’ hielpen slijpen; de hals en de hemel, al wat niet dadelijk in het gezicht viel. Het andere

deed de jonge baas zelf, of anders Stevens het deed.

‘Vàr-sche jòn-ge ra-dijs-s! v`àr-r-sche ra-d-ijs-s!’ schreeuwde een koopman buiten.

Jaap loende naar van Essen of hij soms wat hebben wou, maar Piet hield zijn wiek onverschillig boven de deksel; de platte kar rolde de ruiten langs met de wit-rooie knollebosjes.

De viktorija, geschraagd in de hoek, was overal afgezet met roode biezen en gevóorlakt geworden: het achterstel, de veêren en de klossen, de as en de armen, bij het licht van een kaars, omdat het daar het donkerst van de winkel was. De treeën en de slagijzers waren gedofzwart en de lantarens. De hals was beschaduwd door de bok; waar anders de koetsier was gezeten lag nu het plankje met gemalen-puimsteen, het papje waar geslepen mee werd. Koenraad en Jaap namen elk weêr hun slijplap op, van wit matrassen-laken, dat uit de ‘landauer’ was gesloopt, die nu nog was bij de ‘bekleeder’. Baas Drebbels, de zadelmaker, woonde over de pomp-naast-Feuerbach's kruidenierswinkel en naast de poort van de Manége, waar de paarden werden ‘afgereden’ door de pikeur, met de priemende snorrepunten. Allemaal woonden ze op een kluit en in het drukste deel van de stad. Zoodra de landauer zou bekleed zijn, kwam hij hier om nieuw geschilderd te worden, schuren, schuren, schuren met je arm heen en weêr. De oude baas was zuinig op het witte laken, waar al de spijkergaatjes nog in waren van het ‘passement’ en hier en daar een gaatje van de mot. Ze sproeiden met de waterkwast de holle rijtuighals voor-

zichtig nat om niet het schoone beddelaken vuil te maken, bevlecken het blauw-satijnen bekleedsel daar onder, de ruitvormige doffen, zoo koel. Er was een taschje binnenin, voor een zakdoekje of een spiegeltje en een kijkglasje onder het hangkussentje, aan 'n gekruisd blauw-zijden koordje in de kap, die neêrviel met harmonikaplooien, als je gelijk aan de slagijzers trok. Zoo, ieder van zijn kant, slepen zij, polijstend, de vóorlak dof, de vingers op het dubbelgevouwen lapje laken, tot je toppen er wee van werden. Koenraad droeg een mouwvest als Dolf van der Sande al had, geribd voor de borst, met blauw-bom-bazijnen mouwen, dat sterk was en goedkoop. Koenraad was pootig, geboortig uit Beverwijk; hij kon alleen een rijtuig naar het pakhuis rollen; plotseling toen hun vingers dicht bij elkander waren, gaf hij hem een stevige tik op zijn toppen. Jaap trok schielijk zijn hand terug, de glaskist waggelde onder zijn beenen en hij zocht weêr de steun van het rijtuig.

‘Sul!’ zei Koenraad nog narrig, ‘je slijpt door de lak heen; pas maar op, of je wordt hier ook vandaan gebonsjoerd.’

Aanpakken maar... vader kwam misschien van avond bij de baas; iedereen moet leeren zich door de wereld heen slaan; Koen was zoo kwaad niet en enkel maar kort van stof. Jaap vermeed het om hem aan te kijken, zooals hij ook als schuldig voor de oude juffrouw kon staan. Omdat het zoo gemakkelijk gebeuren kon en hij dan bij zijn brood ook drinken kon krijgen, uit de koopren koffieketel, ging Jaap nu 's morgens naar huis om te schaften,

zijn boterham was in eens veel dikker geworden. Soms hield hij wel eens een vijf minuten over en stond in de blauwe portaaldeur te kijken, zag Leentje met de anderen in hun sluike boezelaars het schoolpad inlopen en wuifde dan ajuus uit de verte. Hij had zijn klompen dan aan, want klompen-loopen moest je leeren. Daar waar ze knelden op de wreef had hij ze uitgekrabd met glas en ook de buiten-binnenranden had hij bot gemaakt, op raad van Stevens, daar je anders gaten in je kousen sleet...

‘Ga een half pond harde reuzel voor me halen,’ was de oude juffrouw met haar zachte stem komen zeggen en na een kuchje of twee: ‘t Is Woensdag, je moet vanmiddag naar de catechesatie!’

De oude juffrouw had ook een ‘romeinsche’ neus, maar de neus van de oude baas was het rechtste; die van de jonge baas was wat dikker gedeukt van onderen. Jaap ging voor het laatst naar de ‘Bijbelsche geschiedenis’, want nu hij op de zaal was, Zondags een buis droeg, moest hij naar de groote catechesatie, waar je voor je belijdenis leerde. Meester van der Lugt was ‘modern’ en ging weldra het Huis voor goed verlaten om ruimte voor de dominee te maken. Bij 't bijbelsche geschiedenis leeren kwamen ook de grootere meisjes luisteren, die geen posten hadden; ze brachten hun stoeltjes mee, omdat ze niet meer in de schoolbanken konden schuiven en naaiden aan wit goed onderwijl. Meester van der Lugt lachte dikwijls vergenoegd en dribbelde voor de klas, vroeg wat hij deze keer eens zou vertellen en laatst had Koos geroepen: ‘Van de wonderen.’ Meester had

zijn duim tegen zijn neus gedubd of hij een snuifje nam, met zijn duim in zijn haar geveegd of het jeukte en had gezegd: dat zal dan voor een andere gelegenheid wezen; we hebben in lang de geschiedenis niet gehad van Ruth en Naomi of van David en Jonathan of van de Makkabeeën, dat zoo'n schoon verhaal is; Jaap had het daarna opgezocht in groomoe's luthersche bijbel, omdat het een 'apokrief' verhaal is. Maar nu ging meester heen en nam de dominee zijn post over, met zijn gele haar of blónd als Suze zei. Toen meester van der Lugt vijf en twintig jaar getrouwd was geweest, hadden de catechesanten hem twee kop-en-schotels ter gedachtenis gegeven en toen hij onder de geboden stond was Jaap met Koos en Bet hem Zondags stilletjes gaan feleciteeren aan zijn huis, waar 'godsdiensonderwijzer en krankenbezoeker' op de deurpost geschilderd was met gewone letters. Toen stond de meester in het achterkamertje naast de Bruid, voor een kanapee in planten verborgen en rookte aan een lange pijp, omkruld met zilverpapier en had geweend; er was een kraf geweest met madera; ze hadden 'n suikerboon gepresenteerd gekregen en nog een dingie met likeur er in

Jaap had de reuzel bij Beek moeten halen, die ook in 't Huis de varkens kwam slachten en dan behangen was met een trechter vol messen en een messenslijper. De slager had een lang smal mes van het blok opgenomen, een stuk gesneden uit een groote mop die aan de haak bij 'schiel-vet' hing, dat ook gemarmerd van aderen is. Beek's winkel was meestal leêg; hij had toch een schijfje

beuling toegegeven, van een schotel die ondereen steenen pronk-varkentje met roze billetjes stond en dat smaakte erg naar peper. Met zijn boodschap in papier gewikkeld liep Jaap terug door een ander buurtje en was bij een uitdragerswinkeltje staan gebleven.

Vlak naast de deurpost, in de buitenlucht, hingen twee knappe mouwvesten onder elkander, die je zoo wel mee had kunnen nemen. Jaap stond er tegen aan te staren tot plotseling verduikend zijn gezicht, hij zonder omzien met zijn boodschap ging.

II.

Het had de heele week hard geregend of gewaaid, maar 't was nu helder weêr. Jaap had voor negenen reeds een bril en deksel naar 'Beuk en Lind' gebracht, de plaats van hun bestemming. 'Je kunt de Hout schuin oversteken,' had de jonge baas gezegd; 'maar 't veiligst is de heerenweg te volgen.' De jonge baas was erg aamborstig, hoestte dikwijls in de vroege morgen, vouwde 't puntje van zijn tong dan dubbel en hield zijn lippen nooit heelemaal dicht. Hij maakte graag een grapje, was ook wel eens prottekollig, maar wou hem alles leeren.... 'Wanneer je wat probeeren wilt, ga je gang; je kunt over de heele rataplan beschikken; zoo'n wrijfseltje verf zal mij niet de diaconie inhelpen; vraag Keerwolf of hij niet een ouwe spaak te missen heeft, dan kan je daarop biezen leeren trekken; "trekkers" zijn disponiebel, zoo je ze na gebruik weêr rëcht, goed recht, legt in de rauwe olie, máar, Jáap, in je eigen tijd, anders heb ik je niet te zeggen.'

‘Ik zou je raaien,’ had de jonge baas gezegd, ‘loop er maar tweemaal over, één bril en deksel tegelijk; je beenen zijn nog jong en zal je niet verslijten en als je je schoenen aandoet, zal je het heertje zijn.’

Na schaften dus had Jaap zijn rooie arm weêr door het gat geregen en liet de marmeren bril zoo op zijn schouder rusten, houdend zijn arm vrij om hem te beveiligen. De deksel droeg hij aan zijn rechterhand: dat was een plankje, over het ronde onderplankje heen gespijkerd; een regelmatige zeshoek het was, twee gelijkzijdige driehoeken, waarin een cirkel kon beschreven worden, door elkaâr en dan aan de punten vereenigd, gelijk de ‘vormleer’ of ‘meetkunst’ leerde. In 't midden was de gedraaide knop, waarom hij met zijn zakdoek een lus had gemaakt en die hij dragen kon op die manier. De zon scheen flauw, de grond was vochtig nog van al de buien, zoodra hij 't groote Hek was doorgegaan, groende de Dreef hem tegen. Hij koos dezelfde weg langs het veld te volgen, omdat die 't veiligst was, omdat de rand te lange lest toch in je schoer ging snijden. Dragend de blinkende bril stapte Jaap in zijn smoeselig pakje, ten tweede maal de koepels langs, aan de huizenkant blijvend, de groote gevels en stallen langs waar klanten woonden van de baas.

Het was gelukkig niet bijzonder warm; alles spruitte nog: de struiken, de lichte groene en de bruine blaren-boomen, waardoor de blauwe hemel scheen en witte vliezige wolken. Van uit de diepe tuinen schimden telkens ruikers appelbloesem op en overal in het veld blonken dik-gezaaid de witte kransjes en in de randen om de

rozenperken englimmendeboterbloemen, paarseschemerbloempjes lager dan het gras. Vlak voor een wit-geverfd steenen paaltje, op een hoek, groeide een paardenbloem, met al zijn hakkelige bladen uitgespreid en witte kussensteeltjes, met nog één gele ster, heelemaal alleen. Jaap zag een tweewielswagen aankomen, vol van buigende planken, met twee duwende mannen en Dolf liep er voor te trekken aan een touw. 'Ho, ho!' jouwde Dolf toen de wagen bolderde, stekend zijn apeneus in de lucht, hij spande zijn beenen om goed te laten zien hoe hard hij trok. Jaap vond het náar dat Dolf hem met een bril had zien sjouwen en in zijn ouwe hes, maar Dolf bleef telkens weg van de avondschoon, waar ook de kastanjes op het voorpleintje bloeiden, rood en wit, als kerstboom-kaarsjes en dan zou je eens wat zien. Bertus was vertrokken naar het 'opleiding-schip', zou overkomen misschien met Pinkster-verlof, zou dan een braniekraag hebben, een jekker met vergulde knopen; hij zou een muts met lintjes hebben die bij het minste windje wovon naar de kust.

Er fonkelden tulpen geler dan 'kromaat' en rooier dan 'Chineesche vermiljoen' toen Jaap al was genaderd tot het zoogenaamde 'Molenaarslaantje', met op het eind er van de witte brug, waar de jongens bij zwommen en waar je het gele zand kon zien der duinen, als een beschermende rand. Nu trokken zij er tegen schemerdonker heen om met hooge vlasnetten meikevers te 'slaan'. Jaap stapte om het traval dan verder, dat bijna midden op de heerenweg stond opgericht, waar Attink's grootvader woonde die zeven zonen had. Er werd een paard

beslagen; het rukte met zijn vastgesjorde achterpoot toen 't gloeiend ijzer siste op zijn eelt om hem de hoof aan te passen. En zoo was Jaap terecht gekomen bij de haag, waar al de 'dorstblaadjes' groot al aan waren; hij zou er eentje plukken en in zijn mond van nemen, wanneer hij zijn handen vrij had.

Daar, op hetzelfde plekje als van morgen op de rollaag, bij spijlen van een hek vol spinnekoppig klimop, leî Jaap een oogenblik zijn deksel neêr; hij keek eens naar de koepeltent aan de overzijde, verwisselde toen zoetjes van armen. Hoe kon nou die van Essen zeggen dat ze zoo licht waren als hop, die ouwe kerels houen je altijd voor de gek. Maar elk en alles oud zou worden, als je onderweg ten minste niet doodging, en dan zou je eens zien wie er was een sul. Verfrischt droeg Jaap zijn boodschap verder, naar waar het in de verte was, voorbij het huis met de witte beelden. Hij zag ze ginder blinken al, omdat de 'winterhulzen' er afgenomen waren. Ze lagen daar als 'tempelwachters' naast de trap; ze noemden ze vroeger in de hut 'zeemeerminnen', maar die een schulpen staart bezitten. 't Was half mensch, half beest, met de prammen naar voren gelegen en met gestrekte pooten, zooals de honden 's zomers liggen op straat. Jaap was er reeds voorbij. Er kwamen drie vischvrouwen op het oude drafje aan en op bloote voeten, ben op de rug, knuisten in de zijde, 't hoofd voorover in gegolfde hoed. Hun rok schuin opgeslagen was, roodblauw; blauw-wit gestreept. Jaap hoorde hen al schreeuwen door het straatje: 'Bàkschol vòorsch! pieterman vòorsch! bàkschol vo-orsch!' mis-

schien at de juffrouw vanmiddag wel visch. Hij stapte toen al spoedig door het steile hek van Beuk-en-Lind en naar het tuinhuisje in het groen.

Toen hij daar weêr het hek uitkwam, droeg hij weêr een bril die ook nog gemarmerd moest worden. Het was een tegenvaller, maar het woog niet zwaar; het was er eene van het 'kinderpleetje'; een klein, driehoekig briljetje met een poppedeksel. Hij had een kopje drinken van de vrouw gehad en wat uit moeten blazen.

Bij het huis met de witte beelden stond hij nu aandachtiger te kijken naar de 'treurboom' er over. De beelden hadden duidelijk vrouwengezichten, als enkel beelden hebben en leken pas gewit. Jaap verkeerde erg in het wankele en draaide zich naar de laan die recht er was tegenover. Hij had terstond vanmorgen de Spanjaardslaan herkend, waar vroeger, voor zijn ziekte, hij met de wandelreek in was geweest, nergens kon je zoo diep inkijken. Al de eeuwenoude boomen waren nog niet groen, hij zag 't gewelf van takken, de beugel-ijzers waarmee ze vastgeklonken waren voor de Pinksterstorm. Het waren lindeboomen. Aan zulke boomen, hol of niet, groeiden altijd bossen blâren bij de stammen uit de grond, maar nu was de laan licht bruin. Een lindeblad was rond met een fijn puntje en dun en koel; wanneer je er eentje op je holle vuist leî, er met je andere hand een klap op gaf, knalde het; lindeboomen brachten 'koorddansertjes' voort. Jaap vreesde toch weêr de lange laan, met het licht aan het eind, niet wetende waar te komen en de jonge baas had gezegd: 'schuin de Hout oversteken, links

houden almaar.' Zonder veel overleggen was Jaap toen binnendoor, een laantje ingegaan, tusschen niets dan groene wemeling terzijde en van voren, vervolgens een ander laantje, tot het zoo koel hem werd als lindeblad, aan je wangen en handen, overal waar je bloot was en eensklaps waren alle vogels toen gelijk aan het gurgelen.

Ten allen kant was alles helder en ijl. Jaap leek niet meer naar de kroonen op te durven zien; hetzand van de paden was grijs en overal lag hetzelfde lichte bruine strooisel aan de kanten. Soms lagen er grijsgroene loovertjes tusschen, als dubbeltjes en trosjes jonge kastanjeblâren ook, neêr geslingerd door de wind van de week. Jaap was al stijver gaan loopen, hoe verder hij ging, schichtig zijn hoofd verroerend, naar links, naar rechts, of wou hij met zijn oogen het pad beschijnen. Hij leek al kleiner en nietiger te worden hoe dieper hij er dwaalde, de richting houdend van zijn rooie arm, zooveel hij vermocht het te doen.

Niemand liep er dan hij, er zat geen mensch op een vermolmde bank van doorgezaagde boomen, het bosch was groot, naar alle kanten dichtgeblikkerd, wat kon er niet al in zijn. In ouwe blâren morrelden vogels en 'akermannetjes' trilden er nakend, 'adders' er waren, in eens danste wild een lijster-dier aan, de bek vol rommel, vloog op een onderste tak, wipte zijn staart en krijschte slipend: 'wees!', die vogel was bang. De stokjes kraakten 'krak' wanneer je er op trapte en een boomstam grinsde hel en grijs, met knoestige gezichten en bezemig haar, kronkelde en je wist niet waar, als je de weg maar had. Dan boog

het koeren neder van een tortelduif en Jaap's oogen zochten en steil als uit de groote toren, waar uilen en roofvogels nestlen, dreef weêr een 'koekoek' over alles en alles heen en weg.

Als je de weg maar had; waggel van hoofd stapte Jaap gestadig, onder het hemelhooge geboomte, over al de schaduwstralen op de paden, bij grimmelige of wrattige stammen langs of gladde die uit de bruine schilfers schulpten omhoog en vol vergroeide menschenamen waren ingesneden. Als je maar eens kon vragen.

In eens toen was Jaap's warm en strak gezicht wat beginnen te lachen. Hij zag te midden van veel stammen en voor het lichte groenselen, een huisje staan, zoo donkerig of het diep verzonken stond. Jaap hoorde de vogels weêr goed, hij was vanzelf terecht gekomen bij het 'monument'. Met het brilletje aan zijn rooien arm, liep hij er vlug naar toe.

Recht voor het zwarte spijlenhek, waarbinnen het gebouwtje drukte op het schelpengruis, was Jaap gaan stilstaan, keek naar het vierkante blok, aan alle zijden met eerekransen besneden en bovenop met kleine blokken belegd. Jaap voelde zich bijna alsof hij thuis was, alle roerigheid en haastigheid was hem afgenomen geworden. Hij staarde op als naar het ouwe mannetje in de zaal, zag boven zich de A gebeeldhouwd in een blokje, de gevleugelde A. Hij treuzelde en hield zijn mond wat open of hij las, alsof hij in zich hoorde praten, of Baas vertelde hem dat hier, op déze plek, de A was neêrgevallen uit Laurens Janszoon Kusters hand, de uitvinder van de

boekdrukkunst; dat hier die A in 't zand zich had gedrukt, voor de eerste maal des levens.

Jaap stond er stijf in de vogelende stilte en schoorvoetend was hij om het heele blok gaan bewegen, vingerend langs de spijlen van het hek. Stuk voor stuk bekeek hij ook de andere blokjes op het groote blok. Op 't eene was een bochtig rondtetje; het andere vormde duidelijk een takje, uit wat er op het vierde was gebeeldhouwd, kon je niets maken. Het was ook alles groezelig en ouwerwetsch; de hoeken van het blok waren platte kolommetjes als van een schoorsteenmantel en 't was gebouwd van hardsteen, dat kon je aan de lange, rechte krassen zien, zooals bij onderdrempels die 'hardsteen' werden geschilderd en langs een 'rei' gekamd met een leëren kam. Plotseling zag Jaap weêr niet verder, hij had zich naar het hek gebukt, bromde naar de grond:

'Het is een koning.'

Driftig had hij toen zich van het brilletje ontdaan, zette het tegen het hek en leê er het dekseltje naast. Of droeg hij nog een boezel, ging hij op zijn hurken zitten, want achter de spijlen kroop een meikever zoekende voort. Het was een mannetje, met groote half-open vingerhorens en met een donker schildje bij zijn kop, rood-in-zwart, met grijzig dons omsloten, waaraan je zien kon dat het een koning was; zijn vleugelrug was glijg bruin, van 't zelfde bruin als het strooisel, maar donkerder en onder aan zijn bast kon je het witte 'zaagje' in zijn buik zien. Zijn hakerige pooten waren donkerder ook als bij een gewone man en glassig, hij blonk als vernis in een kop

en schreef met de piek van zijn achterlijf in 't strooisel op de grond.

Jaap was een stokje gaan rapen, maar het bleek te kort; hij peuterde daarmee een half afgebeten tor naar voren, want de vogels ze lusten; twee vleugelschildjes bleven er altijd van over, twee harde doppen Zooals bij Karel'tje Borculo's mooie molenaar, die dagen lang hem had gevoerd met blâren, iedere morgen trouw het poortje van het rood-en-wit bestrepte 'huisje' ophaalde, hem had beasemd en aan een draad had laten vliegen in doorschijnend gesnor en toen in eens hem in de rondte had gewield en tegen de rollaag verpletterd, dat Leentje er van was gaan huilen.

Jaap zat een poosje zoo; hij ging nog wel een verderreikend takje zoeken, maar gaf zich niet veel moeite meer. Hij nam zijn boodschap weêr aan arm en hand en bromde bij het heengaan:

't Is beter ook, als dat hij versmoort in een doosie.'

XII. Het herstel.

Met haar 'zakkammetje' had Koos de kuif van Jaap nog eens overgekamd, recht op zijn stoel als een 'aapje-op-een-stokje'. Zijn zondagsche buis, van de zelfde stof gemaakt als de tabbers en met een 'voering', stond met een rijtje knopen als twee luikjes voor het vestje open, dat groomoe had Iaten maken van groovaders lakensche vest. Koos zorgde ook voor een boord- en halfhempje, met een bandje om je borstrok vast en dat ze Zaterdag voor hem in de strijkkamer meestreek en dan was er nog het harde stropje, dat moest je er voor over hebben. Jaap vond het buis erg stijf; hij vingerde zijn handen samen, verwikkende de duimen, het waren net teenen. Koos zat weêr aan de wit-en-blauwe schoentjes voor Doortje te haken en groomoe breide aan een lange kous, wat ze Zondags bijna nooit meer deed, maar waar met smart op werd gewacht door tante Anneka. Groomoe had getrakteerd op zwarte klontjes, omdat hij daar zooveel van hield, omdat hij de prijs voor het teekenen had behaald.

'Ik moet bekennen,' praatte Koos, 'hij is merkbaar in ieders achting gerezen; nu het werd tijd, wanneer je zijn

daagsche broek overend houdt, blijft hij zoo op de vloer staan.'

'Dat zou ik wel es willen zien,' bromde Jaap.

'Begin nu niet dadelijk brutaal te worden,' opperde Koos, die tegenwoordig als ze soms eens lachen moest en spreken te gelijk, gauw haar hand voor haar mond bracht, 'vroeger nam je steeds je toevlucht eerst tot mij, Koos voor, Koos na.'

'Toen was ik nog in de hut.'

'Wat is daar nu voor onderscheid in te ontdekken, die groote jongens zijn veeltijds even flauw.'

'Ik vind wel,' zei Jaap, woordje na woordje, 'dat er onderscheid in is.'

'En daarmee moeten wij het maar weêr zien te stellen,' oordeelde Koos, 'anders hooren we van ons zaalbroertje niets.'

'Maar ik weet niets te vertellen,' bromde Jaap. Koos hield haar elboog op tafel, het haakpennetje tegen haar blanke tanden of ze met groomoe wou gaan praten, bleef naar hem kijken.

'Soms zou je denken,' zei ze lacherig, 'als je hem zoo ziet zitten, dat hij de prijs niet verdiend heeft.'

'Verdiend heb ik hem wel,' antwoordde Jaap schielijk, 'maar, zie je, Daan van der Zee harceert toch mooier.'

'Goed dat je er zoo over denkt,' meende Koos, 'dan zal je niet tot zelfverheffing vervallen.'

'Laat hem toch een beetje op zijn lauweren rusten,' praatte groomoe mee, 'Jaap gaat een goeie kermis te gemoet deze keer.'

‘Leve de vreugd,’ lachte Koos, ‘zijn broek volgt de getijden, ik gun het de jongen van harte,’ en telde toen de steken van het rare lapje over. Koos zou misschien een ‘naaihuis’ krijgen; ze praatte over juffrouw Ernestiene, een van de regentessen, die in het groote huis woonde, achter de platte lindeboomen.

‘Dat is een klant van ons,’ liet Jaap hooren.

‘Gelukkig, voor je baas vooral,’ antwoordde Koos terloops. Ze praatte over Sanne van der Sande weêr, die 't Huis met Mei had verlaten, gelijk met Willem, de oudste broer van Marijtje Verkruisen; groomoe ze allemaal kon. Die waren toen voor 't laatst in de reek mee geloopt, voor 't eerst in burgerdracht.... Twee meisjes en twee jongens aan de punt van de reek. De meisjes hadden een ‘paarsje’ aan en droegen tuule mutsjes en grijze omslagdoeken, die ze naderhand nooit meer dragen zouden, zoo gek waren ze niet. Toen Koos over juffrouw Ernestiene was gaan spreken, zag Jaap het oude dametje, zooals zij in 't kantoor gezeteld was, tusschen de voorzitter en de Regentes. Ze droeg pijpkrulletjes bij haar ooren als Koningin Sophie op het portret, dat in een boekenwinkel voor de glazen hing en een weelderige lintenmuts. Hij zag de Regentes nu in het smalle bonnetje weêr zitten van de Fransche Kerk waar de prijsuitdeeling was geweest. Aan haar zijde zat het meisje met de hooge strik op haar schouderhaar, dat hij eenmaal zag achter de paarse ruiten; hij had bij 't binnen komen langs de bank moeten gaan en had rechthout gekeken. De zoon van de Regentes had eerst ook een eereprijs gekregen en was

bevorderd van de derde naar de vierde klasse van de Latijnsche school en had een aanspraak in het latijn gehouden in de Fransche Kerk. Hij zag hem daar weêr staan, zoo bleek en zoo sierlijk, het ware àndere menschen; ieder heeft wel eens een ‘verre vereering’. 's Middags was het in de werkplaats veel kouwer geweest, maar toch was het niet plezierig; alsof hij naar de groene tafel weêr moest loopen, over de blauwe steenen met kiertjes en barsten zand, leek het Jaap te wezen; alsof de ‘rektor’ met zijn hooge spraak eindelijk had uitgesproken en mijnheer van der Wilde, de ‘direkteur’ van hùn en van de ‘Hoogere Burgerschool’ vierkant achter de tafel op stond, zìjn naam had afgelezen, er een eind aan had gemaakt door hem de prijs toe te kennen. Toen had de Regentes hem toegelachen tusschen de menschen door en had de teekenmeester bij wie hij nu zou komen in de Tweede klas hem zelf gefelicitteerd.

De prijzen waren meestal boeken, licht of zwaar en lagen opgestapeld op de groene tafel voor de heeren klaar, met reepen aanwijs-papier er uit stekend. Jaap's prijs was niet dun of niet dik, ‘Beknopte Handleiding tot de Kunstgeschiedenis’ geheeten. Het lag nu bovenop zijn eerste prijsje en bovenop het boekje van de Regentes gekregen:

‘Eens, dat mijnheer op reis zou gaan,
En weg reed in zijn koets,
Zei hij tot juffrouw Muizenschrik
En tot zijn hond Kardoes.’

want ieder had een kastje op de zaal met eigen sleuteltje

en een nummer op het deurtje. Er waren vignetten en eenige grootere 'houtsnedes' in de prijs: 'ornamenten', planten, vogels, stieren, koppen en nakende beelden, waar de jongens om hadden gegiegeld. Hij had het opgeborgen. Maar ook de zaligmaker bloot was toen hij werd gegeeseld en vanonder de doornenkroon de stralen bloed daalden in zijn oogen. Jaap zat door groomoe's raam te glaren, keek rechtuit naar de steenen wand waar tegen in de hofjeshoek, 't kantoortje was aangebouwd en die een stijgend venster had boven het muurtje-met-de-moerbeij; hij zat er verdoken en in zijn hoofd was meester van der Lugt's verhaal, zooals hij het duidelijk zag:

.... Het was nog vroege morgen, de zon was nog niet óp, de haan nog niet op het muurtje gevlogen. De Romeinsche soldaten hadden in de binnenplaats voor het paleis een vuurtje gemaakt en dat smeulde nog.... Jezus was vannacht gevangen genomen in de olijvenhof en zat op de lange muurbank te wachten, want Pontius Pilatus nog sliep. Jezus zat rechtop te kijken, die al onze zonden op zich heeft genomen en hield zijn geknevelde handen in zijn schoot gekruist, die vuil van voren voor zijn knieën van de aarde was en weêrskanten van hem waren de soldaten in slaap gevallen, met de einden van het touw in hun groote handen. De eene dikke, schubbige soldaat hing met zijn kop voorover op zijn armen en knieën, viel bijna van de bank af en de andere had zijn hoofd op Jezus' schouder gelegd en snorkte met een wijd-open mond. Jezus zat stil te wachten tot de poort zou open gaan

‘Hij is weêr van zijn zegepraal genietend,’ liet Koos hooren. Jaap lachte armig en leek beschaamd:

‘Nee,’ zei hij, ‘nee, dat was het niet.’

‘Het zou anders zoo'n wonder niet wezen,’ meende groomoe, ‘Jaap is een vrij man nu, twee maanden vakantie.’

‘Goed anderhalf,’ bromde Jaap.

‘En krijgt van ieder centen voor zijn kermis,’ lachte wat Koos ‘en Hendrik zal een portefulje voor hem maken, wist u dat al, groomoe?’ Groomoe, druk breiende, schudde haar hoofd.

‘Nee,’ zei ze nog eens, ‘daarvan wist ik niets.’

‘Met een leêrtje om aan te dragen?’ vroeg haastig Jaap.

‘Ik zal het zeggen,’ zei Koos, ‘met een leêrtje om aan te dragen.’

‘Ja, maar, niet zoo'n heêle groote,’ riep weêr Jaap.

‘Niet zoo'n heele groote,’ herhaalde Koos.

‘Er is een kast voor de portefuljes in “Physica en Chemie”,’ vertelde Jaap, ‘en anders lachen de jongens me uit, ‘portefulje, waar ga je met die weesjongen naar toe?’ Jaap had min of meer een blèrstem nagedaan; grootmoeder lachte even

De hoogste kastjes waren als van zelf sprekend voor de oudste jongens bestemd, de laagste voor de jongsten. Willem Swaneveld begon de rij en had er twee naast elkander. De meeste jongens hadden er een kleereborstel in, een schoenschuier, een kruikje of een doosje schoensmeer en een of ander fleschje. Al de genummerde deurtjes vormden samen éen groote deur, zoo groot als

de heele kast. Wanneer de vader zien wou of de kastjes netjes waren of als er wat gestolen was, bij geval, deed hij met zijn eigen sleuteltje de kastjes gelijk open. Jaap tastte naar het sleuteltje in zijn vestjeszakje; daar lag zijn prijs. Voor in de prijs was een papier bevestigd, waarop met mooie hoofdletters het allereerst stond gedrukt: 'PRIJS' en dan klein-kapitaal, 'toegekend aan', vervolgens met pen-en-inkt geschreven: 'J.J. van Genderen'. Dan volgde mooi verdeeld met vette letters: 'Leerling van de' en weêr met pen-en-inkt geschreven: 'Iste' en vét weêr: 'Klasse', vervolgens weêr met penen-inkt: 'Burger Avondschool'. Hij had het onder schafttijd, wanneer er zelden jongens in de zaalkamer zijn, zoo dikwijls in zijn handen gehad. De naam der stad was met 'oud-Duitsche Karakters' gedrukt onderaan, die na te schilderen waren, want dat ook te pas kon komen. De burgemeester had het zelf onderteekend, en nog een handteekening zich daar bevond met vele krullen en waar je duidelijk 'Mezemans' uit lezen kon. Dat alles was gevat in een figuur-rand, uit stukjes 'smout' gezet, je kon de witte naadjes ervan zien. Nico was nog op de zetterij bij Bruining aan de bok en Gerard van Heukelom was er nu ook en nog twee andere buitenhuisjongens er waren en Piet Pollee had hij nooit meer gezien

De jongens-zaalkamer was vier, vijf stappen op; met vier, vijf tredjes daalde je in het jongensplaatsje met de pomp en alles. Daar was een schuine, altijd toeë deur, waarover je een bal kon gooien. Stond je voor die deur dan wist je heel gauw in de rooie gang te kunnen komen,

dichtbij de poort met de trap die naar de jongensslaapzaal geleidde en die hij meer dan eens op stelten was afgedaald, zoodra de suppoosten aan tafel waren. Er kwamen wel eens katten van de burens overklimmen en daarom was het niet geraden een duif te houden. Onder 't zaalkamerraam zag je nog een ander raampje, beneden een platliggend raster, zooals er ook een was in de heerentuin, naast de groene deur en dat de 'kastieballendief' heette; de kelder strekte zich uit onder het halve huis met gewulven. Wanneer er de deur van open stond en Jaap er langs moest gaan, kwam hem wel eens een donker plaatje te binnen, moest hij aan 'de Vargas' en de 'bloedraad' denken. Jaren geleden was er eens een vader geweest die erg was bemind, maar weg had gemoeten, omdat hij de keukenmeid op de aardappelen had gesmeten, dat ze schreeuwde moord-en-brand. De winkelkelder kon je ook niet uit, wanneer zij er moedwillig het luik op deden en er een glaskist op zetten. De muren van de jongenszaal waren ook gestukadoord en al het houtwerk was geelwit geverfd, dat noodig overgeschilderd moest worden. Er was aan de witte gangzijde een looze deur met een trapje af en muurplanken er waren, met kapstukken er onder. Dan was er nog een kast, waarin de oudste jongens hun winterjas bewaarden, met boven in de mouw een rood biesje en opgerolde parapluus en witgerande, blauwe hoedendozen, waar elk die 'aangenomen' was, zijn hoogen hoed in wegsloot. Er stonden in de jongenszaal twee zwart geverfde tafels tusschen banken, met keepon uit vernielzucht in de scherpe kanten en namen

in de randen gekerfd; waarom toch snijen ze overal hun namen in? Het dichtst bij het raam zat Willem Swaneveld twee dagen 's weeks te pieken op gekruiste beenen; de vloer was met zand bestrooid en er waren spuwbakjes gezet bij de plinten; de grond werd op tijd geschrobd en lang niet noodeloos, beweerde Koos.

II.

De kermis was 's Zaterdags om twaalf uur ingeluid geworden en daarmee was de stad oogenblikkelijk in de war. Bij de eerste klep uit de toren, of ze klaar voor het straatgat stonden, hadden de orgellui de hand aan de slinger gezet en zongen het Kermislied. Want de kermis meeslepend is en blijft niet altijd in het redelijke. Jaap was met Nico en met Gerard dadelijk na den eten, 'de oude richting' uit gegaan, gedraafd naar de dichtsbijde mallemlen en had een paar centen verdraaid.

's Zondags is alles tot zeven uur rustig. Hij had met Koos toen langs de fijne 'Tyroler-handschoen-kramen' gewandeld, aan de 'stille zij' en waar het sterk rook naar zeep en naar 'odeur'. Ze hadden onder de zeilen daakjes staan kijken, in het donkere licht van de platte lampen, bij al de spiegelingen van de op vlaggedoek, in glazen doozen uitgestalde 'galanteriën'. Soms schoof het bovenlijf er achter voorbij van een terrasiene-bruine man, met zwart olie-haar, die een persiaansch-rood mutsje als een omgekeerde bloempot op zijn hoofd droeg, waar een indigoë kwast langs neêr hing en die de glazen afstofte

met een veëren pluim. Hij klokte in een vreemde tongval naar een glinsterende vrouw, aan 't eindje van de lange schemerkraam en Koos fluisterde daar. Er waren dikwijls heele vierkanten duister tusschen de kramen, waar er nog komen moesten en dat ontrustte en verdriette Jaap, omdat een kermis goed 'vol' moet zijn. Zonder iets te besteden waren zij warm naar huis gekeerd en Koos had almaar aangespoord tot spoed, omdat zij reeds de 'klokjes' hoorde luien. Al de oudste jongens hadden 'permissie' tot half elf en Jakob Oldenbroek beschonken was thuis gekomen, maar had zich recht gehouden en Jaap had al geslapen, er niets van gezien.

In de carousel zitten, dat was heerlijk, als je centen had; stijf op een leeuw en met je voeten in de beugels als je kon. Jaap stond na half twee weêr bij zijn wielput aan een wiel te werken van een 'stalhouersbakkie', waar de assen nog gesmeerd van werden, met die smerige, korsterige 'wagensmeer', die nog geen 'patent-doppen' hadden. Het onderstel ervan was rood besteld geworden, met zwarte biezen, een dikke en twee dunne. Het was met menie eerst gegrond en werd nu 'geglaceerd' met 'Florentijnsche lak'. Florentijnsche lak ruikt leelijk. De streken van de kwast werden vervolgens met behulp van een oude daskwast verdeeld, tot 't overal gelijke stipjes waren en dat werk heette 'stampen'. Alleen en met de purperen verf ook op de pijpen van zijn broek, stond Jaap bij zijn maklijk draaiend wiel; wanneer de jonge baas terugkwam zou de winkeldeur dicht moeten, omdat hij aan het 'vóorlakken' was, omdat de vernis dan 'trok'.

Koenraad was met Attink op karwei, want Stevens was maar 'te leen' geweest en voor van Essen was geen werk op het oogenblik.

Plotseling stond de 'bellemán' blakend in de deurpost te dansen. Jaap schrok er bijna van. Hij leek van top tot teen gemenied, behalve zijn witte rimpelbeenen waarmee hij stond te stampen in en uit de zon. Een bellemán staat nooit stil. Zijn bakkes grinsde uit een kap die op zijn schoeren viel met uitgeschulpte punten en waar drie omgeklapte ooren op waren; aan elke punt hing een koperen belletje. Hij schudde een stok in zijn vuist met eveneensche Jan Klaassenkop er op, voor zijn buik hingen de beenen van de pop die zijn ouwe moeder verbeeldde, waardoor zijn lijf was geregen, zoodat je dikwijls niet wist of hìj liep of zìj; met al haar vodden en floddermuts bengelde op zijn rug, even daas als hij. Hij zweette nu al en toen hij hier geen cent kreeg, rinkelde hij weg, achter gillende kinderen aan.

'Het brood kan raar verdiend soms worden,' praatte de jonge baas, er juist op aangekomen, 'hou maar de winkel dicht, het zijn je lekkere jongens.'

De zon scheen binnen met de strepen van de raamroeden op de vloer, maar de schaduw was al bijna tot de deur. Florentijnsche lak kon je bijna niet van je vingers krijgen, zelfs niet met zeep. Gelukkig was er geen Industrie en al mocht je niet tot negen uur uitblijven, kon je toch wel wat later thuishkomen, als je zei dat het zoo laat aan de winkel was geworden; maar de vader zou het hem nù wel niet kwalijk nemen, er niet naar vragen,

want de heele stad was in de war. Je had alleen nu te doen met de vader en de vader zou de kastjes openmaken of de jongens ook drank in hun fleschjes hadden.

De jonge baas was brommig; zijn oogen waren wat dikkig dicht; hij had een rooie 'moet' nog op zijn wang van zijn dutje en zijn rooie zakdoek stak als bij de ouwe baas half tusschen de borst van zijn mouwvest, maakte hem daar nog wat dikker. Hij ging bij de wrijfsteen staan om 'Carriage' te doen in zijn verniskop; de blikken bussen met Engelsche rijtuiglak stonden altijd, goed gestopt, op het vloertje van de verfkast; een orgel speelde de straat met een draaihaal uit en toen was mijnheer Feuerbach over komen wippen.

'Veel heil en voorspoed met de kermis,' wenschte hij voor de grap en ging op zijn plaats tegen de ruiten staan kijken uit zijn nauwe oogjes.

'Dat zegen moge rusten op de Burgerlijke stand,' praatte dadelijk de jonge baas terug, 'dat ze al de tien geboden mogen onderhouden.'

'En zich aan neurie niet over geven.'

'En geenszins....' praatte de jonge baas op de zelfde lijmige manier, even de grutter aanwijzend met de duim van zijn hand die de aarden kop vasthield en waarin hij de terpentijn om de lak te verdunnen maar stadig om bleef roeren.

'E-ge,' giggelde buurman Feuerbach op zijn schorrije wijze, verdrijvend zijn sigaar van rechts naar links, 'er zal voor jullie van 't jaar geen dikke dame op overschieten.'

‘Dikke dames kan ik missen.’

‘Dat kan ik grondig waardeeren.’

Jaap verstond waar zij het over hadden. Verleden jaar met kermis toen hij nog letterzetter was, hadden ze hier zoo'n kermiszeil gekregen om op te knappen. Het was zoo groot geweest dat ze de ‘reuzin’ maar op de grond hadden moeten leggen.

‘Het was iets voor je knechie geweest,’ zei de grutter naar hem kijkend, ‘heb je al een kermismeisje, vent?’

Jaap lachte schimmig, draaide zijn wiel een slagje. De winkeldeur was los geklinkt en de zadelmakersbaas kwam binnen. Nu mankeerde de smidsbaas nog en de stalhouder, dan was de klit voltallig. Ze snaterden en lachten om niemendal, over de ‘Fookshal’, maar niemand bijna ooit vloekte.

‘Wie is er nu zoo mal om aan stampot te denken?’ zei plotseling de zadelmaker, doelend op de beweging die Jaap met de daskwast op de spaken maakte. Baas Drebbel leek altijd de jongste, had een bleek-deftig gezicht, dat overal in eens vouwde als hij lachte, zonder veel leven te maken.

‘Och,’ zei de jonge baas, wenkend met zijn hoofd naar baas Drebbel, ‘die verlangt àlle dagen poffertjes, Jàap.’

Jaap hoorde wel dat ze aan de prijs dachten; iedereen moest denken aan de prijs; Jaap voelde het streelend boven de riem onder zijn hes. Het waren wel ouwe klessers, maar lang niet kwaad.

‘Jij mag bij mij ook een kermis komen halen,’ zei baas Drebbel.

‘Asjeblieft, baas,’ bromde Jaap; hij had van de grutter ook een dubbeltje uit de winkellâ gekregen.

‘En ikke krij-ge nooit es wat,’ zei de jonge baas of hij huilde en was weêr heelemaal in zijn hum.

Boodschappen doen, vooral in de middag, was nu eerst plezierig. Zelfs ook de juffrouw zei: ‘zou jij een boodschap voor me willen gaan doen, als je werk in 't gelijk is,’ en niet als vroeger: ‘ga een boodschap even doen.’ Hoe verder hoe liever, had hij moeten denken, toen zij hem had geroepen.

Zoo werd hij uitgestuurd om ‘kruien’ voor de oude baas te halen, voorbij de markt, de kermis viel altijd in de slappe tijd, hij stond er spoedig in een kring mee te kijken. In 't gat van de groote straat rezen twee steigerpalen, waaraan een dwarspaal was gestropt en die je in de verte al zien kon als een groote poort, als toen het bloemenfeest was geweest. Er hingen touwen aan met ringen en die schommelden nog. Alle rijtuigen reden anders in de kermisweek; er was geen muziek bij, straatmuzikanten genoeg. Jaap had zich al gauw een heel goed plaatsje in de voorste rij veroverd. In 't midden van de keien lag een vloerkleed plat. De palen staken uit de keien op, er lei maar één kei bij. De oudste van de kunstmakers veegde zijn voorhoofd met achterover wuivend haar af, lei zijn zakdoek op een honderdponder, bij vierkante gewichten met hengsels, bij slingerkoord, bij rooie en bij koopren ballen, bij een matte stoel en een korfje met eieren. De koperen ballen glommen scherp, ofschoon de zon alleen scheen op de palen en bij een ijzeren stang

met twee kanonskogels aan de enden. Wat een ding. Daar stond een meisje bij op hoge witte beenen, in een kromaat-geel rokje, ivoor-zwart fluweel vestje, afgezet met biezen en met een hoepeltje om haar haar. Ze stond op één been te rusten, een been er over en hield haar armen in dunne wuifmouwen als een man gekruist. Ze keek naar de oude kunstenaar neêr die de zware kogels even tilde of hij ze woog met zijn gegroefde armen. Dan keek ze weêr rechthout, zwarter dan Katrien Bastrij en had ook een bosje haar op haar onderwang; Jaap moest haar almaar aanzien of hij wou of niet.

De kunstenaar had het koord met roode ballen opgenomen, begon ze tegen elkaâr in te slingeren om zijn bloote kop, driftig groot stappend op zijn rimpelige beenen.

‘Achteruit, achteruit!’ beval hij barsch, ‘achteruit, jongens, verhinder niet de werkzaamheden,’ makend zoo in een wip de kring wijd met zijn snorrende ballen.

‘Edele burgerij,’ kwam hij dan te spreken naar de rondte van gezichten, vleeschkleurig als hij was, met een veroneese-groen rimpelbroekje, geknepen tusschen zijn beenen, een groene kraag ook scherp langs zijn kale nek, een riem om 't lijf en leertjes gegespt om zijn polsen, ‘ieder die bij ons jaarlijksch bezoek aan deze goede stede, mij en mijn gezelschap heeft zien werken, weet dat ik mijn vak versta en niet behoef te vragen om UEedeles gunst en recommandasie mesjeu Isidoor in zijn stralende luchtprestaties mijn dochter in haar wonderbaarlijke verrichtingen wereldberoemde dans der

eieren.' Jaap verstond van de rede lang niet alles, hij grootoogde naar de statige meid en door zijn hoofd wemelde een plaatje uit de prijs. Eindelijk keerde zij haar oogen van hem af, praatte naar een jonge kunstenaar.

De bejaarde kunstenaar had twee mannen uitgezocht om van de echte zwaarte van de kogels zich te komen overtuigen, hij maakte zelf ruim baan voor hen, dat zij vrij in de kring konden treden. Ze konden met al hun inspanning de stang verwickelen noch verwegen. Hij rolde hem toen maar zelf, stuwend met zijn hooge rijgschoen, naar het midden toe. Hij spuwde in zijn handpalmen, bukte en knelde zijn vuisten om de stang en tilde de kogels aan zijn nakende, blauwige armen en hief hem met één zet dwars voor zijn borst. Hij wrong en klampte zijn lijf, zijn bovenarmen werden als een broodje stopverf, om hem boven zijn aderige hoofd te krijgen nou zou de oude man gaan breken Jaap kreeg het naar gevoel in zijn buik terug, als toen hij laatst een varken had zien slachten of eigenlijk niet had gezien. Maar hij had hem over zijn hoofd gekregen en liet hem op zijn spalknek rusten. Hij zeulde en zwenkte, hief hem toen met beide armen recht in de lucht. Jaap voelde zich zelf lichter op de beenen staan; de kunstenaar wist zijn vuisten naast elkaar te krijgen, liet een hand los, balanceerde zoo, wijd kijkende blij er onder en stapte er het kleed in het vierkant mee om, de hand in de zijde Hij had op zijn bovenarm een blauw hart gegraveerd met letters binnenin en bij zijn pols was ook

blauwigheid en zoo liet hij dubbelhandig weêr de stang zacht zakken.

Jaap zag in de rondte; naast hem knepen mannen hun lippen van bewondering krom, keken elkaar vlak in de oogen, stil nikkend; Jaap vond dat het plezierigste van al, hij hoorde 't centenbakje rammelen en zag het hoofd aandeinen van de oude vrouw spieënd in de volte, links en rechts. Waarom kwam zij niet wat gauwer? hij gaf zijn cent ook met graagte en kon onmogelijk langer blijven; hij ging zijn boodschap doen. Bij de drogist was maar één vrouw voor de toonbank; de knecht moest tweemaal aan hem vragen wat hij bliefde....

‘Ik hoor,’ had Koos gezegd, hem 's morgens opwachtend, ‘dat je al je centen verdraait.’

‘Ze hooren toch van mijn,’ had Jaap terug gebromd, ‘en ik zal dikwijls de sleutel trekken.’

En 't was de zuivere waarheid. Voor half-één en na éenen was Jaap in de draaimolen te vinden, hij leek van de tenten niet weg te slaan, zijn heele kermis draaide om de mallemlen. Hij zat allang zoo stijf niet meer op de uitdagend-kijkende leeuw, hield zich niet meer vast aan de stang voor zijn neus; hij deed de leeuw stijgeren en schopte de stijgbeugels weg. Jaap liet zich draaien in de rondte. Het was hem niet meer alsof hij recht uit de zadel zou vliegen, hij deed zijn oogen nooit toe en had geen last van wiemeien. Hij merkte van het wiegelende dreunorgel niet veel meer, behalve als het plotseling niet speelde; zooals het daar stond met de haarplakkige meid er achter, tegen het behangsel der altijd stilstaande drie-

hoek midden in, en vlak onder het spiegeltje met koperen blakerlampen op zij. Niets van de heldere triangel-jongen in zijn boezeroen, behalve wanneer die mee moest helpen om de molen op gang te krijgen. Dan hielp Jaap vooruit-wippend mede. Hij hoorde niets dan de naastbije bel van afvaart, ging altijd in dezelfde molen en enkel bij noodgeval in de groote naburige met het spierwitte zeil, waar op de nokbal vier vlaggetjes waren geprikt als palmpaases in het zand van een bloempot, en onder alles een houten vloer was gemaakt en een ponnie in liep te trekken met groote kleppen voor zijn oogen, want daar was niets aan.

De centen van Gerard en Nico begonnen gauw op te raken omdat zij zooveel olieballen kochten; toen was het eigenlijke ding naar de sleutel gekomen, want de sleutel was ook een prijs. Dichtbij de carousel was een paal in de steenen geplant, met een dwarsarm er aan als bij de 'wielwip', waar een klos bungelde aan een ketting en in die klos stak de ijzeren sleutel met een knijper of anders maar een dik stuk stok, dat de jongen stompte tegen de paal. Wanneer de molendraai op zijn hoogst was, pompten ze aan de dwarsarm dat de klos snel bewoog, dan moest je in volle ren de sleutel zien te pakken. Jaap greep dan eerst de gladde stang terdege met de hand van zijn rooie arm, liet zijn lijf naar buiten zweven met gestrekte blauwe arm en loerde. Want alles kwam op kijken aan, goed kijken, de hand gereed, goed kijken naar het slingerende, duikelende punt dat de sleutel was. Het sloeg je wel eens tegen je ijrende hand en als je miste had je de benauwdheid dat een ander hem gekregen had en ze pompten

áltijd hard zoodra hij er aankwam. Maar als hij hem had en de volgende rit voor niemendal mocht draaien, zat Jaap met de sleutel op de houten leeuwenkop te trommelen en hoorde welgevallig bij het ‘uitbloeien’ van de molen, de omstaande kinderen buiten zeggen: ‘die schilders-weesjongen heeft hem weêr.’

't Was alle dag van 't jaar mooi kermisweêr; er hingen drie schommelende dieren op een rij, een leeuw, een paard en een panter. Maar voor half-één waren dikwijls de binnensten leêg, en ook de zeemeermin vóór je leêg, met haar verkeerde kop en parelmoeren derrière; de schuitjes waren voor de meisjes en de moeders. Doch na den eten, met de buik nog vol, kon je wel viermaal draaien en soms wel meer, want ze keken aan de winkel niet op vijf minuten. Wanneer hij de sleutel had, klom Jaap dan op de kop van de leeuw en draaide met zijn rug tegen de keer in of stond er recht op, onder het golvend zeil, tusschen koperen stang en stang, voor ieder been een rijdier, het hoofd in de donkere lichtigheid der draperietjes, 't geklik van het passement, de rinkelarij van stukjes spiegelglas en zilverige krullen. Of wel hij hing aan het glinsterend geraamte los te spartelen en zwaaide zich op de rand van een schulpschuitje over. Maar als er bij geval een ander plaats op zijn zadel wou nemen, was Jaap er bij en liet zich als de droes er wijdbeens neêr op zakken.

De andere molen draaide de andere kant uit, metal zijn schilderijtjes en driftige vlaggetjes; de draaimolens stonden van het jaar op dezelfde plek waar verleden jaar

de oliebollenkraam gestaan had, dichtbij de school van meester Spanjert. Eens toen de kermis al liep op zijn laatste heenen, zag Jaap bij de molens Piet Pollee staan met zijn open rooie kop en in het bombazijn.

‘Piet!’ schreeuwde hij op-slag, roepend door zijn holle hand. Piet had hem ook herkend en grinnikte. Nauwelijks stond de molen stil of Jaap was afgesprongen en snorrende in de wervelrondte en tusschen de lijven door, hadden zij elkander eindelijk wedergevonden.

‘Wil-je draaien?’ schreeuwde Jaap oogenblikkelijk weêr, in 't jagende gelui der bel en 't òpmuzieken der orgels.

‘Moppes, cènten!’ giggelde Piet.

‘As de blakstien, nou!’ joeg Jaap; hij trok de dikke letterzettersjongen mee; hij liet hem naast zich op een schimmel klimmen en ze hadden samen gedraaid.

De laatste Zaterdag zag hij Baas zelf, in zijn zwarte zomerjasje staan te kijken naar de vreugd. Baas zag hem wel, maar deed of hij niets zag. Jaap vergat toen opstond de sleutel, was stijf recht gaan zitten, had in het voorbij rijden ‘aangeslagen’ als voor een officier. En Baas, meteen naar werk toegaande, zijlings had moeten lachen, want je kan aan een kind nooit iets kwalijk nemen op den duur.

XIII. Op Karwei.

‘Die straatjongens zijn onze slechtste klanten nog niet,’ praatte de jonge baas, toen 's Maandagsochtends de boodschap was gebracht, dat er een ruit bij de smid moest gemaakt worden, boven het traval, ‘Jaap, als jij dat eens deed, de maat er van nemen, durf je het an?’

‘Ja wel, baas.’

‘Met jou kan ik praten; neem dan een rijtje en een krijtje en het tiensportje mee en breng me de lengte en de breedte hier; dan kan ik deruitjes vast snijden. Onder jou zal dat ouwe kavalje niet inzakken. Het zijn er twee en dan mag je ze voor me “uithakken” ook. Durf je het an?’

‘Ja wel, baas,’ herhaalde Jaap.

‘Goed, de sponningmaat, niet de dagmaat moet ik hebben; Koenraad zal ze dan na schafttijd voor me in de stopverf zetten; de gaten moeten gauw dicht of Kouters komt op zijn achterste pooten te staan.’

Jaap had een rijtje en een krijtje genomen en met het laddertje op schouder stapte hij naar de smid aan de overkant. Daar was het zwart traval half in- en half uitgebouwd, zoo kon het paard ook met zijn kop naar binnen staan wan-

neer het werd beslagen. Er konden er twee naast elkander staan. De buitenste palen van het traval hadden diepe kerven gekregen door 't snoerende touw waarmee de poot aan de ijzeren beugels werd vastgesjord en waar een stok door kon gestoken worden voor het achteruitslaan van het paard. Jaap zag de smids graag vonken-sproeiend werken, ze met de vòorhamers slaan om beurte, 'óver de macht'. De lange deksel in de gele steentjes voor de smederij was afgetild van het putje, waarin 'de gloeiende wielbanden, rookend en vlammend, gedompeld en gewenteld worden, zoodat ze 'schrikken', vast om de velgen krimpen; hij zag er Frank in 't donker bij zijn spruitend vuurtje staan, met 't leêren schootsvel voor en wijen wapperbaard; hij was misschien aan het 'lassen'. De andere knecht was er niet, die randjes om zijn oogen had door 't eeuwig kijken in het vuur. Jaap zette er zijn laddertje schrap, klom met zijn rijtje naar boven; wanneer het niet moest, zou je 't niet mogen doen. Pal op het laddertje dan, betastte hij het houten dakje van het traval, duwde er op, het was wel hier en daar wat beursch, maar boven het geraamte was het sterk genoeg. Jaap stapte er op en of hij langs een scheeve riggel klom, kwam hij er over en op een zinken rand, in een soort van gootje te staan. Het raam, waar de ruitjes in stuk gegooïd waren, was half boven het bovenlicht van de smidse, maar Jaap moest enkel op de diggelen letten. Stijf voor het raam stelde hij zijn rijtje zuiver op de onderkant van het roedje en teekende bij het scherpe randje van de bovenste sponning een krijstreep op zijn rijtje, schreef er een kruis tegen

aan, want dat beduidde de lengtemaat. Toen hij dat had verricht, hield hij zijn rijtje dwars en nam de breedte op. Hetzelfde eindje van het rijtje als een liniaaltje drukte hij weêr tegen het roedje, schreef bij het overzijdsche een streep en daarbij naar dezelfde kant een enkel hoeksch lijntje, want dat beteekende de breedtemaat. Hij meette het nog eens over voor alle securiteit, legde ook het rijtje tegen het andere ruitje aan, er was geen noemenswaard verschil, maar hij paste toch het eerste ruitje over. Zonder om of op zien greep hij naar de donkere punten van zijn laddertje, daalde af en bracht zijn maten thuis.

‘Kwiek!’ zei de baas, bij de wielput gebogen, ‘leg het daar maar neêr;’ hij sliertte zijn langharig penseel over het verfpaletje met ‘tinktuurdop’ er aan, dat onder zijn hand op een glaskist lag, draaide het wiel een spaak, leê er bij het naaf-end de trekker vlot op, die bij het schachtje houdend tusschen duim en vinger en de andere vingers samen langs de spaak latend glijden, trok hij een bies met een vaartje.

‘Kan ik er op an?’ vroeg hij dan.

‘Vast, baas.’

‘Neem dan meteen de hamer en het hakmes,’ beval de baas, ‘laat me het laddertje niet lang alleenig en breng de stukken voor de glaston mee.’

‘Mag ik mijn schoenen aandoen, baas?’ vroeg Jaap, ‘die klompen zijn zoo breed.’

‘Ga je gooi,’ zei de baas, weêr aan het trekken.

Jaap deed gauw zijn klepschoenen aan, vertrok met het glazenmakersgereedschap en was al spoedig op het koele

dakje. 'Die schoenen is een goeie uitvinding van me geweest,' zinde Jaap, gemakkelijker schuivend langs de ruitjes van het bovenlicht, beslagen met de rook en de roet der tijden. Half door de groene blâren van de platgeschoren lindeboom beschermd, die voor het woonhuis van de smid verrees, vlak naast de stoep en bij de paaltjes met de schommelkettingen, stond hij op nieuw te werken. Boven hem boog de dikke holle muurrand neêr van de ronde kap der rosse gevel, over heel de zwarte smederij heen en dichtebij bolde de gebeeldhouwde hoekkrul boven het geulende gangetje op, dat tusschen het traval en de wagenmakerij van baas Klinkert was en waar de raampjes van de paardenruiven der manege in uitkwamen met drie segmentvormige ruitjes; Jaap rook de stal, maar had het veel te druk nu om met dit al zich bezig te houden. Veel oude stukjes stopverf zaten los, die wipte hij er uit met zijn beitel. Voorzichtig wrikkend haalde hij de nijdige scherven, waar je altijd sneedjes van in je vingers krijgt, uit de sponning en leî ze naast hem op de drempel, en waar het glas nog vast zat, hakte hij de steenharde stopverf weg, tikte tegen de flinten dat ze 'doorsprongen', zooals hij Koenraad dikwijls had zien doen in de winkel. Hoorende zich zelf timmeren in de lucht, had Jaap ook wel eens geblikt door de walmige ruitjes, waarachter het was als bij bloembebladjes die je tegen een stukje glas gekleefd had en door een deurtje van papier liet zien. En toen de sponningen goed schoon geschraapt waren, kon hij vrij in de kamer kijken.

Jaap wist toen niet wat hij zag, daar stingen en hingen

allerlei dingen; Jaap keek zijn oogen uit, het kamertje was niet te begrijpen; alsof er nooit iemand in kwam, het kamertje leek dicht. Maar naar de kant van het woonhuis zag hij toen het sleutelgaatje van een deur, heelemaal mee verborgen onder lange kleederdrachten; de kleuren kwamen zoo zacht naar je toe. Het dichtste bij het raam hing een zilverige jas met passement en gazen flappen, een steek er hing als de nooders dragen en haren die krulden. Jaap stond verwonderd in de hoogte, met zijn rooie en blauwe arm en wist niet waar te zien; het kamertje was ledig-voel; nu keek hij door het eene ruitje en dan door het andere, houdend er zich aan vast. Sabels zag hij en een fijner degen dan de muzikanten hebben van de schutterij; een 'snaphaan' hij zag. Aan de overkant van 't raam was alles donker door elkander op een muurplank: perkamenten boeken, een zandlooper, een bruingeribbeld kapitoor en een met sloten als in de kerk en daarop was een groote kinkhoren, een vierkant lodderijntje, een muts met hangkwast als van de oosterlingen in de kramen. Hij zag er een 'stalletje van Bethlehem', een Duitsche pijp met mannekop beschilderd, een peperhuis gelijk een torentje. Daar piekte een 'lans' en daar was een wrongige pijl-en-boog met rooie dotjes, een lange pijl met veëren. Een koperen pan met uitgesneden figuren er in en met een houten steel stond op de vloer en een tinnen pot met bolle rand; een buikig-bruine kruik met een gezicht bij het oor; een blauw-beteekende bij een zware portefulje. Jaap moest naar een pop toen kijken in okergeel gewaad en vloeiend haar, die leunde, de voeten over de plank,

rechttop naast de tand van een zaagvisch, zooals er ook een in de drogisterij was, hij dacht aan Leentjes kouwe pop, ontdekte toen een kralenbeurs met zilverknip; een snoer van bolle korrels waar 'n hartje aan hing; een harige kokosnoot hij zag. Het heele kamertje was vol van kostbaarheên en rariteiten, maar omdat je je hoofd niet door de ruitjes kon steken, zag je lang niet alles. Zoo zag hij van een armstoel de zijen kussentjes enkel; een stuk van een tafeltje met het 'grootboek' er op, en een inktkoker van tin met twee vaatjes als in het heerenkantoor waren en een groene test met een 'spaansch pijpje' er in, die bij het bouwen van een nieuw huis soms gedolven worden; een koffiemolen zag hij in de hoek als groomoe gebruikte; maar waarom was het zoo anders en zoo stil bezegen? Het was geheim en dat de smid dat allemaal daar had, baas Kouters met zijn bleek en zwart gezicht en zwart parkallen mouwen aan zijn vest. Jaap verzamelde eindelijk zijn stukken glas, keek muizende nog eens binnen, alvorens hij het vuile dakje afschoof weêr.

'Goed gebeurd, geen hout weggehakt?'

'Nee, baas,' bromde Jaap. Hij zette 't laddertje uit de voeten, smeed de scherven in de ton onder de wrijfsteen; wanneer die vol was, werd hij bij de jood verkocht, mochten Koenraad en hij de centen deelen.

Jaap ging met zijn rug naar de baas op het houtblok weêr verf staan wrijven, wat hij ook Zaterdag had moeten doen en alles voor in orde had gemaakt. Verfwrijven is anders wel eens een goed werk. Hij nam met het roerhout weêr een schepje, als rijst-met-zoete melk, van het

dik-beslagen zinkwit uit de 'grove pot', bracht het op de steen, zette er de looper op met beide handen. De looper was een hompige kei, aan een kant glad geslepen; zinkwit is zacht van aard, moest 'boterfijn' gewreven worden en werd dan veel witter. Arm-roerende en goed drukkend liet Jaap zijn looper lopen, naar al de hoeken van de steen, tot de uiterste randen van de vierkante marmmersteen, want anders wordt de steen hol door de tijd en de looper bol. Voelend het zinkwit uitgewreven, nam hij het buigzame tempermes en haalde, drukkend met zijn linker vingers op het gekantelde mes, de verflaag naar zich toe en streek het zoo verzamelde langs een reepje glas af, zoodat het bij het andere, onder de glans van het water viel, in de 'fijne pot'.

'Baas,' liet Jaap plotseling hooren, 'er is een roedje in het raam verrot.'

'Oud beestje,' praatte de baas bij zijn wiel.

'Baas,' hernam Jaap na een poosje, in het licht zich keerend, 'laat mij die ruitjes er ook in maggen zetten?'

'Jonges!' zei de baas.

't Zal best gaan.' verzekerde Jaap, 'ik heb het dikwijls genoeg gezien.'

'Op je eigen verantwoording dan,' stemde de baas toe, 'je krijgt er mij voor geen geld bovenop.'

'Ik zal er wel voor zorgen,' bromde Jaap.

'Ik mag het lijen; ga je gang, het is geen tooveren; rol dan eerst de stopverf door de rauwe olie, dan houdt ze beter.'

Jaap liet dadelijk de looper staan; de glaasjes waren al

pasklaar; hij kneedde olie door zijn stopverf, schraapte zijn vingers met een stopmes uit het rekje schoon, hernam zijn laddertje.

‘Goed de verstekkie maken, goed besnijen,’ zei nog eens de baas, ‘niet de dag te veel bedekken.’

‘Nou kan ik meteen nog es kijken,’ dacht Jaap. Hij zette zijn laddertje schuin en klom weêr de sportjes op; dat laddertje was ook niet te best meer, kon je ook wel je nek op breken. De ruitjes pasten precies, zoo goed als hij de maat genomen had. Jaap beasemde ze, wreef ze vanbinnen met zijn zakdoek schoon, die nog een beetje rook naar odekolonje van gisteren; hij plaatste ze ieder in hun sponning en zette ze met een paar stukjes stopverf alvast vast. Hij voelde dadelijk het kamertje beveiligd, kon alles door de heldere ruitjes blijven zien, zulke kleuren. 't Was toch wel een mooi vak, schilderen en glazen-maken; Jaap begon te fluiten, maar trapte op een stukje neêrgevallen glas en verstijfde op stond; je kon er staan, maar meer ook niet. Hij draaide tusschen zijn handpalmen lange rolletjes stopverf, drukte ze in de sponning, duwde ze aan en deed waar het roedje rot was wat van het stopsel er onder. Toen begon hij de ruitjes met zijn stopmes te bewerken. Stuk voor stuk besneed hij de roedjes, belikte vooraf het stopmes, omdat anders de stopverf er weêr uitgetrokken wordt; bespeekselde ook zijn vinger om het afgesnedene te verzamelen en weêr op het kluitje te plakken dat op de drempel lag. Lijn-olie heeft een smaak. Houdend de binnenkant in het oog, maakte hij zijn hoekjes zuiver en zag toen dat het goed

was. Hij poetste nu ook de glaasjes aan de buitenkant, wreef met zijn zakdoek de vetplekken weg, zie zoo, laat ze nou maar komen kijken als ze durven. Jaap zag het alles en alles nog eens over, terwijl de smidse onder hem te rinkinken begon, als Frank met zijn vuisthamer dichtbij de gladde punt van het aambeeld sloeg. Jaap voelde aan zijn maag dat het half negen werd, maar bleef op zijn laddertop staan kijken onder langs de lindenbladen, want zoo je daar stond, zag je de menschen zoo je ze zag wanneer er een schuit voorbij vaart onder een brug. Hij zag nog even recht naar de ruitjes, hij wist nu wat baas Kouters er achter had en als je nu een mouwvest had gehad, kon je je stopmes in je borstzak steken en zoo laten zien als je thuis kwam.

‘Is het onheil hersteld, is het kamertje van Blauwbaard weêr toe?’ vroeg de jonge baas bij de weegschaal bezig.

‘Gaat u gerust maar kijken in de straat.’

‘k Zal zuster Anne voor me sturen,’ gaf de baas ten antwoord, bedoelende het loopmeisje van zijn vrouw, ‘jij mag je beroemen je eerste ruiten te hebben ingezet; ga nu ook maar schaften. Als ik er nog niet zijn mocht, daar staat de menie klaar, die Koenraad na negenen aan komt halen anpassant.’

‘Koenraad heeft zeker de Maandag in zijn kop,’ knorde de jonge baas, toen het al kwart-voor-tien was, ‘mijnheer laat het over; vader blijft boven, schrijft de boeken bij; breng jij die menie even waar ze wezen moet; ze raken er om verlegen.’

Menie is zware verf; Jaap was er niet rouwig om zijn

schoenen te hebben aangehouden. Het karwei was niet ver buiten de barrière; daar werd een huis gezet, waarvan de ouwe baas het schilderwerk aangenomen had. Soms zette Jaap zijn pot even neêr en trok dan verder. Wanneer het huis zou afgetimmerd zijn, kwam Leendert Stevens weêr terug misschien en Piet van Essen. Nu waren Attink en Koenraad er, om de balk-enden, de muurkanten der kozijnen en zoo voorts te meniën.

De palen der voór-steiger stonden al; Jaap had zijn weg gezocht door de schutting en door de wildernis van puin en spaanders en stapels metselsteen. Overal rezen de kozijn-geraamten, met schuine latten geschoord en vurig buitenskants gemenied. Verscheien binnenmuren waren ruw opgemetseld, de kalk rook je tegen, de harslucht van het hout en je hoorde de troffels klikken, zag het hoofd van de mannen boven een muur. De balklagen waren gelegd en daardoor zag je in de lucht-met-wolken de groote driehoek van een spant oprijzen; de vlag zou er gauw op komen; de boel moest onder kap eer zware regens vielen. Jaap zag Attink's gezicht en bracht bij hem zijn verf.

‘Zóo!’ zei Attink met zijn Maandagstem.

Jaap bleef toen kijken nog; bij wat een gang moest worden kwam over de losse planken een metselaar naar achteren geloopen, vatte in eens Jaap's hand, lichtte zijn been en liet een klinkende veest.

‘Gauw,’ zei de witte vent, ‘bezorg hem heet, 't is meer dan je weet.’

‘Dat weet ik allang,’ bromde Jaap.

In 't holle van een kamer was een schoorsteen ruw al te

zien, de halve vloer was los gelegd en daarop stond een schaafbank in een zee-van-krullen bij een 'Half-Holland' vol kalkbrei. Koenraad postte bovenop een steenlaag, hielp een kozijn schoren en aan de andere kant stond Dolf met zijn nieuwe duimstok uit het zijzakje van zijn broek, het mee rechthoudend voor de man met zijn schietlood. Hoog over de balk liep losjes een jonge timmerman. Jaap staarde sterk omhoog; hij zag hem daar verheven op de balk wachten bij de groote ladder, omdat een opperman naar boven kniede met een volle kalkbak op zijn schouderlap. Zoodra de weg was vrij, greep toen de jonge timmerman de stijlen van de ladder aan, hij omvatte die met zijn dijen en liet zich 'ruts' naar beneden sullen. In zoo'n open huis zie je alles. Waar hij neêrgestreken was stond een ouwe timmerman en hield een groene flesch tegen het licht en schudde hem.

'Lens!' riep hij uit. 'Géesteráge, mag jullie knechie even een neutje gaan halen?'

'Als ik ook een spaantje krijg,' blufte Koen.

'Vier centjes,' zei de man.

Jaap had de centen in zijn hand geteld gekregen en ging naar de 'de witte Valk' op de hoek van de laan, om een 'halve kan' en een 'verrel' te halen.

In 't donker glazen winkeltje met zand-bestrooide vloer en kale tafeltjes en stoelen langs de muur, ging de deurschel hard af. Een juffrouw, gezond van koonen en met een kransmutsje op, kwam achter de gladde toonbank staan, wrijvend haar handen droog aan haar boezel om hem te helpen. Ze tapte met haar armen bloot, ringelig-

geplooid bij de pols, zooals het bij kindertjes is en bij de wassen poppen in de winkel beneden Door, uit een tonnetje met koper kraantje, een blink-tinnen maat jenever, zette op de flesch een trechtertje, goot de drank met een stille gulp over en liet er de maat omgekeerd in rusten om uit te druppelen. Toen deed ze nog eens zoo met kleiner maat, nam toen uit de lâ een nieuwe kurk, schroefde hem in de hals met haar korte vingers, flapte haar hand die ook glom er een paar malen over; streek de centen op. Jaap buiten gekomen, bemerkte eerst goed hoe het er had geroken.

Toen hij weêr op karwei kwam, zaten er de knechts te hoop als in een kapotte doos zonder deksel en kakelden onder mekaâr. Half-zittend op de schaaftank, stond middenin de jonge timmerman die van de lange ladder was afgesuld en liet zijn eene voet bengelen. Al de andren zaten op de kale balken, de beenen hangend naar het ondergrondsche zand of op de losse deelen van het vloertje, of op gereedschapkisten achter de bank. Koenraad en Attink zaten naast elkander in 't kozijn en Dolf stond aan de punt van de schaaftank, zijn handen aan de lange schaaft houdend, die op een ingeklemde deel lag, maar hij schaaftde niet. Jaap vond Dolf vreemd.

'Hij doét het niet, hij doét het niet,' riep er een alsof hij zong en al maar kauwend dan; hij smeerde zijn pruim zijn mond uit, want om de krullen niemand een pijp mocht rooken en gooide hem in de kuil voor zijn knieën.

'Gustaaf, wees niet flauw,' grauwde er een naar de jonge timmerman.

‘Als ik het doe,’ zei hij die Gustaaf heette en hij keek van zijn plek over allen heen naar Jaap die met zijn boodschap voor de gapende vloer was blijven staan, ‘krijg ik de eerste en op de bonnefooi.’

‘Die zal je hebben,’ beloofde de knecht die de centen gegeven had, ‘zeg, hoe-hiet-je, hier met de flesch,’ riep hij naar Jaap. Jaap liep het eindje balk af en gaf de drank over.

‘Voor wat, hoort wat,’ praatte de knecht naar de metselaar die dwars op de andere vloerbalk over hem hurkte en zoo luid of die doof was en toen weêr naar de schaaftank gekeerd:

‘Kom, vooruit, snij op!’

‘Waarvan dan?’ vroeg Gustaaf.

‘En dat vraagt ie me nog,’ smaalde de oudachtige knecht, ‘laat je nou niet smeeken, lieverd, je hebt toch een snaar. Zie je, hier zit ie in!’ riep hij de flesch hoog beurend, maa, elf heit de klok.... Waarvan? Is het dan voor niemendal pas kermis geweest? Avond-aan-avond,’ vertelde hij zijn overbuurman dadelijk, ‘zat hij in de tent van Kóppen, om de voordrachies, hij schudt ze uit zijn mouw, bedenkt ze onderweg, geestig is hij genoeg.’

Gustaaf grinnikte scheef, gestreeld, hij liet zijn eene been de bank af, leunde recht, kruiste zijn voeten, schopte de krullen, stak zijn arm wijd uit naar achter, pakte een smalle beitel van de bank en ging er mee staan tikkelen. De oude knecht haalde uit zijn gapende broekzak een glaasje zonder voet, wreef het schoon met duim en vinger en zette het naast de flesch op de balk.

‘Willie, zallie?’

‘Hij mag niet van zijn tante,’ schreeuwde Dolf’s schrille stem.

‘Snért, hou je moel.’

‘Willie zallie?’ zanikte dezelfde man.

‘Laat maar wat van “Gustaaf of het Brandmerk” hooren,’ riep er een, ‘die naam is je niet zoo vreemd.’

‘Of ‘de moord van Raamsdonk.’

‘Er was eens een meisje loos,
Dat wou gaan varen,
Dat wou gaan varen,’

‘Geef hem gauw een cent,’ werd geroepen naar die zong.

‘Ik zou eerst mijn keel moeten spoelen,’ praatte Gustaaf.

‘We kennen je, vader,’ antwoordde de oude knecht, ‘eerst een moppie, jongetje, eerder niet.’

‘Toe, Guus?’

‘Toe nou, Guusie?’

‘Vertómt als hij 't niet doet,’ zei de knecht die pas had gezegd dat hij het niet zou doen.

Gustaaf hield nog altijd zijn langachtig gezicht naar zijn mouwvest gedrukt en tikkelde met de beitel. Toen keek hij dof, gaf aan zijn pet een scheef rukje en wreef zijn haar op zijn voorhoofd. Staand zoo hij stond, liet hij de beitel de beitel, wuifde stilte met zijn hand, een echte timmermanshand, met een dikke muis van de schaaf en praatte raar:

‘Nou, dan zal ik u allen voor uw Maandag een beetje

áangenáam bezig houden;’ de knechts keken opgelucht, knipoogden naar elkander omdat hij het deed.

Door de bovenkozijnen keken de opperlui in de stilte beneden, het paard voor de steenen-kar stampte met zijn achterpoot. Jaap bleef ongeloovig naar Gustaaf staan kijken, die met een houterige stem alsof hij telkens lijzig wou gaan zingen, begonnen was. Huilerig verwrong hij aan een kant zijn mond, hikte in eens scherp en hoog, dat ieder er dadelijk om moest lachen. Hij wiebelde zijn lijf, roerde beduidend zijn arm, maar anders stond hij geleund, de voeten gekruist, terwijl hij zijn moppie liet hooren:

Een poosje geleê, heb ik mijn tante gedood;
met 'n endje korteling en met een schietlood,
Gedood,
Zoo snood.

Toen kwam er een diender van uit de stad,
van de hei-lige, hei-li-ge Her-man-dad,
Die 'n spat
Heeft gehad.

En dé-ze diender, beschouwde mij zoo,
En tikkelde é-ven-tjes an zijn sjekoo,
zei: ‘O,
Van 't be-roo,’

En dé-ze diender zeide tot mij:
‘Die tante van jou, die is er bij,
En jïj,
Bè-je blij?’

't Was niet je moeder, 't was niet je vaâr,
 't was maar je tante, m'n ouwe snaar,
 "Ka Raar,"
 maak je niet naar

Toen nam die diender mij onder de arm,
 En saampies we gingen, lekkertjes warm,
 naar 'n hok,
 Pakten een slok.'

Gustaaf had met slappe hand een holle draai voor zijn mond gemaakt alsof hij gauw een glaasje leêgde. Al de knechts waren roerig geworden, keken lollig, er duwde er een iemand zoo ruw tegen zijn schouder, dat zijn dij van zijn knie afgleed en hij kwaad riep: 'zeg!' Jaap stond er schichtig, mee-lacherig bij, begreep blijkbaar niet goed, wie was nu eigenlijk de diender en wie was er dronken? De jonge timmerman keek naar voren en vroeg met een wee gezicht:

'Nou?'

'Te kórt-ademig, vent,' oordeelde de opperknecht, 'nog eentje zoo, uit hetzelfde vaatje en je loon heb je weg.'

'Ruk toch uit!' riep Koenraad in eens naar Jaap, 'jij bent hier niet van noode.'

'Staat die jongen je wat in de weg?' grauwde de oude knecht weêrom, 'hij wil ook wel eens in de kemedie zitten.' Maar Jaap had zich al omgekeerd op de balk en ging terug naar de werkplaats

'Je bent lang weggebleven,' vond de jonge baas.

‘Ik moest wat in de flesch halen!’ bromde Jaap en de baas zei niets....

‘Ik kan geen brok door me keel krijgen,’ fluisterde Dolf 's middags aan tafel tegen Jaap, en Nico en Otto, de nieuwe jongen, die aan dezelfde ‘kom’ aten: ‘ik kan niet.’

De jongens keken naar zijn zieking gezicht, verschrikt door het plotseling geluid van zijn stem, want Dolf was anders een grage eter en ze aten voor de eerste maal kool.

‘Hij is er afgedonderd,’ praatte Dolf nokkend en alleen naar Jaap, loensend uit gewoonte naar de vader, omdat je niet praten mocht.

‘Gustaaf?’ bromde Jaap naar zich zelf, 't hoofd diep voorover.

‘Van de balklaag en is tusschen de vloer gevallen.’

‘Hú,’ huiverde Dolf, ‘hij sloeg een slag over zijn kop, hu, ik lust niks, ik lust niks.’

‘Is ie dood?’ vroeg Nico met een hap voor zijn mond.

‘Dat geloof ik niet,’ hilde half Dolf, ‘hij heeft zijn ribben gebroken en is weggebracht.’

‘Ja,’ zei Nico, ‘je kan niet voorzichtig genoeg zijn; je zal het zien, dat Bertus ook nog eens van de mast afvalt.’

XIV. Kerkgang.

De reek was weêr bij de onderaan de kerk vastgebouwde huisjes gekomen, die alle knap in de verf waren en kleiner dan de zuurkraam nog aan de andere kant van de kerk, daar waar de vischbanken tusschen de beeren zijn. Ze liepen altijd recht op de huisjes aan en zagen de kerk voor hun oogen groeien. De ramen van de ‘zijbeuk’ staken dof boven de huisjes uit, dan was er het eerste leien dak en dan de hooge ramen en het hooge dak, weêr achter 'n afgebrokkelde galerij met puntstompen van bleeker steen. De toren rees steil uit het midden van het ‘kruisdak’ met blinkende wijzerplaten, overal zichtbaar, naar elke hemelstreek éen en met zijn grijze klokjes en de doorzichtige ‘appel’, waar je de zee uitzag, de handelschepen varen en dan de haan in de wolken of in de blauwe lucht. De heele toren wiegelen in de wind kon, omdat hij op veêren stond, vertelde een knecht toen er de haan opnieuw-verguld, weêr opgezet moest worden; Jaap had toen dadelijk aan de Ruyter gedacht en had aan Gustaaf ook gedacht en dat die gelukkig genas. In een der voorste huisjes was de ‘Lees-Bibliotheek’ gevestigd,

waar op werkdagen de boeken haast het deurtje uitzeulden en die je daar kon huren voor vijf centen per week. Voorbij de hoek gegaan en langs de koperen scheerbekken van de barbier, die goeie sigaren van de acht verkocht, liepen ze tusschen de 'paaltjes' door en gingen tegenover de verwonderlijke gevels van de 'Vleeschhal' en van de 'Bierkelder' door het zwarte hek, de eerste der deuren in. Ze traden zoo geregeld door het 'schapenhok' de groote kerk binnen.

Als op een zomersche middag waren er de blauwe zerken klammig uitgeslagen, hoewel het October al was. Jaap voelde zich dadelijk alleener als ze naar de 'weezenbank' liepen, opzij van het bonnetje bij de pilaar waar gewoonlijk de vader zat. Wanneer de vader had staan bidden in zijn hoed, hing hij die aan de kapstok op, achter het groene, ingevouwen gordijntje en zat dan onbewegelijk naar de kaarskroonen te kijken, op de dominee te wachten, zijn eene bakkebaard naar hen toe. De jongens die lidmaat waren, baden ook eerst in hun hooge hoeden en de oudste meisjes gingen ook voorover zitten, zonderden zich een oogenblik af. Jaap zat daar Zondagsmiddags tusschen Dolf nu en Nico, bij al de reine kleuring van de frissche zondagsche mouwen en in het nauwtetje van de bank waarbinnen je bijna niet kon bukken. Voor hen lagen de zware klappijbels op de schuine plank om de tekst na te kunnen slaan, zoolang je nog geen eigen evangelie en gezangenboek bezat. Hij schoof dan dikwijls een 'foliant' langs de smalle riggel naar zich toe, ontsloot de moeielijke klampen van koper om in het oude testa-

ment te lezen en door de gothische letters kwam hem wel eens weêr de ‘typografie’ te binnen, de drukkerij van vroeger, het had zoo moeten wezen. Jaap sloeg de gele bladen gaarne om: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium en zoo vervolgens, hij kende heel het Bijbelsche Register uit zijn hoofd.

De meisjes zaten altijd vooraan, de mutskransen naast en vóór elkander, de ingeregen bollen, de tuiten van de kamerijksche doeken voor de bloote halzen met glinsterend, weêrspannige haartjes, en waren 't allerwitste in de witte kerk. Hij zag de altijd rechte rug van Koos, voelde het witte boordje goed, dat zij gistrenavond laat nog voor hem had gestreken en bovenop zijn bloote hoofd de frischheid van de kerk. Zoo keek hij naar het Psalmenen Gezangenbordje, tegen de dikke zuilen onder het kapiteeltje als een rand van blaârtjes aan een boom en bij de preekstoel met het donkerbruine ‘tempeltje’ bovenop het klankbord, om de vóórzang te weten. De koster schoof er de nummers net in. Het was Psalm 1, waarvan hij 't eerste vers van buiten kon. Jaap zong graag in de kerk, graag Psalmen, omdat er zooveel woorden in waren, waarop je steunen kon als je zong; hij hield van Psalm 100 en van ‘het hijgend hert der jacht ontkomen’, denkend wel eens dan aan de hollende herten in de ‘hertenkamp’ wanneer een hond was over het hek gesprongen. Hij hield veel minder van de ‘Nieuwe gezangen’ die Koos zoo mooi vond, omdat hij daar de wijzen bijna niet van kon. Hij hield ook niet van Psalm 84, omdat de dominee die hem altijd liet zingen zoo lang-

van-stof was, die daarom naar de eerste regel: 'hoe liefelijk, hoe vol heilgenot' werd geheeten en altoos preekte of hij een heete aardepel in zijn mond had, zei Dirk Bouts. Vanmiddag zou er een vreemde dominee van-buiten spreken op 'beroep', want dominee Bredee, die Doortje had gedoopt, de 'leeftijd' had en daarom was de middagkerk weêr eens goed bezet; niets onaangenamers dan voor stoelen en banken te spreken.

Er schuifelden nog telkens mensen naar hun stoelen over het krakende zand, toen het 'voorspel' begon te spelen. Bij de eerste dreunende orgeltoon had Jaap zijn hoofd laten zakken. De rollers leken als bij onweêr over donkere wolken te vallen en 't duurde een poosje eer hij naar het blanke orgel opzag en naar de bazuinende engelen. Jaap was soms benauwd door het orgel, om wat er uit kon komen. Dan gingen zijn oogen ronder staan en soms zijn lippen open, wanneer het orgel aanving te bibberen en het was of er zilveren pilaartjes naar den hemel rezen.

Hij kende wel de naam van de orgelist, maar niet veel meer; hij wist dat het orgel van hùn het grootste orgel van de wereld was en honderden pijpen had. Wanneer hij bij geval eens wakker in zijn bed bleef liggen, kon hij denken: nu zou ik wel het orgel willen hooren als het héél fijn speelt. Met diepe brommers zweeg het orgel, de kerk leek leêg en spichtig, terwijl hij in de schuinte nog zat op te staren naar al die geweldige pijpen naast elkander gebundeld en al die saâmgeschoolde fluiten in de steile hoogte met hun gouden bekken.

De stovenzetsters liepen niet meer heen en weêr met stoelen; onder de preekstoel stond Noordenbrink de voorzanger, met zijn rug al achteruit, de armen strak aan de lezenaar en sprak door het heele ruim heen met zijn brauwende stem:

‘De eerste Psalm en daarvan het eerste vers.’

Achter hem om zag Jaap de vreemde dominee staan bidden voor het preekstoeltrapje. ‘Wat een groote man,’ moest hij denken toen de dominee in de kansel opsteeg en als in een tonnetje kwam staan, grooter nog in zijn toga, die ‘t zwartst bij zijn schouders was. Hij had zich in de preekstoel omgekeerd met zijn hoofd haast tegen het klankbord aan en hing zijn ‘baret’ achter zich op. Jaap vond dat ophangen van die platte mutsen altijd zonderling om te zien. Noordenbrink las de psalm voor:

‘Welzalig hij die in der boozen raad
Niet wandelt, noch op ‘t pad der zondaars staat,
Noch nederzit waar zulken samenrotten,
Die roekeloos met God en godsdienst spotten;
Maar ‘s Heeren wet, gestadig dag en nacht,
Herdenkt, bepeinst en ijverig betracht.’

‘Wanneer moet je dan slapen?’ had Jaap in zichzelf hooren brommen en hij verschrok van zijn eigen zonde. Hij had de dominee neêr zien gaan zitten en zelf mee gaan zingen en nam zich voor goed te luisteren naar de nieuwe dominee, waar Koos naar had verlangd en erg

benieuwd naar was en morgen zou de ouwe baas bepaald weêr vragen: ‘waarover heeft de dominee gepreekt?’ Maar 't was vanmiddag bijzonder warm en als je pas gegeten had en die jongens naast je waren ook zoo warm. Jaap maakte zich wat smaller; hij zag de voorzanger straf naar het spiegeltje op het orgel kijken en dadelijk speelde het orgel voor het eerste gezang.

De kerk was weêr stil na het voorgebed om de zegen over het woord af te smeeken, de dominee stond vooraan in de preekstoel en las de tekst voor uit het boek der boeken waarover hij zou spreken; alle bijbels begonnen hard te kreukelen en Dolf ook bladerde druk. ‘Wat een stemgeluid,’ had Jaap moeten denken, ‘het was bepaald een goeie predikant en wat een groote man, er was misschien maar éen man groter in de stad en dat was die wachtmeester van de huzaren ‘Nu zal ik toch eens goed luisteren,’ herhaalde hij in zichzelf en zat aandachtig dan naar de kansel te kijken.

Hoog boven de gemeente rees de predikant, met zijn forsche gezicht, in wijdsch gebaar de toga-plooien van zijn schouder tot zijn handen doende vallen en streng, wanneer hij stil stond met de witte bef, zijn handen de bijbel drukten. Al de r's rolden in zijn machtige stem en klonken tot onder de gewelven van de beuken. Jaap zat met gespalkte brauwen te luisteren totdat hij moe van 't staren, voor zich heen weêr zag. ‘Dat kan ik onmogelijk onthouen,’ had hij gedacht en toen zijn kijken laten dolen. Hij keek rechtuit naar de gespitste bogen, waardoor je in die zijbeuk zien kon en tegen de toogramen

aan, waarvan er één ‘gebrande glazen’ had, waar nu de zon opscheen, zoodat de heele hoek gehuld was in gekleurd licht. Hij kon een donker stukje van de opgehangen ‘zaagscheepjes’ zien, waarmee de kruisvaarders de tocht naar ‘Damiate’ hadden ondernomen en ook de torenklokjes hadden meegebracht die 's avonds klepten uit herinnering daaraan, die vroeger zilveren waren geweest, maar daarom door Napoleon gestolen waren. Hij had toen de andere toren in zijn hoofd gekregen, van de ochtendkerk, die niet op 't dak, maar uit de grond oprees en waar je 's avonds als het donker werd veel meer lucht door heen kon zien en waar hij altijd bij denken moest aan een gekleurde bouwdoos; hoe zouden ze al die steenen naar boven hebben gekregen? Van-af zijn plaats keek hij naar de ‘gaanderijtjes’ in de witte muurvlakte, vormend gelijke puntige boogjes, dat waren ‘nonnengangen’. Boven iedere pilaar was 't bruine deurtje er in zichtbaar, zoo kon je heel het ruim van-boven omwandelen; toen hoorde hij plotseling de toren spelen buiten in de zon en bleef een oogenblik weêr zitten muizen aan al de vroegere tijden toen er de tachtigjarige oorlog nog niet was en al die nonnen bij de ‘beeldenstorm’ daar waren nagezeten. Zijn oogen hadden meegedraaid en glaarden lager alsof zij in de diepte van de stilte daar het ‘doop-hek’ hadden ontmoet, totdat hij, of hij zich zelf betrapte, weêr stipt naar de voorganger zat te kijken.

‘Waarom kon je wat je grootmoeder je had te zeggen,’ doolde Jaap weêr af, ‘zoo veel gemakkelijker onthouen, als wat je vader in den hemel zei?’ Hij zag Koos' altijd

luisterend-gericht gezicht en keerde oogenblikkelijk tot zijn plicht terug. Maar Jaap was blij toen er weêr gezongen mocht worden en dat hij de wijs weêr kon. Hij gaf zijn stem weêr over in het koor, waarin hij alle stemmen kende en herkende, want ieder wist dat de weesmeisjes mooi konden zingen.

Van een der zitplaatsen achter de weezenbanken, die bij gewone beurten bijna altijd onbezet bleven, in de allerlaatste bank, hoorde Jaap de schoenmaker zingen, die ook van-morgen achter hen gezeten had en altijd hoorbaar bleef, na elke regel van psalm of gezang. Hij kon hem nu niet zien, maar zag hem toch, zooals hij ‘tweebeen zat op driebeen’ bukte op zijn driestel, een elleboog op zijn knie en in zijn hand met de breede pikduim 't Psalmenboek laag houdend. Zijn ronde brilleglazen, uit zijn bolle ooren aangespannen, met dikke bosjes haar er in, hingen op zijn neustop neêr, zijn kale haren slierten over de kinkels van zijn voorhoofd en uit zijn proestende bulderlippen hoorde je hèm het allerlaatste zingen van de heele gemeente.

De diakens gingen rond met het zakje; Jaap zag baas Klinkert de wagenmaker, naderen in zijn deftige jas met witte strik, hun banken overreiken. Hij lachte even huiselijk naar zijn bleeke gezicht, want de lange stok boog in zijn witte handschoenen, die zakjes kunnen aardig topzwaar worden tot ze dompelen en dan nam een der groote jongens het allicht van hem over en ‘kollekteerde’. Jaap offerde zijn cent en roerde zich niet meer. De dominee was aan gedeelte twee van zijn preek begonnen, terwijl

hij naar de zwarte, gepluimde zakjes zat te soezen die fladderden in de verte. Hij moest aan de musch toen denken die door een open ruitje in een kerkraam was binnen komen vliegen van de zomer en bij het geschilderde venster er niet meer uit kon. Toen was het ook zoo warm geweest als nu.

‘Vader krijgt slaap, geloof ik,’ hoorde hij Nico fluisteren toen 't groene gordijntje dichtgeschoven werd.

De voorgangersstem rees hoog en laag en Jaap zat met bovenmatig gesperde oogen. Door een van de vele vensters was een zonnestraal komen binnen glijden. Hij snelde als een gouden pijl en schoot door het ruim, schuin naar de gemeente henen. Jaap had zijn rug laten leunen, zat recht naar het bundelende licht te glaren waar alle stofjes in dansten. Zijn oogen knipperden, hij had heel duidelijk op zijn hoofd de haartjes voelen kroeselen van de nieuwe teekenmeester zijn lange baard, 's avonds in de school. Die liet je niet van je bankje stappen, noch duwde je met zijn elboog druk opzij, maar hield je vast in zijn arm op je schouder gelegd en verbeterde je werk zoo. Jaap zag de voorzichtig teekenende hand, met de ringelige vingerleden, de schoone, breede nagelranden die op een bizondere wijze waren omgebogen ... Nico stootte hem aan.

‘Niet slapen, Jaap,’ waarschuwde hij.

Jaap zat toen oogenblikkelijk weêr straf te luisteren, want juist had hij Egbert om zien kijken, die door de vader was ‘aangesteld’. Hij zag het kostertje met zijn zwarte kapje op, onder de zijbeuk loopen, alle gordijnen

dichthalen, omdat de zon de mensen in de oogen scheen.

De straal was nu verdwenen, je kon de verre zolder weêr zien boven het 'schip' van de kerk. Jaap keek tegen de schemerende gewelven aan, naar al de sterrige ribben, waaruit de stralende kroonluchters als aan draden dalen, hij zag naar de lichter en de donkerder plankjes van 'cederhout' er tusschen, die nooit geraagd behoeven te worden, omdat er nooit geen spinnerag in komt. De stem van de predikant klonk op en neêr met groote zwaai en rolling en Jaap zag naar den kansel, zat daar verklaard en leek getroffen geworden. Hij hoorde duidelijker al wat de dominee sprak. Hij had het over den Booze, den Erref-vijand, die altijd ligt op den loer, alle schepselen lagen legt met zoet gefluit, 'verstroot' en in zijn netten tracht te lokken. Jaap verstond het gesproken woord: 'De vogelvanger-r gr-rijpt het net en hij gr-rijpt het al vaster-r en vaster-r'.... 'Nu weet ik,' had hij meteen gedacht, 'wat ik morgen aan de ouwe baas moet zeggen,' en hij herhaalde in zich zelf 'de vogelvanger grijpt het net en hij grijpt het al vaster en vaster-r'.... 'Je zit in de war-r en je komt er-r niet uit,' verstond hij dan geweldig en zag de vogel wurmen om er uit te komen

'B-r-randhout voor-r de Hel!' daverde dominee's stem, alsof hij alle menschenkinderen uitschold. Jaap loende naar Dolf, die sterk aangegrepen zat te luisteren, keek Nico aan en naar het roerlooze zitten van Koos en zag dat de vader het groene gordijntje had opengeschoven. Zijn oogen glaarden om den vogelvanger nog, nooit van zijn

leven had hij een vogelnet gezien, maar in de wazemige diepte zag hij duidelijk, boven de gemeente, een 'tobel' schommelen, zooals waarmee in de grachten gevangen werd; hij zag de opgehaalde zilverige vischjes in de mazen spartelen 'Hij grijpt het al vaster-r en vaster-r,' prevelde Jaap.

Hij was toen blijven zitten kijken en over zijn ronde gezicht was die stadige dompigheid gevallen die er altijd was, wanneer hij een van zijn stiltebuien had gekregen. Als elke Zondagmiddag verliep de dienst; de jongens begonnen met hun voeten al te schoffelen, er keken er stilletjes op hun horlozies omdat het wel misschien over vieren zou worden. De gelegenheid om te offeren voor de 'zending' werd ten tweede maal de gemeente geboden en de nazang moest gezongen worden, eerst door de vrouwen alleen en dan door allen samen staande, de schoenmaker zong zoo hard als hij het nog nooit gedaan had en de zon scheen door de groene draadjes van de gordijnen. Toen sprak de vreemde dominee de na-zegen uit, rijzende uit de verre kansel, de mouwen als kapellen-vleugels wijd opengeplooid.

'In den naam des Vaders en des Zoons en des Hei-li-gen Geestes! Amen!'

Over het krakende zand schuifelden de kerkgangers langs de 'beeldengroep' onder het orgel weêr weg; tusschen de paaltjes was het zwart van de menschen die zich uit gingen spreiden; de tonen van het 'naspel' bromden binnenin. Jaap liep mee in de kleurige reek en bijna altijd met zijn oogen neêr.

‘Die dominee heeft móoi gepreekt!!’ riep Dolf luid toen zij thuis waren gekomen en dadelijk uit zouden mogen gaan. Hij slipte door het blauwe portaal en draafde meteen door het zaalpad en het ziekenpad naar het kamertje van moeder Bruin.

XV. De lantarens.

‘Janusje heeft moeder weêr eens van een struikie andijvie voorzien,’ praatte de jonge baas naar buiten kijkend over de donkere, met witte verf bestampte ruitjes, boven de werkbank.

‘Heb je nog motjes ontmoet?’ vroeg hij naar binnen dan.

‘Geen een, baas,’ zei Jaap ferm. Hij zat als te paard op een lage glaskist en sleep de lantarens van de clarans die afgelakt werd vandaag. Hij zou ze met ‘Japansche lak’ van middag gaan vernissen, met een smal en met een breed penseel.

‘Ik houd het er voor, baas,’ liet hij hooren, ‘wij jagen ze ekspres op.’

‘Dat heb je me gisteren ook al gezegd,’ pruttelde de jonge baas, ‘ga liever hier en daar nog eens voorzichtig tusschen de voegen van de steenen sprenkelen.’ Hij greep meteen de draaistok van de verfmolen die op de plek der voorste wrijfsteen stond opgesteld, deed slap wat slaagjes in de rondte dat er het dikke loodwit uit

kwam zakken als vijgen van een paard in het tuig en in het halve tonnetje viel.

Jaap had de schitterende lantaren dadelijk op zijn plaats teruggelegd en was de gieter aan de pomp gaan vullen. ‘Tante Huppeldepup’, vrouw Rieling die naast het pakhuis van Feuerbach woonde, in 't zelfde huisje als vrouw Stienstra, de werkster, kwam in haar ouwe lappenboel gehuld, juist naar buiten om haar vuile water in de straatgeul te loozen. Haar zoon was ergens tuinbaas in de omtrek, had erge bolle wangen en kwam haar elken marktdag trouw bezoeken, altijd met een toegeknoopt rood zakdoekpakje onder de arm. Wanneer hij haar verliet en zij hem tusschen de deurbankjes uitgeleidde, keek hij herhaaldelijk om, knikte zoo lang hij kon naar zijn moeder.

Het was in de vòorwinkel warm, want als een eigen ekipaasje werd gelakt, werd er gestookt, al was het nog zoo zonnig. Alles was gereed, het voorstel stond geschraagd en in de wielput hing een wiel. Koenraad zat onder de bak, gehurkt op zijn eene klomp, lakte de achterschijf alvast en het ‘hol’ onder de hals. De losse trap stond bij de kalkmuur, omdat hij ook de hemel met carriage had gelakt en de sponningen nog moest doen. Het rijtuig hoorde aan mijnheer van Issenheim die 's zomers in een lage ‘panjee’ door de stad reed en zelf stuurde, met achter hem de goudgeknoopte, hemelsblauwe palfrenier, in de knechtsbak gezeten, in wit-gekap-te halve laarzen en zeemleeren broek, de armen gekruist voor de borst en met een groote kokarde opzij van zijn

hoed, alsof hij zelf werd rondgereden. Mijnheer van Issenheim's bijnaam was: 'gouden Renier' omdat hij borden van goud bezat en soeplepels en eens had Koning Willem Twee bij hem het middagmaal gebruikt. Het rijtuig was van de allerlaatste mode uit Parijs en had één groote, bolle spiegelruit van voren, die door de baas aan al de bazen werd getoond. Verleden week was nog een eigen rijtuig gehaald en stond nu op zijn wielen bij de andere muur, de groene koets van juffrouw Ernestiene, die ieder jaar, ofschoon hij nooit gebruikt werd, een nieuwe lak ontving. Jaap kroop er onder en spritste met de kwast en Koenraad lette niet op hem.

'Ik heb er een gevangen, baas, maar hij leefde niet meer,' kwam hij blij vertellen en liet het zilverige vlinderstof aan zijn vingers zien.

'Ik heb er ook maar één van noode om ongelukkig te worden,' antwoordde de baas, schuinblikkend even naar de vingers van zijn jongen. Hij nam de halve spaak die aan het spijkertje van de daskwast hing, ter hand, beschouwde de biezen die Jaap er pas had opgetrokken, tusschen half-negen en negenen.

'Dat begint er al wat naar te lijken,' praatte hij toeschietelijker, 'de vòorneus is niet kwaad; je durft niet genoeg; de trekker niet optillen, vlug vlak uitleggen en dan halen. Ik zal het je nog eens voordoen, morgen.'

'Eerst vreten ze gaten,' begon hij weêr ongedurig 'en komen dan je werk in een ommezien bederven. Bij Spieker worden de wagens voor de nálak opgeheschen naar een vrije kamer en zijn er als in een moffel, maar

daar moet je Spieker voor wezen. Een vlieg krijg ik er nog wel eens uit, maar een môt. Waar komt dat tuig vandaan? Zijn de portierraampjes goed opgehaald van de groene baroesje?’

‘Ja, baas, verzekerde Jaap en moest toen aan de passementen hangers denken met de ‘eikels’ er aan en aan de ivoren beentjes waarover zij gleeën.

‘Mooi,’ prees de baas, hij tastte in zijn vestzak, keek haastig om en wenkte met zijn hoofd om naderbij te komen.

‘Je weet waar het staat,’ zei hij fluisterig: ‘voor acht centjes, je weet wel,’ hij telde ze meteen in Jaap's uitgestoken hand en zei: ‘ik mag wel een kleine hartsterking hebben voor het achterpaneel.’

Jaap liep naar het oliewagentje toe van een boer uit de Meer. Er wachtte nog een nieuwe broodkar om ook geolied en vernist te worden en al het ijzerwerk zwart. Op de voorkant was met groote, Engelsche letters: ‘H.L. Sleef’ gezet en met dunne krijt-lijntjes alleen nog maar, kapitaal er onder: ‘Brood- en Beschuitbakkers’. De jonge baas schreef een knappe letter en olieverf was moeilijker dan waterverf. Hendrik van Door had Jaap beloofd misdruk voor hem te bewaren, waar groote letters op voorkwamen om als voorbeeld te dienen. Marmeren en houten ging de jonge baas niet zoo goed af, hij kòn het wel, maar liet het bij preferentie aan een ander over. Jaap tilde het valletje van de zitting in de ‘voorschulp’ op en nam uit het hoekje van het bokkastje, waar ook de ‘Engelsche sleutel’ altijd wordt bewaard, het fleschje voor het brandewijntje.

Toen hij van de 'oude Roemer' terugkwam, de grossierderij waar 'okshoofden' vol met dranken staan geschaard, was er een vrouw uit de buurt om een paar centen stopverf gekomen. De jonge baas had een stuk bij de weegschaal afgesneden, rolde het en vroeg:

'Mot er een nieuw ruitje in de bedstee worden gezet?'

'Jij bent een mooie,' giegelde de buurvrouw terug, 'we hebben, man, geen ruitjes in de bedstee nodig, mijn doofpot is lek, anders niks, de winter staat voor de deur.'

'Je bloed in strooming houden,' raadde de baas aan; hij kneedde teutend de stopverf, de vrouw hield haar hand half open klaar. Jaap had het fleschje uit zijn kiel gehaald en 't weêr om het hoekje in de bok geborgen.

'Hou maar,' zei de baas tot de buurvrouw, 'voor je vriendelijke aanschijn,' hij leî de stopverf met een drukje boven op de centen in haar hand. Jaap ombeende weêr de glaskist, houdend zijn lantaren.

'Je wordt nooit rijk,' lachte de vrouw weêrom, 'dank je wel intusschen. Wat een pracht van een lantaarn,' babbelde ze bij de deur, plezierig ook om te hooren.

'Altijd komt dat vrouwvolk met er lui intusschen aandragen,' bromde dadelijk de jonge baas, 'intusschen ga ik maar aan de slag.' Hij veegde zijn handen af en haalde de verniskwastentrommel uit de verfkast. Niemand kwam aan die ronde trommel dan hij. Daar hingen de oude, mooi-besleten kwasten, met lisjes om hun stelen, over een dwars ijzertje, altijd diep onder de rauwe olie. De jonge baas was beroemd als een goed vernisser en Jaap had al menigmaal die lange trommel voor den dag zien

komen, er bij gestaan, zag graag in de gloed van de lijnolie neêr. De hangertjes, de stelen van de kwasten, het bindtouw er om, was alles doortrokken-donker geworden, de olie traande langs de kant, de olie fonkelde stil, weêrspiegelde glijg het blauw licht van boven. De baas haalde er zijn keur-kwasten uit op; hij streek en aaide er al de olie voorzichtig langs de trommelrand uit, leê de kwasten op een schoone aarden kop, hing de lisjes op hun plaats, deed de deksel op de trommel en zette weêr de trommel op zijn plek.

Vanaf zijn glaskist zag Jaap hem al het bekende werk verrichten; zijn kwasten spoelen in terpentijn tot er niets geen olie meer in was. Hij zag hem de nieuwe vernis-kop, die eerst een nacht en dag in 't water had gestaan, uitblazen en toen de vierkante bus tillen uit de kast. Op het blik was een papier geplakt, waarop een paginaatje was te lezen in het Engelsch en kapitaal: 'Brothers Hornby' en 'Best Varnish' wat je best kon begrijpen en daarom heette de lak 'brodders hornbie' of 'hornbie'. De baas had de stop uit de wijde hoektuit gedaan, vergoot de blanke vernis, likte de druppel met zijn vinger af.

'Ik zal je aanstonds noodig hebben,' zei hij kort en ging met de kop naar voren.

Lakken is een stil werk en verdraagt geen praten. De lantarens waren bijna heelemaal van pleet-zilver; er viel niet veel aan te bestrijken, ze waren bijna heelemaal van kristal met schuine kanten geslepen. Bij andere lantarens was het deurtje zwart en kon je de ruitjes in- en uitschuiven, maar hier was het ook kristal en 't grendeltje van

pleet; ze werden allemaal van-binnen vastgehouden door pleet-zilveren lipjes. De lantarens waren eigenlijk achtkantig, vier breede, doorschijnende zijden en vier smalle penantjes tusschen de pleete lijstjes, die zwart gelakt moesten worden met een 'vul-penseel'. Van-binnen was de lantaren totaal zilver, met bolle en strakke bewerking, opdat het licht rondom zou kunnen kaatsen en middenin was 't dopje voor de kaars gelijk een eenzaam gestoelte en er waren luchtgaatjes in het vloertje gemaakt als klaver-aas. De waskaars was inwendig in de zilveren pijp verscholen, waarmee de lantaren in 't 'lantarenijzer' bij de bok werd gehangen en werd daaruit naar de hoogte gedreven door een veer of 'spiraal' die aan het blikken blakertje van onderen vast was gesoldeerd en daar de kaars dikker was dan het mondje waar de pit doorstak, kon hij er niet uitflappen en opbranden zoo tot een zuiver, smal kransje. Jaap had wel eens zoo'n endje waskaars in zijn zak gestoken voor Door's naaidoos om je garen doorheen te halen. Je kon er de pijp gemakkelijk afdraaien, dan zat hij dikwijls vol met kruimels kaars, die groen geworden waren van de roest en van onderen eindigde de pijp in een 'ornament' als met loovertjes van zilver.

Wanneer je teekenen leerde mocht je eerder zulke fijne werkjes doen dan jongens die gèen teekenen leerden Jaap had zijn zakdoek voor zich op de ruwe glaskist gespreid om 't zilver niet te kwetsen en hield de lantaren zoo het onderste boven om te zien of er ook slijpsel wit was opgedroogd. Hij leî zijn lantaren even te rusten en nam het

zeemelapje dat naast hem in de waterremmer lag verslobberd, wrong het goed uit en veegde het zwart nog eens schoon. Hij ging er gewoon voor zitten, nam de pijp van de lantaren, zooals de palfreniers bij het poetsen doen, tusschen zijn knieën, ombeende zijn bankje weêr en hield de lantaren gesteund op de steel. Het dakje van de lantaren was voor de helft zwart, had eveneens luchtgaatjes er tusschen, dan volgde nog een kleiner, achtkant dakje en dan nog een kleiner, net als bij de Chineesche huisjes op de presenteerbladen en -trommeltjes, achter het winkelraam van 'van Orleans' de kunstlakker. Alle drie hadden een neêrhangend randje lofwerk van traràretjes, als zilveren frivolitee en daarbovenop pronkte de glanzende, zilveren bal, ook met een rozetje belegd, zoo'n omgekeerde kleine zonnebloem, die overal nog over de hagen heen bloeiden.

Je rook de vernis, maar hoorde geen leven uit de voorwinkel komen.

'Beeldjes-koóp!' zong een wit-gekielde, Brabantsche vent in de straat; hij droeg zijn plank op zijn hoofdkussentje in evenwicht, gelijk een bloemenrekje, met pleisterbeeldjes bezet, met koningen- en prinsenkoppen en zittende kardoeshonden, een korfje in de bek aan een ijzerdraadje, met oranje vruchtjes betipt, met appelen en peren; hij zwenkte er mee voorbij, loerend naar boven. Nu had de baas de verniskop op een glaskist staan, had eerst de paneelen afgedast, de voetenplank gedaan om de kwasten te wennen, lakte de hals en de portieren, kwam dan een borreltje drinken en dan mocht hij de kop voor de boven-zijpaneelen vasthouden

en dan kwam het achterpaneel, tegen twaalven. Wanneer er nu toch eens een môt invloog, die komen altijd op de glans af. Jaap werd ineens benauwd. Hij stond op en ging zijn lantaren voor de andere verwisselen die op leëren kussens van het olie- of speelwagentje lag te drogen. De lantaren was bijkans voor één hand te zwaar; dat zou eerst 's avonds fonkelen en stralen, het flikkerde nu al in je gezicht. Hij had toen in zijn hoofd het rijtuig weêr gekregen met opgestoken lantarens, het brandende schijnsel in de nacht

‘Loop je ook een eindje mee, Jakob van Genderen? in deze milde avond?’ hoorde hij de teekenmeester in zichzelf zeggen, toen die hem had aangekeken met zijn warme oogen. 's Avonds bij het uitgaan der school, liepen er altijd jongens met hem mee die zijn lievelingen waren en brachten hem thuis. Jaap had toen naast de groote teekenleeraar geloopt, die met zijn lange baard in 't duister liep te praten en een hoed had met een breede schaduwrand. Jaap had naar boven gekeken en had gezegd: ‘wat een sterren!’ ‘Zoo,’ had mijnheer gezegd, ‘hou jij zooveel van de sterren,’ en had hem bij een zachte hand genomen zooals Baas wel deed. Toen was het rijtuig dat voor een stoeptrap te flonkren stond aan komen rollen

De baas was in de achterwinkel terug gekomen, had zich naar de bok van het oliewagentje begeven, wischte toen zijn lippen af met de rug van zijn hand. Hij haalde weêr het busje Hornby te voorschijn uit de kleurige verfkast, met al zijn pakjes droge verfstof en spanen doosjes

en schonk wat versche vernis in de kop. Hij wenkte Jaap, die eerst zijn lantaren borg, de middendeur klein open deed en zonder leven sloot.

Hier rook de vernis voluit en 't was een lekkere lucht, wanneer je er lang in verkeerde rook je er heelemaal naar. De baas bekeek de bokpaneelen en portieren, bromde: 'als een spiegeltje' en nam het eerste zijpaneel onder handen. Hij doopte de haren van de kwast in de kop en begon met lange glijingen de lak vet op te dragen. Jaap beurde de kop, volgde de hand-met-de-kwast die telkens vroeg om vernis. De nattige, hars-bruine steel van de kwast lenig tusschen de twee voorvingers en langs de duim houdend, streek de baas de glanzende lak over het dofgeslepen, zwarte paneel, dat dadelijk eens-zoo-donker werd, almaar rechtop en dwars, van de rand tot de rand, de laatste streek langs de rand. Hij keek er zijlings buigend naar, liep het rijtuig om van-achteren, gevolgd door Jaap op zijn doffe klompentredje, begon meteen het tweede, groote zij-paneel ook te vernissen. Toen het was afgelakt, liep hij weêr naar het eerste, keek en zag de strepen van de kwast vanzelf vervloeien.

Toen zette de baas zijn pet af, hing die op de punt van het schraagje waar de as op rustte en nam het achterpaneel. Zijn oogen werden boller, hij kneep zijn lippen. De oppervlakte van een achterpaneel is groot, het uitstrijken gauwer moet geschieden. Dan is er in het achterpaneel nog het ruitje dat gevaarlijk is voor de 'zakkers'. Doe je het te vet, dan krijg je ze, en doe je het te mager, dan hou je strepen. De baas lakte eerst om het ruitje en

Jaap volgde weêr de kwast die vroeg. Koenraad was tusschentijds met zijn werk in 't gelijk gekomen, bromde: 'smaaklijk eten,' ging zachtjes weg.

Toen het achterpaneel was afgelakt, leî de baas de kwast plechtig op de kop-rand neêr die Jaap hem voorhield. Hij zette zijn handen in zijn lenden, hijgde ruim naar adem, al maar het paneel aankijkend.

'Zie zoo, Jaap,' zei hij gelukkig.

'Jij eet om half éen pas,' zei toen de baas; 'blijf jij er voor me als een kerel bij staan,' en mét ging hij naar het oliewagentje toe. Jaap hield de wacht in 't schemerige ruimtetje, indien hij geen klompen had aangehad, zou hij op zijn teenen hebben gelooopen. Zijn adem inhoudend bijna en zonder drukken op den grond, bewoog hij achter het rijtuig om, vol ontzag voor de watergladde paneelen. En toen, ineens, schrok hij zich koud, hij had in het achterpaneel, 't gevreesde grijze vlekje gezien.

'Baas!' riep Jaap gedempt om de hoek van de deur, 'er zit een mó't in het achterpaneel.'

'Ach, lieve Jezis!' kreet de baas en kwam met dikke knieën aangestapt. Hij stònd er voor, keek de vernieling stijf aan; het zat bijna middenin, dicht bij het raampje; de baas zijn gezicht was akelig grauw; hij draaide zich om, waggelde, greep naar boven en trok zich de haren uit zijn kop.

'Och-e, och-e!' griende hij en brulde voorover, alsof hij pijn in zijn buik had; hij smet het pluk haren tegen de steenen en schreeuwde rauw:

'De stopnaald!'

Jaap, alle voorzorg vergetend, dreef zich naar de verfkast; hij pakte de stopnaald die zijlings in het hout was geprikt. Toen hij terugkwam was de baas wat bedaarder, hij had de glaskist op zijn platte kant gelegd en stond er boven op met zijn verwarde haren, tegen het plekje te kijken; dikke parels zweet begonnen langs zijn voorhoofd te druipen.

‘De ellendeling,’ praatte hij woest, zag hulpeloos naar de naald die Jaap hem gretig voorhield en nam hem toen over. Hij plaatste de vingers van zijn linkerhand tegen het ruitje, steunde zoo zijn beverige rechter en durfde nog niet. Toen begon hij met de naaldspits te peuteren, trachtte er het beestje uit te lichten. Het zat op zijn rug met de vlerkjes vast en roerde zijn lijfje nog en had een kringetje stuifsel om zich gemaakt. Jaap stond er rood en grootoogig naar op te glaren, in de gloeiende spanning die van de baas uitging.

‘E-è!’ zei die eindelijk zwaar; hij tilde de naald, bestaarde de punt en wreef het propje te morsel.

‘Gelùk-kig!’ zuchtte Jaap uit.

De baas zag weêr naar het onheil of hij het weg kon kijken; hij hield zijn hoofd er een eindje van af.

‘Twee pooten zitten er nog in,’ prevelde hij schor, ‘het ergste is het stof.’

‘Kenne we het plekje niet bijtippen, baas?’ vroeg Jaap begeerig.

‘Och jij,’ gromde de baas; ‘ik kan er niets meer aan doen,’ zei hij treurig; je moet maar ongelukkig wezen, wat heb ik aan dat sprenkelen van jou?’

Jaap had ineens zijn dompig gezicht gekregen en voelde alles naar zich toe. ‘Waarom doet u het dan zelf niet?’ had hij wel willen zeggen, maar zweeg beteuterd.

‘Misschien wil het nog wel een beetje bijkrimpen,’ praatte de baas, ‘de vernis staat nog niet heelemaal, ga jij nu maar eten, de mot zit er eenmaal in en kom asjeblijft wat gauw terug.’

‘Je moet die stomme dieren met rust laten,’ volhardde Jaap, klotsend naar huis, of mopperde hij tegen een ander. Hij at maar weinig en was voor zijn tijd terug.

Het was in de werkplaats stil, de baas was aan het lakken van de wielen en Koenraad lakte het stel, 't lemoen en de lange boom. Jaap zat alleen in de achterwinkel; een theekopje zonder oor, halfvol Japansche lak stond bij hem op de glaskist, hij verniste de dakjes der lantaren en zat er stuursch bij. Jongens hadden het altijd gedaan; het kon de beste gebeuren, wanneer hij soms een voegje over had geslagen, maar gisteren had hij tweemaal met de gieter gespreeid en dan raakte je alles. ‘Van onderen wonen geen mensen,’ mokte Jaap naar de ondersteboven gehouden lantaren, oplettender toch zoodra hij langs het zilveren lofwerk moest vernissen misschien bestierf het plekje nog wel wat, wanneer er hier een mot invloog, was het lang niet zoo erg

Het knapte toch op soms had de baas na schaften een beetje de bokkepruik op, wanneer hij wat gebruikt had bij geval, dat je zelf eerst mocht halen, jongens moeten alles doen en krijgen stank voor dank. Dat zwart en zilver stond toch mooi te zamen, Jaap deed zijn best om het

pleet niet te smetten, niet al te lang te strijken in de lak, want anders krijg je ‘proppen’. Zoodra hij klaar met de lantaren was, hem goed had zien vervloeien, ging hij die verruilen voor de andere; hij had er lang niet zooveel plezier aan beleefd als hij had gedacht, alles door die lamme mot, zoo'n mot was de ramp van je leven

‘Loop je ook een eindje mee in deze milde avond?’ hoorde hij weêr de stem van de onderwijzer en toen was weêr een gloed in hem gegloeid. Hij was weêr in de school, in de zee-van-licht en rook de lucht van de wieken. Dinsdags was het ‘copieeren’ en Donderdag begon hij aan de ‘draadfiguren’ als voorbereiding van het ‘blokkenteekenen’ of methode ‘Dupwie’. Dan zat je in de kromme bank, rondom de ‘model-lamp’ en teekende naar de ‘natuur’. Dan moest je een ‘doezelaar’ hebben en een ‘doezelboekje’ voor de schaduw en de halve schaduw en ‘wit krijt’ voor het licht, omdat je teekende op grijze vellen. Jaap copieerde nu ‘profiels’, had nu hetzelfde manneprofiel mogen kiezen dat Daan van der Zee zoo mooi nageteekend had, omdat hij litograaf was, de gansche dag teekende. Het had een krulletjes-baard, zoo ook de beelden op de poortkapel hadden en boven het oor was de zuivere krul van de helm, met het begin erin van een loopend beest, een hond of een hert en toen had de leeraar uit de verte naar hem zitten kijken.

Een groot gedeelte van de jongens teekende rechtlijnig; er waren jongens bij van zeventien jaar; ze gingen dadelijk de trap op naar boven en liepen 's avonds trotsch met hun haken naar huis. De achterste helft van de zaal-met-

vijf-ramen was enkel bij het teekenen in gebruik en was alleen verlicht, met zijn krakende zand op de vloer. Jaap had als leerling van de tweede klasse in de dwarse rij gestaan, doch was al opgeschoven naar de overlangsche bank. Daar aan de punt zat de leeraar op een matte stoel tot iemand hem noodig voor zijn werk had. Dan zei de meester somtijds als belooning: 'trek hem nu maar door met bergkrijt.' En was de teekening af verklaard, dan schreef mijnheer er langzaam en statig onder: 'Gezien. J.H.J.'

Hendrik had voor Jaap een portefulje gemaakt die veel te groot was en die hij niet kon bespannen; hij had zich geschaamd er mee de school in te loopen; hij had een jongen gevraagd of die hem dragen wou en dat had de jongen gedaan; maar toen hij eenmaal in de kast stond, was hij niets te groot; hij stond goed recht, want al de jongens schopten altijd hun portefulje krom. 't Dichtstbij de stoel van mijnheer stonden de grootste lievelingen, een teekende een plaat op bruin-getint papier, een vrouwenkop, een ander landschap om de 'boomslag' machtig te worden; daarbij stond gedrukt: 'Iep, Beuk, Eik, Plataan, Kastanje', en zoo voort. De teekenleeraar rookte altijd een sigaar, uit een lang, krom hoornen pijpje, zoodat die ver van zijn oogen afstond en als zijn sigaar soms uitgedoofd was, rees hij ook overend, nam dan een ouwe lucifer uit de riggel van het hek waar de voorbeelden naast elkaâr in leunden, ontstak die aan de voorste van de hanglampen met de afgedraaide en vanbinnen gewitte kappen, dat al het licht viel op de teekeningen, blies hem

uit, leî hem in de riggel weêr om hem nog eens te kunnen gebruiken. De teekenleeraar had een hooge, kunstige kuif en nam geregeld zijn baard in zijn hand en liet die glijen door zijn witte vingers.

‘Waar kom je zoo laat vandaan?’ had vader streng gevraagd. ‘Ik heb de leeraar een eindje weg magge brengen,’ was Jaap's antwoord geweest. ‘O,’ had de vader gezegd, ‘daar had je me eerst in kennis mee moeten stellen.’ ‘Ik heb het van te voren niet geweten, vader’ ‘In geen geval later dan half tien, ga nu maar ga-auw je pap in de keuken vragen.’ En het kon ook best, want Roelof van Dam die bij een notaris schreef en in de week een boordje droeg, mocht ná-eten ook, omdat hij tweemaal 's weeks in het ‘Itaaljaansche boekhouden’ les nam en de alleroudsten mochten uitblijven tot tien uur, wat wel eens half elf worden wou....

Jaap had de stem verstaan van de oude baas en zag door de ruitjes van de seperasie de schim van hem en van de jonge baas achter de clarans bewegen. Nu zou de ouwe man wel bij de wrijfsteen komen werken en vragen waarover de dominee verleden Zondag gepreekt had. Al pratend nog tegen zijn zoon kwam hij binnen keeren door de halfopen deur, niet ree meer ter been en daarvoor nuttigde hij rookvleesch van het paard of ‘horsik’ zoogenaamd. Jaap moest het wel eens voor hem halen; en niemand hoefde het te weten, want dokter van Oyen had het niet verordonneerd, die ook zijn coupee pas op had laten knappen en toen een huurrijtuig had gebruikt;

het diende verborgen te blijven, omdat het in hooge mate versterkend was, al was het slechts schamel voedsel; de baas at het stil uit het vuistje op wanneer zij samen waren alleen. Jaap lummelde bij zijn lantarens, er valt wel altijd wàt te verrichten, als je maar uit wilt kijken; de baas hield niet van jongens die elk oogenblik komen vragen: ‘baas wat moet ik nu doen?’ De baas ging rauwe lijnolie in het gat van de bovenste molensteen gieten en draaide door, om 't wit uit de groefjes van de maalsteen te malen en begon toen geeloker in een pot te beslaan.

‘Als je klaar bent met je werk,’ zei hij eindelijk, ‘kan je wel terstond met malen beginnen.’

‘Wij moeten ons bij rampen nederleggen,’ praatte de baas voorover, ‘de Heer weet wel wat hij doet, geen haar valt zonder zijn wil. De clarans ziet er anders best uit, mag worden gezien. Het is ook niet dringend noodzakelijk, op het motje de aandacht te kluisteren, wanneer de principaal het zelf niet bemerkt, wanneer de koetsier zoo goed wil wezen het achterpaneel wat van den dag gekeerd te houden eer mijnheer het rijtuig inspecteert. Zoodra de eerste glans ervan bestorven zal zijn en het paneel eenige malen gesponst en gelapt zal wezen, kan het tot het verleden gerekend worden te behooren ... Ik zal er morgen als ik wel mag zijn en 't weêr zoo zacht mag blijven, zelf op uitgaan. Zondag heeft mij ook niet geschaad naar de kerk te gaan. Wij moeten in overeenstemming blijven met de koetsiers, waar zou het anders heen; het staat op de rekening van dit jaar. Het is geen vóorlak; op zijn minst, zou het pas over een paar maan-

den afgeslepen kunnen worden en nieuw vernist.’ De baas zweeg en roerde zwaar in de geeloker.

‘De tijden zijn al moeielijk genoeg door de heerschende konkerensie, alles praat van opslag, maar wie slaat er ons ooit op, dat mochten ze wel eens bedenken. Je kunt aan de vader zeggen, dat ik wel geneigd ben je twee kwartjes in de week te geven, als ik wat meer aan je krijg; je hebt toch goed gespreeid?’

‘Ik heb drie keer gespreeid, baas.’

‘Dat is anders wel genoeg, zou je zeggen, als je niet nalatig bent geweest in deze. Ons vak is aan vele beproevingen blootgesteld, buiten zoowel als binnen.’

‘Bleef er nog genoeg voor de spinnekop over?’ vroeg de baas, het kopje met lak bekijkend, ‘ik zie van neen.’

‘De school begint om zes?’

‘Ja, baas.’

‘Dan is het toch ook donker. Ik had gewild, dat je daar wat meer wat je ambacht aangaat zou leeren, maar dat is niet zoo. Teekenen? alles mooi en wel, je kan er zeker niet van tusschen; ik heb het ook gedaan, mijn vader was in vele dingen bekwaam; het schilderijtje boven de trap zou het kunnen bewijzen en houd ik in eere

‘Maar wat is het? Een kunstschilder lijdt gebrek bij zijn leven en wordt na zijn dood pas geëerd. Het is een bron van ijdelheid en hoogmoed, waar de booze gemakkelijk spel heeft, om je in zijn mazen te verstrikken.’

‘De vogelvanger grijpt het net,’ begon Jaap in een adem te brommen.

‘Het doet me plezier te bemerken,’ zei de baas, ‘dat

je Zondag goed hebt toegeluisterd. Houd je aan de geboden, dan ligt je pad in het licht. Ik mag geen kwaad van je onderwijzers spreken, allen zijn wij zondaars voor den Heer en struikelen in vele, maar, of hij wel in de waarheid wandelt, nooit komt hij ter kerk. Zijn vader was een waardig lid der gemeente en waarachtig christen, hij was wat jonger dan mijn vader en had een degelijke, beklante zaak. Maar hoe stond het er mee, de zoon wou en zou fijnschilder worden. Nu is mijn zusters man Heyblom in die zaak, en is hij er nu beter aan toe?’

‘Nee, Jaap,’ hernam de baas, ‘jij blijft bij je ambacht, maar op die kondisie dat je hier niet blijft. Jij, Jaap, moet naar den vreemde, op je handwerk reizen, de ransel op de rug. Ja, Jaap, dat ga jij eens, ik zal het niet beleven, met je ransel op je rug, de wereld door.’

De baas was oogenblikkelijk vroolijker gaan spreken, als altijd, wanneer hij over de ransel sprak. Maar de jonge baas kwam achter gelooopen om nog wat vernis te halen. Toen bromden ze vlak naast elkaâr, alsof ze oneenigheid hadden. De oude baas deed spoedig zijn sloofje af, hing het over het spatbord van de oliewagen.

‘De geeloker staat klaar,’ sprak hij weggaand tot Jaap; ‘zet er die schoone pot onder, mijn zoon zal je even helpen het loodwit opzij te schuiven.’

‘Malen, malen, koffiemalen!’ riep buurman Feuerbach lollig binnenkomend, ‘niet per abuis je vergist in de ton?’

‘Ons kent ons,’ knorde de jonge baas, bezig zijn kwasten te bergen.

‘E-ge!’ kuchte de grutter met meel op zijn mouwen en staande alweêr op zijn plaats voor de ruiten met zijn dikke wangring en Florentijnsch-lakkige ooren.

‘Afgelakt?’ vroeg hij dan klaar voor zijn praatje.

‘Afgelakt,’ zei de baas.

‘Geen ongelukje gehad?’ vroeg de grutter.

‘Goddank niet,’ antwoordde kortaf weêr de jonge baas.

‘Ja,’ praatte hij tot Jaap met zijn ongelukkige stem, toen Feuerbach daarna gauw was weggewipt, ‘ik zal dat ouwe wijf alles aan zijn sponsneus nog hangen ook.’

XVI. Wisselingen.

‘Mijnheer de Harde gaat samen met Ruits een eigen drukkerij opzetten,’ had Nico loopen vertellen, ‘en Baas wordt meesterknecht.’

Ze waren naar de jongensslaapzaal onderweg om eerst zich te verschoonen, want morgen zou het Kerstfeest zijn, drie Zondagen achter elkander. De boom was in de school al overeind gezet, moest enkel voor de kinderen nog behangen worden; er zouden weêr geen kerstliederen zijn van het jaar, nu Manus Rozenhaag er niet meer was. Recht in de hoek, naast het schoolgebouw, hadden nu de zaalmeisjes een badkamer gekregen, maar de jongens bleven ‘groote verzoendag houden’ zei Koos, onder de pomp.

Het waschhok was in 't ‘slaapportaal’ terzijde van de trap en daarin stond een rechtbank met vijf kommen. In iedere kom was een buis waar langs het water kon vervloeien, een kolkje vormde en wegzonk met een gulzig gemormel. De kettinkjes van de loodjes waren meestal gebroken; de loodjes zogen er van zelf door de ‘luchtdruk’ in, je kon de kracht van het water merken, wanneer

je je pink in het pijpgat hield. Jaap had een groote hekel aan al 't geflodder met je lijf, vooral wanneer er bloemen op de glazen kwamen; wanneer je je handen waschte of de vloer bijvoorbeeld dweilde, knapte dat op, maar je lichaam altijd even wit was; hij deed het nochtans naarstig mede, tot er de rook van af vloog. Zoodra ze zaaljongens waren geworden, was Dirk Bouts zijn krullebol geregeld Zaterdagsgaan wasschen en poetste ook zijn tanden met zeep als een meisje. De anderen lachten hem daarom uit en zeien het spotversje op uit een vroeger prijsje, waarbij een boerenknecht geleund staat tegen een koe:

‘Wel knáap, is uw verstand aan 't kuieren,
Dat gij uw tanden blank wilt schuieren
Met 't pluimig staartje van de koe.’

Jaap was er nu reeds aan gewoon geraakt. Hij draaide niet meer zijn hoofd af, bij het zien van de oudste jongens, met hun hooge bloote bovenlijven in het gaslicht; wanneer zij hun armen opstaken, hadden ze daar valsche baardjes onder. Dolf zei, hij wou zich laten scheren, dan kreeg je gauwer een knevel, hij had nog evenveel praats als vroeger, maar was een goeie jongen geworden. Hij streed met zijn broer en hij streed met Doris, omdat de wagenmakers een ‘haalmes’ gebruiken, insteê van een beitel en was met de nieuwe cursus niet meer naar de school gegaan, evenmin als Nico.

Bij het aan- en uitkleeden was òf de vader òf de portier tegenwoordig, maar bij het Zaterdagavond-houden meestal niet. Dan konden zij elkander vrij met kussens

smijten in het wankel bed en Frits Rosmalen er weêr van tafel af inspringen met een ‘salte mertale’. Vlak over zijn kribbe was de dikke, zinken pijp, rechtop stijgend midden door de zaal en waar dan Frits met zijn handen de roffel op sloeg. Zonder dat hij wist waarom had Jaap een hekel aan die pijp. Het kamertje van de portier was aan het einde, had ook een raampje als dat van de kindermoeder in de kinderslaapzaal beneden; wanneer de portier het gaslicht laag had gedraaid en was gaan slapen, stond er wel eens een groote jongen bij hem binnen te gluren en wenkte met een kromme vinger naar een kameraad. Ze hadden Jaap eens opgetild en toen had hij het ook gezien. Toen stond de portier in zijn hemd-rok voor de spiegel te buigen, leî de hand op zijn hart en maakte met zijn vingers figuren. Als Jaap hem naderhand de schaftkuip zag schuren met bloote armen, vond hij hem niet meer dezelfde.

Bertus was van Kerstmis tot Nieuwjaar overgekomen en liep weêr tijdelijk mee in de reek; daar moest je vanzelf naar zien. Hij lachte veel meer en wiegelde al wat; Bertus was heel kort geknipt en dikker door de lucht geworden. Vroeger, wanneer je niet oppassen wou, werd je naar zee gezonden, maar Bertus had het altijd willen zijn. Buiten de koopvaardij kon Holland niet; de zee had Nederland groot gemaakt, een goed varensgezel oefende geduld, liep de tijd niet vooruit, Bertus was nu tevreden. Ze kregen op het opleidingsschip niet alle dagen ‘snért’, dat was een praatje, maar wel alle dagen een ‘mokkie’ gort. Bertus praatte van een ‘mokkie koffie’ ook. Wan-

neer je koksmaatje was, heette je die week ‘het zeuntje’; een schotel heette ‘balie’, dweilen heette ‘zwabberen’; als je aan de wal ging ‘passagieren’ en als je de wacht had, noemden ze dat ‘torren’.

Zeeman zijn is in elk geval gezond, ze dragen de hals bloot en worden nooit verkouden. Wanneer hij zonder jekker was, was Bertus lichtblauwer. Hij had een streepig baaitje voor zijn borst gespannen en een ‘branie-kraag’ die over zijn jekker kon neêrgeslagen worden, over zijn rug, wit en blauw, want de golven waren wit en de hemel blauw, vooral in Oost- en West-inje. Bertus had het best; hij droeg een wijde broek zonder galgen, een riem om zijn middel en een meszak opzij als Auke en dan een platte muts met breede band, waar boven zijn voorhoofd ‘Matrozen-Instituut’ op glinsterde, wat ook te lezen op zijn knopen was en met twee ongelijke lintjes er aan. Hij had teer aan zijn vingers, ofschoon matrozen wel degelijk verven moesten kennen ook en had een ‘knoopenschaar’ ook meegebracht en reeg daar al de knopen van zijn vestje aan, van zijn buis of van zijn jekker, om ze gelijk schoon te maken; zooals Cornelis, een van de drie Verhages die ‘onder-dienst’ had gemoeten, ook deed, wanneer hij zijn knopen poetste; Jaap hoefde nooit te dienen, omdat hij eenige zoon was.

De heele week lag Bertus weêr naast hem, met zijn kop boven dek en in zijn oude kribbe en fluisterde over het ‘varen’. Hij had ook ander ondergoed aan, ze waschten en droogden alles zelf aan boord. Matrozen sliepen in ‘kooien’, vastgehaakt aan krammen in de zolder van

het 'tusschendek' die 's morgens werden 'gesjord'. Ze schommelden de hangmatten naar elkander toe alsof het stormde, want 't schip was maar een schuit, buiten de vaart gesteld, lag aan de ree. Jaap zag dan duidelijk het overlangsche bord met 'Victualiën' bij oom en tante's magazijn aan de Buitenkant van Amsterdam en werd vanzelve weêr in slaap gesuijd door Bertus' eindeloos gemurmel over ra's en zee.

Met oudejaarsavond na de preek in de groote Kerk, hadden zij met elkander voor het laatst gegeten en bleven alle meisjes en jongens op tot de 'wisseling'. Telkens klonk door de gangen: 'zalig uiteinde', wanneer er even twee samen hadden staan smoesen. Enkele jongens hadden wat in hun fleschjes binnengesmokkeld en ze hadden 'gekaart'. De heele avond zat er Willem Swaneveld onder het gaslicht, boven op de tafel te pieken en keek alleen maar op, wanneer de deur open ging en iemand binnenkwam, of als er een jongen bij 'troef' op de tafel sloeg. In die was het altijd stil; Jaap had zijn vingers in zijn ooren gedaan om te voelen hoe het was.

Vereend weêr met hun vieren waren zij toen de binnenplaats ingetrokken en moesten in 't voorbijgaan kijken of vaders kamer dicht was, want Nico had 'perpesjons' in zijn zak, die je afsloeg met een steen of met je hak op de rollaag, ieder op zijn beurt. Maar Bertus deed het meestal, wat Dolf ook zei, omdat hij half-en-half diende, eerst licht-matroos zou worden en later voor zijn nummer of als 'ramplasant' bij de Marine dacht te gaan. Jaap had toen een groote aanvechting gekregen om om

te keeren voor het duister in de plaats; 't vroor ruig, de paden schemerden naar de schim van de zonnewijzer; de poort leek ver en of er op de witte beelden een laagje sneeuw lag, in het donker vierkant dat toch niet donker was. Af en toe viel in de diepte achter de daken een schot met eenzaam geweld en dan ontploften er de donderhoedjes in de laagte; zoo schoten zij het jaar uit en alles wat er in was gebeurd.

Tegen twaalf uur had Willem Swaneveld zijn schaar opgenomen, werd alles opgeredderd van het oude jaar. De plaatsjesdeur werd opengezet om de eerste klokkeslag te hooren; de rook vergolfde die 't gaslicht verwalmdde en zeer deed aan je oogen, al had je nog geen slaap. De groote jongens staken staande hun lange pijpen aan het gaslicht aan om nog een trekje te halen of kauwden gauw gebrande koffieboonen, om niet hun asem te verraden of op een drooge citroenpit en telkenmale bromde een schot met streng geluid. Op 't juiste oogenblik was er bij de deur gedrang gekomen en gingen zij in optocht naar vaders kamer om nieuwjaar te wenschen. Ze konden er niet allemaal gelijk in en 't rook er naar kaneel, want al de suppoosten waren van het oude in het nieuwe gebleven bij een glaasje 'bisschop'.

En daarna waren ze naar de meisjeskant gestapt om aan de meisjes heil en zegen te wenschen naar oud gebruik. De meisjes stonden wachtend in het blanke licht der helderheid, achter de witte tafels en vóór de witte gordijnen en hadden alle een kleur, behalve Louise van Loon, die Bertus aan bleef zien. De meisjes hadden

stoeltjes en geen banken en alle jongens waren donker en lachten wat ook. Die met elkaâr verkeerden zoenden elkander hard en Koos had hem een zoen gegeven, de eerste van het jaar. Ze hadden samen 'Uren, dagen, maanden, jaren vliegen als een schaduw heen', gezongen in de middernacht en waren toen gaan slapen.

Jaap had geen nieuwjaarsbrief als vroeger voor groomoe geschreven; die schreef je altijd op een 'binker' en om de blinkert werd altijd gekriewd. Dadelijk na kerktijd was hij dan de oude baas en juffrouw nieuwjaar gaan wenschen, omdat hij kaartjes naar de klanten rond moest brengen met Koenraad. Zoodra zij bij een tuinbaas of koetsier waren, ging Koenraad achter een boom staan en liet Jaap wenschen en wat die kreeg deelden ze eerlijk samen. Zonder iets te zeggen was Jaap al stijver gaan loopen en had een warm gezicht wanneer hij van een klant vandaan kwam, want overal liepen er menschen die heil-en-zegen wenschten en hun hand ophielden.

'Heb je wat, Jaap?' had Door aan hem gevraagd na de nieuwjaarszoen; maar Jaap was bij zijn kopje blijven zitten en had geschud van neen. Door was alleenig thuis, want Hendrik was op stap, was groomoe eerst gaan wenschen, die altijd er voor thuis bleef, er erg op was gesteld, zoo waren de van Genderens. Door speelde met Doortje, gekleed en wel voor op haar schoot gezeten, zoo hield zij haar bij allebei haar handjes vaat en zong met haar heldere keel:

Malbroek die gaat ten oorlog,
 Die, don, die don, die dondijne.
 Malbroek die gaat ten oorlog
 Die, don, die don, die don.
 En hij komt nooit weêrom,
 En hij komt nooit weêrom,
 Malbroek die gaat ten óorlog.
 Die don, die don, die don

‘Paatje van het jaar moet schut-te-ren,’ riep vroolijk Door en hobbelde Doortje, want eenmaal aan het zingen zong Door maar door, net als de kanarietjes, zei Hendrik.

‘Me nichtje-lief, wat moet ik hooren,
 Sprak laatst een oom van zestig jaar,
 Laat gij door heeren u bekooren,
 En haakt gij reeds naar 't echtaltaar.
 Een meisje pas de school ontwassen,
 Denkt al aan trouwen, heere me tijd,
 'k Geloof als men niet op zou passen,
 Men anders in de wieg reeds vrijt’.

‘Teteretù!’ zong Door op 't zelfde wijsje, huppend haar knie,

.... ‘een enkel woordje
 Je moeder weet 't niet meer verstrékt,
 Wat hangt daar aan dat zijden koordje,
 Wat gij met uwe hand be-dékt.
 't Is een portret, een manlijk wezen,
 Gevat in een vergulden rand,
 Tretù!.... moet ik het ergste vreezen,
 't Is waarlijk van een luitenánt.’

‘Vader zal van jou ook een mooi portretje laten trekken,’ babbelde Door tegen Doortje, ‘en dan krijgt oome Jaap er ook een,’ ze bukte meteen haar hals en gaf het kleine nest een plettende zoen. Ze liet haar op haar witte schoentjes staan, vleide de handjes rond haar eigen hals, dat Doortje ervan ging kraaien en graaien naar haar moeders neus, die Door dan telkens weg schoof

Het was met Januari echt koud geworden en Koos had weêr voor Jaap een flanelen borstlap gemaakt. Het water van de Vest lag vast en in de zaalkamer stookten de jongens hard. Jaap vergezelde nu iedere teekenavond de leeraar met de andere lievelingen, die over niets dan over schaatsenrijden kakelden. ‘Rijdt jij nog geen schaatsen, Jakob?’ had mijnheer Juulsen onderweg aan hem gevraagd, ‘elke Hollandsche jongen moet zijn schaats kunnen slaan Heb jij er geen? ik zal es voor je kijken morgen, ik moet er nog een paar hebben liggen’ Maar mijnheer had het zeker vergeten of had ze niet kunnen vinden

Zoodra de blinden echter voor de winkeldeuren waren, was Jaap een poosje op het ijs te vinden, sullende met onbekende jongens aan de kant, want 't ijs was slecht, er werd niet veel gebruik gemaakt van het baantje; soms reden er wat weezen op en neêr, altijd herkende je dadelijk de roode mouw. Het bleef op het ijs langer licht, de boschjes op de wal waren hooger gerezen en je kon van omlaag de windwijzer van het Huis dan niet meer zien. Jaap stak zijn handen in zijn zakken, teutte bij het grondstuk van de Kleine Houtpoort, waar anders het water

spoelde. Hij leek de poort dan met zijn oogen te meten; de sterke, veelhoekige toren met de windvaan opgestoken en omgebouwd door vier scherpe torentjes met schietgaten, hij kon er twee van zien; maar wanneer je wat verderop ging staan zag je er drie. Dan zag je ook de gestaltetjes der menschen de laatste poort uitkomen en boven je hoofd de leuningbrug overgaan die dichtgespijkerd was. De poort werd hoe langer hoe donkerder, donker als bergkrijt, maar niet zoo donker als doezelkrijt en als je naar de andere kant van de Vest keek naar het Heeren-hek, waren de blokhuisjes statig donker daar, de lucht oranje door de boomen heen, waar binnenin het hartje van een lantaren vonkte. Het vriezen had niet lang geduurd, het was een kwakkel-winter.

Groomoe had wel eens gezegd: 'Jaap leeft half met zijn hoofd in school, klemt zich aan zijn teekenen' en het leek wel waar. Alles wat hij meer nog leerde liet Jaap als achter in de school: de eerste, tweede en derde macht, de verhouding van de straal tot de cirkel, uitgedrukt door 'pie'; A staat tot B gelijk B staat tot X; de stelling van Pythagoras; 't produkt van de uitersten is gelijk aan 't produkt van de middelsten; 't kwadraat op de hypothenuse is gelijk aan de som van de kwadraten op de rechthoekzijden en het 'quosient' en de 'wrijvings-coëffisient'. Hij hield ook wel van 'oxigenium' en 'nitrogenium' en van de 'proeven' in de Physica, van de 'galvanoplastiek' en had in een fleschje een 'loodboom' laten groeien; ook wel van de 'geschiedenis en aardrijkskunde' en de taal-leer, maar kon jaartallen

slechter nog dan verjaardagen onthouden en zoo werd de avondschoon nooit anders genoemd bij groomoe dan de teekenschoon. Groomoe was zwaar verkouden geworden, had in bed gelegen, had zich een breuk gehoest.

De oude baas kwam ook maar zelden beneden, ofschoon er handenvol werk was. Leendert Stevens zat er weêr te schuren aan de nieuwe landauer en Attink was op karwei. Dan zou eerstdaags van Ginkel komen, met zijn tondeldoos in zijn vestzak, om nieuwe broeiramen te maken. De groote klaptafel was al van 't zolder gehaald, opnieuw met 'krijt-en-lijm' gewit, omdat er eerst het raam op afgeteekend werd met potloodlijnen, al de looden roeden, eer het werd gemaakt door hem alleen. Van Ginkel was eigenlijk 'nooder', liep altijd op halve schoentjes, waar de gespen afgenomen waren; hij hield zijn vak bij uit liefhebberij en kwam de baas alle voorjaren 'helpen' bij zulke karweitjes.

Met Leendert Stevens was Jaap goede maatjes geworden. Leendert had ook geen ouders, lag in een best kosthuis thuis. Hij praatte nooit uit zijn eigen, werkte stadig door en niemand ooit tegen hem snauwde, niemand. Jaap popelde dikwijls om hem iets te vragen, wanneer hij met hem alleen was.

'Leendert, zeg,' had hij eindelijk gevraagd.

'Ja, Jaap.'

'Waarom ga je toch altijd in de duinen leggen?'

Jaap schrok er bijna van zoo gauw als Leendert zijn hoofd omdraaide en vlammetjes in zijn gezicht kreeg.

Hij verzette zijn klompen, keek, knipperoogde en keek dan weêr gewoon uit zijn ronde ringbaard.

‘Och,’ zei hij lacherig, ‘dan denk ik over het leven.’

‘Daar hoef je toch niet voor te verzuimen,’ bromde Jaap terug.

‘Wacht maar,’ zei Leendert langzaam, ‘als jij groot bent, ga jij óók in de duinen leggen.’

‘Maar 't is er 's nachts toch koud,’ bromde weêr Jaap.

Leendert bracht zijn lippen breed naar voren, want hij had zijn zindelijke pijp in zijn vingers genomen, lachte wat wit van neen en ging weêr rookende werken.

‘Dat verbeelden ze zich maar,’ zei hij zoo.

Eens op een middag dat hij weêr met Leendert alleen was, stond er eensklaps een zware matroos voor de glazen deur strak naar binnen te kijken. Leendert schuurde aan het portier-paneel, maar of hij het voelde keek hij naar buiten, rees van zijn glaskist gauw op, keek naar zijn schuurhand om de zeeman in te laten en toen begonnen ze gelijk elkanders hand hard te schudden, vlak voor de toeë deur.

Jaap sperde zijn oogen wijd, want de matroos was danig breed en los, straalde van gloed in de winkel, zijn nek was verbrand tot zijn borst, eigenlijk was hij rood en blauw, behalve de gele haak op zijn mouw en wat je oogenblikkelijk zag, hij had twee witte pleisters geplakt op zijn gezicht, éen vlak bij de rand van zijn muts met de letters: ‘Marine’. Leendert moest ook naar de pleisters kijken van de matroos, die zwaarder was dan hij zelf en

tegen hem praatte alsof hij nog een kleine jongen was.

‘Ja, Leentje,’ slingerde hij uit zijn lippen en met zijn vierkante schouders op ‘dat is een gedachtenisje.’ Jaap keek vanzelve naar de middendeur, of er iemand was die het hooren kon.

‘Zóo kunnen we niet van mekaâr gaan, zeien de maats,’ bulderde bijna de matroos, ‘en toen hebben we een deuntje gesneeën.’ Ze praatten met mekander over het kosthuis en toen over een brief; in eens ging Leendert zijn handen afspoelen en zijn laarzen aandoen. De matroos stuurde zich om, stond Jaap zoo uit de hoogte te bezien.

‘Jij bent dus Zebedeus,’ riep hij, ‘rooie kriel-aard-appel?’

‘Ik ben Jaap,’ bromde Jaap terug, ‘jij bent een beetje boven je bier, als ik wel heb,’ had hij willen zeggen, als hij had gedurfd; maar de matroos schudde zijn kop met zijn schuine muts.

‘Jij bent Zebedeus!’ herhaalde hij, als tegen de wind opstaande en met een potje-met-bloemen.

Leendert was gereed en lachte smal. ‘Jaap,’ zei hij, ‘wil je de baas vertellen dat mijn broêr is overgekomen,’ en toen vertrok hij met de oorlogsmatroos.

Tot schooltijd stond Jaap in de kou te dubben, terwijl het water om zijn klompen plaste wanneer hij een spaak afspoelde van zijn wiel Het was toch flauw hem Zebedeus te noemen, net als Attink wel eens deed en mijnheer Feuerbach.... wanneer een mensch is dronken van de een of andere drank, weet hij niet wat hij zegt....

Stevens had het zeker in een brief naar de oost geschreven; die groote broer van Leendert was toch niet zoo groot als Hannes, de wachtmeester van de huzaren, die had ook een keep in zijn wang, onder zijn oog. Jaap zinde en dacht vanzelve aan Bertus en voelde Rudolf ook nabij, die ook zoo mooi kon teekenen

XVII. 's Prinsen verjaring.

Als je de laatste Februari was geboren in een schrikkeljaar, was je drie jaar lang jarig in Maart. Jaap was de 16de veertien jaar geworden en de 19de was Koning Willem de Derde jarig geweest. Toen had het slik geregend, was de parade afgewimpeld geworden; maar de 28ste, met Prins Frederiks verjaring, was het echt oranjeweêr, woeien de vlaggen van allekant.

Na schafttijd was de gansche morgen het ‘garnizoen’ de hoofdstraat door komen trekken; eerst de ‘patroelje’ om het veld af te zetten en dan de verschillende ‘wapens’. Het ‘voet- en paardevolk’ trok voorbij de zadel- en de wagenmakerij en Jaap had wel graag een boodschap willen bedenken om in de groote straat te kunnen zijn.

‘Baas,’ liet hij hooren, ‘er moet broodnoodig terresiene worden gebrand, bij de smid.’

‘Dat kan je morgen wel doen.’

‘Ik zal een schoone emmer water moeten halen, baas,’ kwam hij later melden.

‘Al weêr,’ had de baas gezegd.

Maar klokkeslag twaalf stond Jaap bij de vele kijkers, wachtend op de weêrkeer van de troepen. Het heele straatverloop vervuld was van vlaggen. Hij had verleden week twee vlaggestokken moeten schilderen, waarvan de knoppen werden verguld en twee houten sterren voor de illuminatie, want Prins Frederik was erg bij het volk bemind. Het rood-wit-en-blauw hing vlak als lakens uit, nooit was er een gekruld of bochtig door het touwtje uit het raam, dat ze niet in de goot zouden fladderen en dan nog hing de oranje-wimpel altijd strak. De vlaggen raakten elkander, waardoor je geen huizen meer zag, soms zakte een groote bijna tot op de trap en daarvan was het wit meestal geler. Jaap had wel willen blazen tegen al die blakende vlaggen, er onder willen blijven lopen met de vrije werkmenschen, heen en weêr, maar als je een goed plaatsje opgaf, zag je misschien niemendal. Hij was al gauw op de hoogere stoep naast Feuerbach mee komen staan, waarvan de loopjongen in het huiskozijn geklauterd zat, er waren dingen die je doen mocht en andere die niet pasten, daarvoor was je wees en telkens keek de grutter, van achter de toonbank met zijn grijze petje over het horretje heen.

Van uit de Dreef kwam de muziek der soldaten aan, het glinsterend trompet-geschal:

‘Tettereté, té, té!

's Avonds als je naar bed toe gaat,

Moet je dan niet er es pie-me-len,

Pie-me-len,
Pie-me-len,
Pie-me-len in de pie-mel-pot,
Pie-me-len in de pot’.

‘Foerier, foerier, de schimmel die is los,
De paarden verrekken zich van honger en dorst.’

toeterde de gruttersjongen. Jaap keerde zich om:

‘Dat hoort bij de huzaren!’ riep hij gebelgd.

‘Kladder!’

‘Mosterdjongen!’ schold Jaap weêrom, maar al rommelden de trommen:

‘Ra-ta-plan; rata-plan, plan-plan,
Daar komen ze an,
Ze hebben geen kousen of schoenen meer an.’

Eerst kwam een sjoert van burgerjongens en mannen, loopend op de tonen der muziek, sigaren in het hoofd en met de schaduwen vooruit. Dan volgde de majoor die met één slag de trommen had stil gehouden en achter hem de hoornblazers, trompetten op de heup; wanneer ze bliezen knepen zij hun lippen en persten de wind er in. Bijna op hun hielen stapte de rij tamboers, de trommen schuin met de kromme, afhangende riemen, de vingers voor het gonzen op het vel en dan de kapelmeester met al de wit-betopte muzikanten. Daarachter kwamen twee hóogen aangereden, met witte, wapperende haneveêren en stijfgouden kragen, op halsrukkende paarden gezeten die brieschten, glimmend gerost, gewend aan schoten en

mars-geroffel. Ze spraken zachtjes samen, handschoen opgestroopt, mochten dat doen, aan het hoofd van het Zevende Regiment.

Wat een bosch van geweren, wat een infanterie. Daar naderde het vaandel al aan in de verte: een driehoek van oranje en bronze franje, waarom tot de laatste man werd gevochten. De stok met gouden piek werd altijd gedragen door een oud gediende, met 'sjeffrons' op zijn mouw en in een koker voor zijn buik getorst, zooals een lantaren in het lantaren-ijzer staat, met één arm vastgehouden.

'Pink-op-de-naad-van-de-broek!' blerde Huibert van de wagenmaker naar de milisijns. Schommelend met de arm, de koppels bijna even hoog als de kolven, stapten ze voort, stormketting tegen de kin, ransel op de rug, die vijf en twintig pond wel woog in vreedstijd, behalve het geweer en de bajonet.

Welk een oorgedruisch; alle onderofficieren hielden het koperige sabeltje recht voor de bolle borst, met splinternieuwe oranje kwast eraan afhangend. 'Gezwinde pas!' ze stapten zoo gelijk, dat toen de muziek al bij de pomp voor de avondschool kon wezen, anders niet was te hooren dan één geluid van de beenen. Telkens was een vaantje in de loop van een geweer en schoof naast het 'bataljon' een luitenant voorbij en liet zijn veëren waaien, een sterretje op zijn kraag of twee of drie, donkerder blauw, in een fijn pak, oranje sjerp langs zijn schede, het was of hij harder liep, maar 't leek maar zoo, want altijd bleef hij naast dezelfde man marsjeeren. In eens stak er een zijn sabel op: 'markeert de pas!' hoorde Jaap de

sersjants kommandeeren en toen stond het heele ‘peloton’ op dezelfde plek te stappen, tot de officier zijn sabel neêrsloeg, ze al te gader oprukten weêr en tegen de dienstmeisjes lachten gedag. Jaap herkende Cornelis Verhage, loopend in de gleuf, hij leek veel kleiner dan op de zaal, verzakt tusschen de glimmende sjekoos met gele bal en witte plomp:

Citroen-met-suiker er bovenop,’

zong het blindelings in Jaap, stijf naar de marketenster kijkend, met 't glimmend tonnetje, hoedje met groene veêren en mannebroek onder haar korte soldatenrokje.

Jaap had het zelf nooit gezien, had het van hooren zeggen; vroeger liepen er ook ‘sappeurs’ mee, bijlen dragend, met schootsvellen voor en een baard als Frank de smid. Een oogenblikje was het leêg in de middelstraat, als een overgeslagen bladzij in een schrift of een schoon vel tusschen teekeningen en toen kwam de schutterij er aan, geweer-geschouderd. De schutterij was rood versierd en ‘afgezet’ en altijd was er eerst de tamboer-majoor met de berenmuts op, driemaal zoo groot als zijn kop. Daar was ie; hij dribbelde achteruit tredend, alleen op de groote steenen, hield zijn stok overdwars om de trommels gelijk te houden en waar een glazen bol aan blonk als een tuinspiegeltje en een groen koord was omgeslingerd met kwasten als om een Duitse pijp. Zoo wiebelde hij en sloeg met zijn stok een trararie, stompte de punt in de lucht, keerde zijn rug naar de trommelaars, zette de hand in de zijde, stapte rechtop, de stok in

schommel-arm mee zwaaiend en met zijn kromme, zwarte snor naar voren onder zijn beestige muts. Niemand zou ooit geloven dat het de kleerenmaker was, die schuin over Door was komen wonen en eerst in de Breêsteeg had gewoond, vlak naast de varkensslachter.

Hendrik zou weldra op moeten komen in de eerste ban, kreeg de papieren thuis. De schutters hadden rooie winksen op hun schouders; geribbelde blikken ballen aan voor-overe sjekoo's geprikt, als met een haarspeld vast; een leêren kinband met een schuifje. Ze hadden kruisbanden voor de borst, gewit met 'pijpaard' die afgeschaft zouden worden. De muzikanten droegen een streeprechte degen langs hun beenen die niet hinderde, met gulden gevest en pluimen als de 'hoogen' en hadden geen patroontasch op hun rug natuurlijk, want vochten nooit mee in tijd-van-oorlog en hadden op hun schouders platte eereetekens die op krakelingen leken. Twee droegen saâm de Turksche trom en vlak naast de bellen met de paardestaarten liep oome Daan op zijn trommetje te tikken, de driehoekige schuifjes er aan om het vel te spannen; die Zondags bij de muziek de triangel ook sloeg, wat heel veel moeilijker was dan je dacht. De muzikanten hadden de notenboekjes op de fluiten en de klarinetten voor zich staan; ze 'repeteerden' in de Doelen en 's zomers op het grasveld; loopend spelen was niet alles, maar 't ging toch goed, 't mocht worden gezien, er waren misschien nog meer schutters dan soldaten en je moest niet uit het oog verliezen dat het hun dagelijksch bestaan niet gold.

Nu moesten de huzaren komen. Ieder keek uit en meende het getrappel te verstaan. Jaap stond op stel-en-sprong: 'dan kom ik maar een oogenblik te laat aan tafel,' moest hij denken, 'ik kan er toch vandaan niet loopen nu.' Daar wandelden vrij twee matrozen van het 'oorlogsschip' met frissche zeeblauwe kragen, Jaap stond op zijn teenen, want eindelijk klonk de muziek; ze gingen altijd spelen bij de nadering der stad, voor het Hek met de huisjes, okergeel als het Paleis. Jongens drongen naar voren, kregen stompen, Jaap verloor bijna zijn pet, trok hem op zijn ooren, stond waar hij stond, want die kon je altijd ten voeten uit zien.

Wat een gevuurvlam op de brug, wat een schitter-schettering! alsof ze zaten in de krullen van hun trompetten, soms zoo wijd als ketels, wat een geschal: 'Al is ons prinsje nog zoo klein, hoezee! Alevel zal het Oranje zijn, hoezee!' Jaap stond op de rand van de stoepree; hij had de slinger van de stadspomp naast Feuerbach zien gaan, wie dacht er nu aan water halen. Daar kwamen ze hooggezeten aan, muziek voorop, hooger dan de manége en veel hooger dan het traval van de smid; langs de doorschijnende vlaggen en wimpels en koorden; minstens zes aan zes geschaard; de zwarte haren van de kolbak op de brauwen; met al die gloeiende flappen opzij, als vermiljoene zakjes; met witte strengen er om gedraaid en witte hangertjes er aan; de oranje dotten en wiebelende varkensharen borstel er boven gestoken; met borstborduursels als bloemenrekjes voor foksia's, en bliezen hard en drukten plet de vingers op de dwarse knoppen. Ze

hadden evengoed trommels, twee karmijne trommen, weêrszijds van een zaâl, rond als een ijzeren pot en veel langer stokjes ze hadden.

Wat een schuim! daar rateldraafde, wippend en ploffend, Engelsch rijdend, een ‘ordenans’ voorbij, schuinhoog op zijn rug een japans-lakkig taschje met goud; daar reden al de warme paarden met hun goeie oogen en streelende ooren, gedwee en slap van toom na de ‘aanval’, allemaal donker, met geknotte staarten, donkerbruin of zwart en met een heel klein blesje. Daar gingen ze, de rooie ruiters van de kavallerie, achter de militaire muziek, kop-hieps en met getrokken sabel, de halfleëren beenen nippend in de beugels. Jongen, jongen; daar reed een hooge op een rose paard, want ze waren in groot tenu en hadden de zon op hun ruggen en achter op hun zaâl was het rolletje als een steuntje, gemerkt met een rooie 3 en waar de helder blauwe regenjassen op waren gesnoerd en gegespt en de blinkende menageketel.

Wat een dof getrappel, door mekander; paarden wilden dansen, gingen scheef en die ‘kernel’ een snorrebaard had als Koning Willem Drie. ‘Je main-tien-drai’; daar naderde de standaard in het midden, de gouden leeuw, die rustend het zwaard óphoudt in zijn klauwen. Jaap keek al hittiger uit en verder naar de bloote sabels, want als hij wachtmeester Hannes niet te zien kreeg, had hij niets gezien en daar kwam hij aan.

Vooraan op de hoek van een ‘eskadron’ reed de zware wachtmeester en zat te wiegen als geen ander; zijn eene

hand als altijd in het stalen hekje van de sabelgreep, met de andere dubbel-zoo-groote, witte rijhandschoen sturend. Jaap rekte zijn hals.

‘Dag, Háannes!’ schreeuwde hij uit al zijn macht naar boven.

De brigadier, met twee medaljes op zijn rompborst, schuddend op zijn neêrgebogen paardje, aldus aangeropen of er brand was, draaide zijn logge kop en 't korte neus-gevaarte, het dik-omstreepte kinnebak, gekerfd door het hoekig litteeken en keek zoo onder de haren van zijn kleine kolbak en flap. Toen grijsde hij zoetjes naar de krates op de stoep met de pet op zijn glimmende oogen en was alweêr voorbij. Voor Jaap was alles dadelijk toen afgeloopen en ook de bijstaanders zagen het einde, begonnen te praten en wouen weg:

‘Een mannetjes-neut, zeg.’

‘Hij kan een nieuwe rijksdaalder met zijn platte duim bedekken.’

‘Niks past 'm uit het magazijn.’

‘Heeft al tien paarden onder hem doodgeeën.’

's Namiddags stapte soms een huzaar over de kale steenen voorbij de ramen, in vol tenu, met op zijn mouw een zilver hoefje, ten teeken dat hij hoefsmid was; ze hadden geen dienst vandaag meer, kregen een halve week soldij er bij. ‘Daar zullen glazen, zoo geen dooien vallen,’ zei de jonge baas, ‘waarom nemen ze die kerels die stopmessen niet af!’ maar voor het oogenblik bestond voor Jaap niet anders dan de glimlach van de reusachtige wachtmeester.

Het speet hem dat het die avond geen teekenles was en dat hij aan mijnheer niet onderweg vertellen kon van de parade. 's Morgens waren er twee platte bakken gebracht door de kaarsenmaker, vol vetglaasjes, ordelijk naast elkaâr, dat je ze natellen kon. Er was er niet een te weinig. Koenraad en Attink waren met de dubbele-ladder ze in de ringetjes gaan hangen, zouden ze aansteken tegen donker; ze smeerden eerst wat terpentijn aan de pitten, van onderen vaststaande in een laagje krijt of wat anders; ze bleven wel tot half twaalf branden, wanneer het niet waaide en het waaide niet.

Er zou een groote ster zijn bij de burgemeester met een F er boven en bij de gouverneur en aan 't Stadhuis een eereboog van gas. Gas was veel kaler en je verdiende er niets aan, maar gemakkelijker branden blijven deed het wel en als het waaide leek het of de vlammetjes liepen.

Er waren niet veel jongens in de klas geweest en Jaap had deze keer dikwijls moeten gapen. Behalve op teekenavonden keerde hij meestentijds andersom naar huis terug, zoo als toen hij pas geen letterzetter meer was, om niet Baas' huis voorbij te moeten. Nu meegelopen met een jongen had hij in de verte wel wat zien schijnselen wat geen straatlantaren wezen kon, maar toen hij alleen weêr was en door het straatje ging was het weêr gewoon. Achter het raam van de appelvrouw zag je nog de groenten, die liet het gordijn nooit zakken; bij de vioolmaker was het nog laat verhelderd, Bies was ook al dicht. Soms was er boven zijn hoofd dan een schaduwig vlaggetje, wat heel de nacht gerust kon buiten blijven, regenen zou

het wel niet. Nu was de vlag van 't Huis allang ook ingehaald, wat altijd twee der grootste jongens deden; ze klommen dan één trap nog hooger dan het raderwerk van de klok en kwamen door het vloerluik het torentje binnen, hingen weêr de vlag op zolder over een droogstok, tot de volgende verjaring van het Koninklijke huis.

Jaap sukkelde met doffe kop naar huis, houdende de straatzij van de poort. Voorbij het huis van Oostwald, schouderde hij plotseling om; alsof een vinger hem geroepen had, stak hij de keien over, want 't was bij Baas 'verlicht'.

In 't voorkamertje van Baas brandden illumineerglaasjes, in kromme lijn op 't randje van de tafel, bijna tegen de ruiten, waar de krentenbroodjes waren geweest. Baas had het zelf gedaan; die had ze zoo voor het raam gezet en in een kringetje geplaatst, als langs een omgebogen interlinie, rond twee dikke boeken, op elkaâr gelegd en hij had er het borstbeeld van Prins Frederik opgedaan, zooals er stonden in het hekje van de beeldjeskoop. Een oranje, mereeë sjerp, glee langs de stijve kraag, van onderen met een knot en met een haakje-en-oogje vast, waardoor je nog de witte punten van de borstster kon zien. Het stond er als in een boschje, want achter het portret waren winter-geraniums gezet van moeder Baas en zoo was het begloeid door al de kaarsjes in de tintelglaasjes.

Met zijn schrift in zijn hand stond Jaap in het nevelige schijnseltje ervan alsof hij half sliep. Er was geen sterveling op straat, het brandde voor niemendal. Prins Frederik

was oud van dagen, ouwer dan groomoe, met langer mond dan Baas, met altijd stroef gelaat. Beschaduwd naar boven, scheen het door de ruiten te kijken en leek de wacht te houden op zijn post.

Achteruit tredend, voetje voor voetje, verwijderde zich Jaap van het raam, al kijken blijvende zooals het daar onder het halfopgehaalde gordijntje in de duisternis blaakte. Jaap keerde zich om en ging onder het gaspitje de Poort dan in, om aan de hangschel naast het hek te trekken, niet te zacht.

XVIII. Tijdsverloop. I.

Leentje had nu ook de hut verlaten en kwam van de meisjeskant, getabberd de eetzaal binnen, 't huismutsje op, waarin haar haren nog niet wilden passen. Als moeder Joot weêr bij de schafttafel stond, mee op hielp scheppen, wanneer het klikken van de vorken of lepels was begonnen, zat zij verder nog van hem af. Jaap droeg nu ook door de week een buis, van voren dicht geknoopt, want Koos zei, dat hij geen vest was nut. Koos was dikwijls stil; zij en haar vriendin waren eindelijk aangenomen, maar niet bij dominee Dijksterhuis; Koos was lidmaat van de Kerk geworden, had alle vragen en 'strikvragen' goed naar haar geweten kunnen beantwoorden, doch leed om haar overtuiging. Jaap had toch erg op zijn buis gepast in de eerste tijd; het was, zei Koos, omdat hij zoo vergeetachtig bleef als een kind, dat nog geen onderscheid maakt tusschen drie kwart- en een verreljaar, geen verjaardag onthouden kan en als hij geen verschillende mouwen had gehad, niet weten zou wat links was of rechts. Jaap begreep het zelf niet en dat kon ook

niet anders, zoolang hij de leelijke gewoonte behield, zijn handen aan zijn mouwen af te vegen of aan de pijpen van zijn broek, die daardoor boven zijn knieën glom als een geschuurde ketel; wat wonder dan, wanneer die 's Maandagsmorgens als een steen aanvoelde. Het was en bleef: tuit-tuit, het eene oor in en het andere uit; het buis zou wel weder hetzelfde lot ondergaan als zijn voorganger, maar dan kon je toch ten minste niet meer je hes naar de laagte staan te trekken, wanneer er de riem al dagen van zoek was.... Wat moest je daar nou tegen zeggen? Je kon toch aan elke jongen gemakkelijk genoeg zien wat hij was; timmerlui, schrijnwerkers en wagen-makers droegen bijna eender manchester, hadden enkel verschillende schaafkrulletjes op hun mouwen; smids droegen bij voorkeur zwart pilo; metselaars een soort van gebroken wit; stukadoors witter. Het sprak vanzelf, waar je mee omgaat, wordt je van besmet; het wàs geen schande. Letterzetterskielen gingen in de wasch, gelijk met de boezels van behangers en stoffeerders, waar halslissen aan zijn en wijde zakken om de plakschuijer in te bergen. 't Was alles naar zijn aard en bestemming; de timmerlui sjouwden hun gereedschap van karwei naar karwei, in zelfgemaakte bakken, van oorgaten voorzien; loodgieters hadden leêren tasschen noodig met een platte bodem, opdat de zak kon blijven staan; zeelui behoefden in hun scheepskist 'n bakje voor naald, garen en pinkring en Jaap was aan het sparen voor een diamant, het allereerst noodige.

Hij verdiende voor het oogenblik tien stuivers in de

week; één kwartje voor het Huis; één kwartje voor zijn spaarbankboekje. Wanneer hij footjes voor zijn werken had gekregen, ging het er heelemaal op. Jaap begon reeds aardig biezen te trekken, had reeds een kinderwagen op veêren afgezet en met voórneuzen aan de spaakjes; een achterstel afgezet omdat hij klein van stuk was en overal onder kon kruipen; Koenraad deed het altijd liever, was en bleef de neef. Jaap was nu met een andersoortig penseel, een 'lettertrekker', aan 't schilderen van denkbeeldige 'wijknummers', zwart of rood, op een plankje dat hij schoon wreef na gebruik. Hij was ook tusschen twaalf en half een een naambordje voor Hendrik begonnen te maken, had daartoe een zinken plaatje bij de loodgieter gevraagd, met afgeknipte hoekjes en zes spijkergaatjes er in; hij had op straat de mooiste naambordjes bekeken en zijn keus gedaan. Hij zou in blokletters er 'H. van Doornik' op schrijven met 'torentjeszwart', want vuurlak gaf bruine randjes in de witte 'standverf'. Koos wist het niet en daarom wisten zij ook niet, waarom hij soms te laat verscheen aan tafel, maar vader wist het wel, wanneer hij van zijn vrijheid maar geen misbruik maakte. De wind waait het niemand an, stelen kon je het niet, elk soldaat draagt de staf in zijn ransel. De oude zoowel als de jonge baas hadden in hun jonge dagen ook veel liefhebberij getoond en meester Juulsen dan, wat zou je denken?

'Aanschouw hier Rembrandt, waar hij is gezeten,
En vlijtig werkt, zijn brood met haring eten.'

stond onder een plaatje in Pietjes prentenboek te lezen. Laat ieder er van denken wat hij wil, gedachten kan je niet verhinderen, het zou op de deur van Door goed staan en goed ook.

Met haaltjes en met eindjes had Jaap het rooken aangeleerd. Een man die niet rookt wordt een zoetekouw, zit overal aan met zijn nagels. Begin April toen Leentje nog in de kinderkamer was, hadden ze een 'partijtje' gehad. De dochter van de zuster van mijnheer van Drachten was de Bruid geworden. De kinderen kregen weêr stroop in de pap; de ouderen broodjes-met-kaas en koffie met koek; al de suppoosten hadden bruidsuikers thuis gekregen in een kant-papieren zakje, met groen lint toegestrikt; eerst had je groen, dan koper, dan zilver en eindelijk goud en voor elke jongen lagen naast zijn bord twee sigaren, door vader uit een kistje rondgedeeld, beste sigaren. Het bleef natuurlijk aan ieders competentie overgelaten, ze zelf op te rooken of te bewaren of ze weg te geven. Maar het was een liefelijke avond geweest, de meisjes zongen door de ramen: 'de zon zonk in het Westen neder', de maan kwam schijnen in de plaats, luw was het om je wangen. In het zaalpad drentelden jongens blootshoofds, de kamscheiding links of rechts, al naar verkiezing en rookten tot de eetzaal geruimd zou zijn en 't patertje beginnen. Met hun vieren of vijven waren zij op de gymnastie-brug gaan zitten onder de zilverige knoppen van de kastanjeboom, de schoenen op de voorste barre, dat de schaduwen onder je waren. Zoo hadden zij voorheen ook wel eens samen zitten rooken, 'mollum' uit een uitge-

holde kastanje, waardoor een pijpsteel gestoken was. De beelden blonken bleek op de kapel en naast de pomp met de bobbelige leeuwenkop was de poort het donkerst en door de cirkels van de zonnewijzer scheen de lichte hoek van de eetzaal waar nog één gasvlam brandde; zoo zaten zij en praatten en rookten in de lucht.

‘Ik,’ zei Jaap, ‘dans met me zuster.’

‘Jonge jongens,’ schetterde Dolf, ‘dansen altijd met hun zuster, durven niemand vragen.’ Dolf kon het rooken best, kreeg nooit geen overtollig speeksel in zijn mond.

‘Ik vraag óf Leen of Suus.’

‘De maan ziet scheel,’ klonk de stem op van Nico, kijkend naar boven het dak. Nico rookte zuinig, praatte over Kaapstad wêer en over de ‘landsdrukkerij’.

‘Landsdrukkerij,’ bouwde Gerard.

‘Engelsch ken je gauw,’ zei Nico.

‘Kaffers en Hottentotten.’

‘En Beetsjoeanen.’

‘Als je nou zendeling was,’ brabbelde Dirk Bouts.

‘Baas de meesterknecht,’ was Gerard wêer gaan praten.

‘Baas!’ pufte Dolf en perste toen zijn schoenen zoo stevig tegen de voorste barre dat de palen wankelden en allen bijna vielen

Wat verbeelden zich die timmerlieden wel; Jaap had zijn andere sigaar ook uit zijn borst genomen en rookte er dan in elke mondhoek een, zoodat je twee vuurtjes zag.

‘Kijk hij!’

‘O wee!’

‘Mijn hoofdje, ach, het doet zoo zeer,’ zongen ze hem uit 't zaalpad na, want Jaap was eensklaps dronken als een tol geworden en had de sigaren tegen de grond laten smakken

‘Waar blijft Jaap?’ had Koos in de danszaal gevraagd.

‘Mis-selijk!’ smaalde Dolf, ‘wil altijd over de schreef.’

‘Mag op de bezem rijden.’

‘Alles weêrom gegeven.’

‘t Is zoo,’ beaamde Nico, ‘niets kan verborgen blijven, ik zal es voor je gaan zien; ik weet het niet zeker, maar ik geloof dat moeder hem een kopje koud water heeft in laten slikken en dat hij naar bed is gemotten.’

‘Volhouden,’ zeien ze aan de winkel, ‘anders heb je zoo wat alles voor niets ondervonden.’ Zaterdagavond had Jaap vier sigaren voor een stuiver gekocht in een zakje.

Nico en Dirk Bouts vonden het ook zoo erg lekker nog niet, maar Nico zeurde om de zakjes. Hij reeg ze als apothersbriefjes aan een lis, hing ze aan de binnenkant van zijn kastdeurtje op. Hij telde ze, keek ze gedurig na. Geen twee gelijk mochten wezen; elke sigarenwinkel van de stad vertegenwoordigd moest zijn, voor de herinnering later. Nico gaf nooit iets op, al duurde het nog zoo lang; zijn zuster Alida diende bij een ‘profester’ in 's-Gravenhage, in een voorname dienst, zou met meester van Staveren trouwen gaan, die na een glansrijk examen te hebben afgelegd, bovenmeester was geworden en daarna gingen ze samen ook naar Zuid-Afrika. Dikwijls kreeg Nico een zakje ook van zijn broer Hendrik of van

zijn zuster Nies die praten kon alsof ze nieste ook en werkte in het belang van haar broer; want hij wilde graag alle plaatsen uit de omtrek hebben, had er reeds verscheiden uit de konterij.

Half Maart en April was telkens van Ginkel die in het dagelijksch leven ‘aanspreker’ was en ‘lijkbezorger’, weêr komen werken, hetzij aan de winkel om nieuwe ramen voor het ‘platte glas’ te maken, hetzij in de broeierij van ‘Stroom- en Landzicht’ om oude ramen te herstellen, vergane roedjes te vervangen door nieuwe. Jaap zag hem gaarne bezig en op zijn halve nooder-schoentjes bij de witte tafel staan; het was bedaarde arbeid; hij praatte met de oude baas over de leer en over kerkramen en rookte altijd een pijp met een draad om de steel gedraaid. Jaap zag hem graag de looden roedjes knippen op de maat en openspouwen en met de punt van een stopmes de hoopjes ‘hars’ op de hoekjes leggen van elke ruit en moest altijd hoesten als hij ze vast soldeerde met de heete bout. Dikwijls moest daarvoor dan nieuw ‘raamlood’ worden gehaald. Jaap haalde het bij de loodgieter, waar hij zijn naamplaatje gevraagd en gekregen had en waar een loos pompje, groen en zwart geverfd, tot een uithangteeken boven de winkeldeuren was. Je daalde er in af, de vloer was prettig diep, de bank met de bankschroef maar even hooger dan de straat buiten en op de ‘baskuul’ kon je je laten wegen. Er zwierven altijd vreemde knipsels zink en kris en kras brooden lood als lange colombijntjes. De baas werkte zelf niet mede, maar had hem dikwijls geholpen, het raamlood voor hem

opgerold als touw. Hij zag er uit als Hollands welvaren en droeg altijd een zomerhoed.

Wanneer er nieuwe roeden gehaald moesten worden, moest Jaap de Roomsche Kerk voorbij. Eens toen hij 's morgens aan kwam dragen met het raamlod, als met een zwaar schouder snoer, stond ook het straathek van de Kerk wijd open. Hij was het binnenste toen te gemoet geloopt, de stoeptrap op en was bij de wijwaterbak blijven staan.

Het middenruim was ledig, met al de rechte rijen leuning van stoeltjes naast en achter elkaâr, die al langer hoe duisterder werden. Daarboven rees in de achtergrond een goudachtig gedekte tafel, met opengeklapt groot boek; twee lange, dunne, brandende kaarsen staken er nevens op, omringd van straling en stralen, gelijk een hoog verguld gegevelde opgeschenen tot de nok waar het omhoog. Het rook er zwaarder nog van wierook dan in de oostersche kramen. Er schimden zacht-gekleurde beelden in, met de armen gekruist en of ze op zoldertjes zweefden. Jaap, zoo hij was, stond er naar de stille flonkering gewend die tusschen gaanderijen was besloten en oprijzende doorzichtigheden, met donker gekleur beneden; hij spalkoogde naar een helderder preekstoeltje met een lezenaar er aan net als bij hun.

De lange, zwarte koster liep in de diepte voorbij en boog zijn knie in 't midden; plotseling had Jaap een slag in zijn hals gekregen, was zijn pet weg van zijn hoofd en recht in het schemerige laantje tusschen de stoelen gevlogen.

Bukkend zijn hals, een nieuwe slag verwachtend uit het onbekende, was Jaap blijven staan; achter hem sprak een schorre stem en siste wat over zijn schouder.

‘Ik zal jou eerbied leeren,’ verstond hij dan; één had zijn schouder vastgegrepen, keerde hem om en het was vrouw Van der Zorg.

‘Schaam jij je niet, Jaap?’ fluisterde zij vlak naast hem.

‘Haalt u me, ast-ublieft, mijn pet weêrom?’ bromde oogenblikkelijk Jaap, schuifelend meteen naar het zandige portaal.

Hij hoorde zijn vroegere buurvrouw aan zijn oor nog wat zeggen en had de pet op zijn kop teruggezet gekregen. Voorbij de offerbus gaande, loende hij naar de witte letters er op geschilderd: ‘voor het gebruik van vet en zuivel’, daalde zonder om- of opzien de stoeptrap af en droeg dan zwaar-fronsend zijn raamlod verder, verruimd nochtans er zoo te zijn afgekomen.

Koos zou met Pinkster uit losjeeren weêr gaan naar Amsterdam, want Koos hield veel van nicht Anna, maar werkjongens gingen niet zoo geriefelijk meer uit de stad. 's Morgens om half zes moest hij de luiken van de winkel helpen nemen, kwam dan soms de ‘porder’ nog tegen en werd om vijf uur ‘geroepen’; altijd deed de vader dat zelf, al was het nog zoo grauwend, al waren er jongens die óp moesten, ‘vier uur, half vijf’. De vader had het brood dan al gesneden en gesmeerd en bleef vooraan in de slaapzaal staan wachten, rookend geregeld zijn lange pijp, als een spookgestalte, bij de open geblevene deur. Wanneer je je soms nog eens omkeerde of van het dek

een tentje maakte bij het strikken van je kousebanden, trok hij de deken van je lijf.

Wanneer het niet stortregende stonden er dikwijls wagens heel den dag op straat om ruimte binnen te maken, maar nooit voor de achterwinkel, omdat het straatvervoer, de asch- en vulliskar daar langs moest, geen paaltjes aan het eind daar waren, de keien niet zoo gelijk. Maar nu het zoo heisterdruk was, er zooveel 'stalhouers' waren gehaald en gebracht om opgeknapt te worden, was de straat er letterlijk door verstopt; de burens moesten tusschen door of langs de straatgoot loopen om in-en-uit te kunnen gaan. In 't pakhuis kon te nauwernood een Jan-Plezier, daarin stond de kar ook van de zoutevisch- en labberdaan-man. Nu had de baas het pakhuis van de wagenmaker er bij in bruikleen gekregen, om hem door de drukte heen te helpen. 't Was soms een gezicht, al die viktorias, speelwagens en kalessen achter elkander, wanneer je met je wielput buiten stond te slijpen. En dan moesten die 's avonds alle weêr onderdak, hetzij óm naar het pakhuis, hetzij in de winkel achter, stuk voor stuk binnengereden. De jonge baas verstond te sturen op gevoel; Koenraad durfde het evengoed, had er de kracht voor en Stevens met zijn dikke dijen ook, langzaam en voorzichtig. Zijdelings spiedende roerden zij de kromme lijven, stuurden zij de laatste wagens langs de bleeke deurpost, de armen aan de evenaar gestrekt, ópduwend, houdende in. Schreeuwend om de hoeken van het rijtuig, draaiden zij het voorstel, tot ze allemaal in elkander pasten, naaf tegen naaf, treê aan treê, als haring

in de ton. Jaap trok dan aan de veëren of aan het prikkelijzer, kantelde de achterspaken, hielp mee vertillen, wanneer ze de ruggen tegen de velgen van de achterwielen zetten. Het straatje met zijn ongelijke huizen, donkere achterstand en doove bloemenrekjes was dikwijls reeds zoo duister, dat er geen hand voor oogen was te zien, wanneer de muurlantaren middenin de straat zijn geel licht uit begon te dampen, de laatste kappen en kasten zwart naar binnen hobbeldoken en boven op een bok de blaker met de kaars was neêrgezet. Het kale vlammetje walmde soms eens op, belichtende de monsters aan de kalkmuur, de dikke stukken spaak met kleur bestreept, de warrelige groei der hout- en marmerstalen, de leeuwen van het nederlandsche wapen in 't pukkellichte glanzen van 't vernis. Als in de koele nacht de holle balken-ruimte opschimde van de winkel stond Jaap er wel eens buiten bij te dralen, schuin nederkijkende naar waar niets meer was en zoo gebeurde het ook wel eens dat hij de teekenschool verzuimde.

Zoodra een rijtuig afgeleverd kon worden, hielp Jaap het mee wegbrengen en liep dan als een paard in het lemoen te trekken of met de lange boom op schouder er naast. Dan kregen vaak de jongens wat om saâm te deelen en dat verzoette de arbeid.

XIX. Tijdsverloop. II.

Jaap had bij Orleans, de kunstlakker, achter de winkelramen een spiegelglad theeblad gezien, met ovale trommeltjes en was nu aan het blaadjes leeren schilderen begonnen. Hij mocht daarvoor Zaterdagavond wat verf klaarmaken, een tikje van dit en een tikje van dat; hij schikte ze met een tempermes op de rand van een stuk glasruit, nam het mee naar huis en borg het zoolang in zijn kastje. Dan plukte hij Zondagmorgens in de heerentuin een rozenblad en lef het naast zich op de tafelhoek, het verste van het raam, om 't best alleen te kunnen zitten en trachtte het na te penseelen op donker geverfd papier, al de adertjes en kleurtjes in zoo'n blad met tandjes. Was het mooi weêr dan had hij meestal Willem Swanenveld tot gezelschap, glimmend van pommade en blauw geschoren om zijn bakkebaardjes, altijd was hij Zondags door een ringetje te halen. Hij ging natuurlijk nooit mee naar de kerk, behalve bij 'Avondmaal'; zijn weesbuis was van de allerfijnste stof, zijn mouwen waren gladder, hij had de duurste knopen, waarin een

wapenschildje als van adel was. Soms knipte hij patronen na uit dun papier vol allerhande stippellijnen over elkander, perste een jaskraag of een vest voor een klant, meestal een vroegere wees. Hij vouwde het dan tot een keurig bundeltje in een zwarte doek, want nauwelijks was de kerk aan of Willem ging uit. Zijn goud horloge liep nooit voor of achter en 's winters droeg hij over alles heen, een echte 'paletto', met boven in de mouwnaad een rood biesje, zoo goed als niet te zien, waardoor hij een burger leek. Dikwijls ook zat Nico over Jaap in de bank, leerde Engelsch uit 'Servaas de Bruin'; maar als het slordig weêr was, er geen kastie of zoo gespeeld kon worden, rookten de jongens binnen, gingen smousjassen of pandoeren en als er dan een bij het kaarten-werpen sloeg op de tafel, sprong het glas met verf op, stipte je er naast, moest hij de fout met een punt van zijn zakdoek herstellen en als hij er dan wat van zei, zeien ze dat hij een zondagschenner was

Jaap ging nu dikwijls voor de eerste schaft het varken voeren, de emmer met het roerhout naar het erf dragen waar de baas een hok had gehuurd. De heiningdeur was los; in 't midden van het erf was de vaalt waaruit de ringelige stam van een pereboom verrees, met dooie takken voor de daken van de huizen uit de buurt met gruzelige schoorsteenen erop en roetig-zwart, vooral wanneer het regenachtig was. De meeste keeren deed de jonge baas 't 'uitmesten' zelf, de mest was inbegrepen bij de huur; soms deed Koenraad het, het natte stroo hanteeren met de 'erf-vork' was een zwaar klutsje en dan stonken hun

klompen vier uur in de wind. Jaap had anders in de varkens schik genoeg. Het varken kón hem; zoodra hij rammelde aan het deksel van de trog, kwam het met zijn hangoorenkop en uitgeslapen oogjes uit zijn nest ophurken, zijn hut met rood-groen pannedakje verlaten, knorren in de loop en duwde met de platte neus van zijn snufsnoet, waarin voor het wroeten dat ze doen, een ringetje van ijzerdraad door het tusschenschotje is geregen, tegen de klep dat de binnengrendel schudde. Dan goot er Jaap langzaam het voer in en liet hem grunniken, mormelen, roerde terdege de schillen door het meel, want 'lekker' zijn ze, vreten liever aan de planken van hun kot, vieze varkens worden niet vet. Had hij de deksel op de buitengrendel weêr gezet, dan hoorde je hem slobberen, zuigen. Jaap wachtte wat op hem en als hij dan niet weg wou, gaf hij hem met het roerhout een ploffende klap op zijn bast, dat hij deinsde, sloot gauw de trog van binnen, roerde nog eens goed, zette weêr de klep op de buitengrendel. Gebukt over het wrakke, drie planken deurtje, keek hij naar zijn hammen, krauwde het zwoerd tusschen de borstels, waar verfkwasten van worden vervaardigd, daar zijn ze van gediend en wat een mooie achterpootjes ze hebben, vooral als ze nog niet vet zijn. Altijd kocht de baas met varkenmarkt twee magere biggen, die schreeuwen uit de zak en tegen dat het flinke 'schrammen' waren, verkocht hij er één. Jaap kuierde vaak ook het erfje in het vierkant om en vergeleek de bonte of blanker varkens, met korter snuit of langer, meer gerimpeld om hun oogjes of minder, met staander of leggender ooren. Hij

keek aandachtig hun hoeven aan, twee 'schoenen' aan iedere poot, wanneer zij op hun zijde in het stroo lagen te ronken; hij lette op het hooger worden van de vaalt, beschouwde de jonge peren, als groene eitjes hangend in het loof en moest dan aan de 'boomslog' denken van het teekenvoorbeeld, waarop geen pereboom voorkwam. Turende hooger, draaiend op zijn plek, volgde hij de duiven die door de ruimte voeren en hangend weêr over de trog, vergat hij ook de tijd wel eens te veel.

'Een mensch gaat aan de hand van de gebeurtenissen' had groomoe gezegd, groomoe ging weêr uit. Eens op een Maandagochtend had zij aangescheld bij de baas, stond schaduwig op de stoep, in daagsche doek en hoed, toen juffrouw Gonna opendeed en dadelijk met lange arm 't portaaldeurtje dicht had geknopt. Groomoe kwam een einde maken voor haar kleinzoon aan dat Zaterdagse waterhalen, het was geen werk voor een schilder, hij verdiende zijn vijftig centen al zuur genoeg. Voor in de winkel werkzaam, hoorde hij haar langdurig en bedaard met de oude juffrouw spreken; Jaap stond er gloeiend bij, hij had het wel verwacht, maar niet zoo gauw 'Ik zou die grootmoeder van me maar in waarde houen, Jaap,' zei daarna de jonge baas en Attink had gezegd: 'k wou dat ik ook zoo'n zorgende meue bezat' en Koenraad lachte mee en zei: 'dat hij nog liep aan het handje.' Jaap zou nu wel gauw een kwartje opslag krijgen, er zou misschien een andere jongen komen, maar hij vertelde meer en meer minder toch op het hofje, wat er met hem door de week gebeurde.

Groomoe vroeg hem wel eens Zondags iets uit de kast op zolder te halen; latende boek of schrift op de tafelrand, klom hij voor haar naar boven, hij bukte dan onder de laagste droogstok door, want Jaap werd wel wat grooter. Er was één glazen pan in het dak waardoor je op de tuintjes neêrkeek van de bureen. 's Zomers was het overal snik onder de hanebalken, dan stond er de ingesmeerde kachel en plaat, waar 's winters de winterprevisie lag die groomoe meestal bleef betrekken uit haar vorige zaak. Er lagen dan ook knoestige koolrapen, half-gebrand-geel en groen van kleur en harde, beglimmerde rooie kooltjes die ijskoud waren, de Keulsche pot er stond met ultramarijne krul bij zijn oor, waarin groomoe andijvie inmaakte, ook voor Door. De kast was geen mahoniehouten kast, maar een gesausde vurenhouten kast. Eens, toen hij hem open moest doen, had hij op de binnenkant een brief geplakt gezien, waar groomoe zelf met groote letters op had geschreven: 'Deze kast behoort de kinderen van Hendrik de maker', en had de kast toen dralende gesloten of had hij iets gezien dat niet gezien had mogen worden.

Juffrouw Gonna kwam nooit in de winkel beneden behalve wanneer het strikt onvermijdelijk was. Ze hielp nu haar moeder in het huishouden, veegde de trappen en het portaalje, klopte de matjes buiten soms uit; de rest deed vrouw Stienstra. Ze leek veel op de baas en leek veel op de juffrouw, maar veel vuriger ze was. En ze had glinsterend haar, oorknopjes, een blanke hals en gezicht waar hoog-in haar oogen doordringend keken. Zoodra er

was gescheld, raffelde ze de trap af en stond bijwijken met haar armen over elkander te praten met een buur als een getrouwde vrouw. Zij was ook erg godsdienstig, had een naaikrans en bracht aan blinde Melchior altijd zelf zijn cent. Over de winkel woonden twee oude juffers, die elk hun eigen plaats hadden achter het raam, keken door hun eigen ruiten. Ze hielden kostgangers, heeren van de kweekschool; hun bloemenrekjes waren het mooiste van de straat en vroolijk rood. Vlak daar naast woonden keurige mensen die ook een koopren schelknop hadden en Heuvelingh heetten. Hij was zijn eigen baas ook en had een ‘stik-machiene’; zij was een dik vrouwtje met een licht, lief gezicht, dat krimpde van het lachen, wanneer de jonge baas, bij mooie dagen, buiten voor de winkel werkte en grapjes verkocht. Dan duurde het niet lang of ook haar man kwam meedoen, rookend leunen in de deurpost, zijn opgestroopte arm naar boven gestoken, langs het kozijntje. Het heele huisgezin had zwarte oogen; Jaap kende elk levend wezen van gezicht omtrent, alle spelende kinderen, alle honden en katten, alle tortelduiven, goud- en zilvervisschen; musschen, ‘putters’ en kanaries uit de buurt.

Toen weêr de drukte luwde, de ‘tilburrie’ weg was, ze niet veel anders in de werkplaats hadden dan de oliewagen, de eerste Prijs in de jaarlijksche paardenmarktverloting, was het warmer geworden, kwam de oude baas weêr vaker aan de wrijfsteen werken. Wanneer het catechesatie was geweest praatten zij dikwijls over de godsdienst samen, want de oude baas kon evengood

spreken als de dominee over het geloof, de hoeksteen en de rots van ons behoud. Jaap hield het meeste van de Schriftverhalen, ofschoon het toch te doen was om de zedeleer. Jaap kon best met de oude baas overweg. ‘Ik heb met vreugde opgemerkt,’ zei de baas, toen hij eens in het zonnetje verf stond te mengen, ‘dat jij goed kleur onthouden kunt, dat is een gaaf die ook mijn zoon deelachtig is: een “tint” op 't eerst gezicht te herkennen. Dat zal je in je leven tot heel veel strekken en des te eerder kan ik je twee centen geven op een uur en jij me Zaterdags daartoe je briefje inleveren en zoo successievelijk hooger.’

Eens was een der knechts uit de Manége gekomen met het ‘frondeel’ van een paardenhoofdstel, waar al de kleur was afgesleten; hij had een ander frondeel nog meegebracht, om aan te toonen hoe het worden moest, maar dat hij voor het oogeblik niet kon missen.

‘Zie je,’ zei Sander, ‘zie je, zoo is het nou!’

‘Laat 't hém maar kijken,’ had de baas gesproken, ‘wat denk je er van, Jaap?’ Jaap keek het frondeel ferm aan.

‘Wit met wat geeloker en een schijntje kasselsaarde,’ zei hij, ‘de rozetten chineesch-vermiljoen met Florentijnsche lak; de kransjes Berlijnsch blauw, getemperd met wat zwart.’

‘Je hoort het,’ had de baas tot de stalhouersknecht gezegd. ‘Je kan ook wit met wat gebrande sienna nemen,’ zei hij later, en het was goed uitgevallen.

Nu het zulk een gezegend weêr bleef, ging de baas bij-

wijlen weêr eens 'poolshoogte' nemen op karwei, kwam in zijn jas en zindelijk borstvest beneden, gestropdast tot zijn kin en met zijn lakensche pet op en wandelde zoetjes weg, stuttend op zijn stokje, de achterdeur uit. Soms meldde zich de 'baardschraper' onverwacht, dan haalde Jaap voor hem een keukenstoel van boven, kreeg een reine doek. Boven overviel hem dan dikwijls hetzelfde gevoel van vroeger wanneer hij langs het kantoor ging door de witte gang. Dan klopte hij aan de kamer waar 's middags de zon geel scheen en tusschen de ramen de groote bijbel bij de baas zijn boeken lag, waar Jaap zijn pet altijd afzette wanneer er de juffrouw was. Eens toen juffrouw Gonna's kamer openstond, zat zij haar haren te krullen en keek ze hem uit haar tafelspiegeltje ineens zoo aan. Was hij weêr aan zijn werk, dan kon hij soms de oude baas zoo vreemd in de voorwinkel achterover zien liggen, met 't wit schuim op zijn wangen, hoorde hem redeneeren, terwijl de barbier het mes aanzette op de baas zijn eigen leêr.

Oome Daan was ook scheerder van beroep; had ook twee koperen bekkens voor het gordijn van de zijkamer hangen, waar langs de wand een bank gemaakt was, voor elk die zijn beurt moest wachten. Hij had onlangs de klandisie van het Huis gekregen, de hoofden 'aangenomen' van de huttekinderen, eenmaal in de maand. Als Jaap op straat hem driftig langs de huizenkant zag loopen, de leêren rol onder zijn arm houdend, hem had gegroet, kwam hij soms even gauw de groote steenen oversteken, zei zacht uit zijn blozend gezicht:

‘Jaap, je haar wordt lang, je moest eens bij me komen.’

Deed Jaap dat dan, tusschen half negen en negenen, dan gingen ze altijd samen daarna naar het varken kijken en gaf hem tante Anneka als aan haar eigen kinderen een boterham met stroop

Jaap ging nu somtijds ook onder de menschen een karweitje verrichten, hetzij bij een stalhouer iets bijhelpen of ergens een schoorsteen ‘vuurlakken’, hetzij een vloertje of portaaltje verven. Zoo werd hij meer en meerder met de weg bekend, al bleven er nog vele wijken waar hij nooit een voet had gezet. Overal waren schildersbazen waar je kon terecht, elk had zijn eigen kring en klanten. Bij 't klein getal van huizen die hij in zich opgenomen had, had zich vanzelve nu het huis gevoegd waar meester Juulsen woonde; over het water; over de ophaalbrug. Het stond daar overdag, gelijk zoo vele huizen, maar waar zij afscheid namen 's avonds bij de blauwe stoep, wanneer het water kabbelblonk, in schijnsel van lantaren, achter de gekleurde schepenroeren, wanneer mijnheer daar zeide: ‘goeden nacht, Jakob,’ of ‘tot overmorgen.’ Dikwijls, in het stadsvertier, keek Jaap er uit de verte naar, naar 't steile deurkozijn en naar de bovenramen van het ‘ateljé’, en naar de lange uitgebouwde schoorsteen aan de halve kale zijmuur. Dan stonden zijn oogen vanzelf wijder, want Jaap zijn oogen nauwer werden door de week.

En nu had zich daarbij ook 't huis gevoegd van juffrouw Ernestiene, waar Zaterdags Koos voor 't raam zat van de mangelkamer, waar je haar bovenlijf kon zien, onder

de schaduw van de linde, haar rooie arm het dichtst bij de ruiten. Hij liep er soms wat verder om dan zijn boodschap strekte, enkel om haar witte muts en tuitdoek, om iets te zien van zijn eigen. Door had Doortje en Hendrik, maar Koos had niets; altijd zat ze krom voorover, nooit van haar naaiwerk opziend, wat hij juist het aangenaamste vond. Juffrouw Ernestiene was 'zacht van gemoed', haar koetshuis kwam uit in een achterstraatje. Daar zag je de oude huisknecht Floris op zijn klompen staan en met een blauwe sloof voor, die overlans zijn lijf bedekte, een groote pet op met een zilveren band. Hij sponsde tuigen af, aan een katroltouw hangend met een platte haak of poetste 'gareelen' met verguld beslag. Nooit zag je hem door de stad sturen anders dan op een 'afrijdwagen', want juffrouw Ernestiene nooit gebruik maakte van een paard, noch van een rijtuig dat het hare was.

Toen het zoo zweeterig weêr bleef, alsof het niet waar was en vele jongens liepen met een losse bloes, was Jaap eens met een jongen naar de brug gegaan waarbij ze 's avonds zwommen. Hij had zijn kleêren ook op de graskant gelaten en was van wal gestoken, voelend telkens onder zijn bloote voeten de scherpe punten van steenen. Hij was gedaald, al maar gedaald, naar waar de anderen dansten en plasten, tot 't kroos lag als een tafel voor zijn lijf, zijn kloppende borst beknelde. De hemel hooger leek en gloeiend licht; de blauwe duinen hooger en lager; er zeilden ooievaars naar huis; er dreven dooie witte vischjes bóven en je kon door de brug als door een verrekijker

zien. In 't midden was het water donker diep en open; er staken proestende hoofden donker op met sluike haren; er roeiden vingers dwars in glimmeringen en een vleeschwitte man, handen voor de buik, waadde uit het riet aan de overkant

Plotseling had hem toen 'n huzaar 'gedoken'. Hij had voor de eerste maal het water in zijn ooren gedrongen gekregen, bloemen voor zijn oogen gekregen en was toen niet meer gaan 'baden'.

De volgende avond was hij wat alleen gaan kuieren, omdat het toch misschien voor school te laat geworden was en kwam bij de 'Kamp', bij de 'dikke boom', die je niet met zijn zevenen omvâmen kon, een man uit het Buitenhuis tegen. Jaap dacht dan altijd het eerst aan Piet Pollée. De man was blijven staan en wreef met zijn eene voet zijn leêren pantoffel los, hij bukde en klopte er mee tegen de grond tot er een kiezelsteentje uitviel. Jaap was staan gebleven ook als bij een ouwe wees.

'Dat kan zéer doen, niet?' zei hij met een stem vol herinnering.

De man had zijn kousevoet alweêr in zijn schoen gestampt, knorde verstoord, alsof het niet waar was:

'Waar vraag jij naar? 't Is hier toch je plaats niet, wel?' en Jaap was oogenblikkelijk toen verder gegaan, als op zijn beurt betrappt.

Ondanks deze kleine verzuimen werd Jaap van de tweede naar de derde klasse bevorderd, behaalde opnieuw de prijs voor het handteekenen en zou een 'logaritmentafel' moeten hebben voor de volgende cursus. Hij

had van meet af aan de kermis de grond zien ontrijzen en kon, zei Koos, zijn hart weêr ophalen aan de mallemlen. Hij kocht voor Doortje in de speelgoedwinkel beneden een elastieken bal om mee te rollen, half-rood, half-groen, met scherpe hoeken in elkander grijpend, zooals het bij een ‘sluitappel’ is. Hij had van deze kermis ook de lust behouden om ‘balanceeren’ te leeren, zooals het de oude straatkunstenaar deed; hij rolde zich ballen van stopverf en als hij in de winkel alleen was, stond Jaap ze in de lucht op te gooien, ving ze in zijn gauwe handen, op zijn onderarm, plotseling die strekkend, tot de bal weêr botste, zonder onderbreking óp. Met twee of met drie, met vier, oefende zich Jaap, figuren makend, twee réchttop naast elkaâr en een er overbuigende in vlucht; of allemaal in snél gevolg na een, wat de ‘kaskade’ heette. Hij leî ze na gebruik bij de stopverf op de plank terug; de jonge baas liet ze voor hem liggen, maar als de oude baas ze zag, kneedde hij ze weêr van zelf bij het andere en toen verborg Jaap ze achter de kliekenpan.

Toen dan het varken ‘afgeslacht’ was, bracht hij met de complementen ‘karmenaden’ rond; hetzij naar familie of geestverwanten; hetzij naar een tuinbaas of koetsier. De oude juffrouw Geesterage paste zelf ze af, met uitgerimpelde vingers die kleverig werden van het versche vleesch. Ze telde ze en rekende uit, telkens ruilend, je slachtte half een varken voor een ander. Ze schikte ze op het bord in het boodschappenmandje, leî er netjes een servetje over en daardoor kreeg Jaap weêr veel terug van zijn verdraaide kermiscenten

Toen weêr met Nieuwjaar oudergewoonte kaartjes moesten worden rond gebracht, had Jaap aan Koenraad gevraagd:

‘Hoeveel zou je denken, dat we hebben opgehaald verleden jaar?’

‘Weet ik het,’ zei Koenraad, ‘minstens vijftien stuivers.’

Zoodra zij er acht bij elkander hadden en andermaal samen waren, was Jaap plomp-verloren blijven staan.

‘Zie zoo,’ had hij gezegd, ‘neem jij die nou, want ik doe het niet langer.’

Koenraad was insgelijks blijven staan; hij droeg een splinternieuwe broek, die blauw was in de schaduw; hij zou met het voorjaar gaan naar een andere winkel, om elders in het vak zich te bekwamen. Hij keek ook naar de menschen die er liepen en haalde even zijn schouder op.

‘Dat moet je zelf weten, kopstuk,’ zei hij dan en toen waren ze van elkander gescheiden, heel anders dan Jaap het zich voor had gespiegeld; van ‘geld-voor-de-voeten-werpen’ en omdat het toch onder jongens gemakkelijk genoeg op vechten uit kon draaien.

XX. Besluit.

Eenmaal reeds had Jaap een half mudje cokes voor de winkel aan de Engelsche gasfabriek moeten halen en was met zijn bakwagentje doorgerold tusschen de open vlamgebouwen en zwarte, huishooge ketels. Het kruitwiel knarste en kreunde op het kolengruis, maar in het hennepzeel loopend, woog de zak niet zwaar, het maakte warm, het was versterkend weêr. Zoo had hij gemakkelijk naar de stokers kunnen kijken die 't gloeiend 'product' met ellenlange staven uit de 'retorten' schraapten.

Maar waar hij verder langs trok buitenom was het de winterdag, stond de arbeid stil, de ladders doodsch aan de steigers. Ieder moest daar verzuimen, getrouwd en ongetrouwd en geen mensch die het helpen kon.

God gaf een strenge winter; geen emmer met water kon ongestraft 's nachts overblijven in de winkel en heel den dag waren de ruiten droog bevroren, met scherpe naalden en sprieten aan de kant en sprongen in de hoekjes door het drillen van de karren, de voerlui vuistwanten droegen van geweld. Onkenbaar in haar lompen

strompelde buurvrouw Rieling angstig van haar stoepje; haar goot was opgezwollen, geel bekorst en Feuerbach's pakhuisdeuren bleven stijf dicht met een scherpe naad.

Jaap vingerde de mouw van zijn buis over de muis van zijn hand wanneer hij zijn wiel moest draaien en had hooi in zijn klompen gedaan; alles wat je aanraken moest gaf zulke kou af; je handen stonden verkeerd; 't vel van je ooren barstte. Bij vrouw Smies vochten 's morgens vroeg de dienstboden om warm water, want er was veel behoefte. In koppels trokken de vrouwen langs de ramen, op weg naar de 'bedeeling', met emmers en met pannen, togedekt met borden; of hun dochttertjes het deden, die telkens moesten rusten en de spijs morsten over de deksels.

Wie zou ooit zeggen wat er werd gevreesd achter veel witte gordijntjes; wanneer de lommerds maar eens spreken konden en als het dan woei. Gezichten bleven goor en handen, want waarin moest je je wasschen? de musschen leschten hun dorst aan het ijs en de katten krompen hun pooten op. 's Woensdags werd gebeden in de bidstond, de hemel te vermurwen en op te wekken tot erbarming; diakens gingen rond om in te zamelen, stonden op de stoepen met de bus. Koenraad had ook de biggen van dikker stroodek voorzien, want al wat warm was verrookte in de lucht.

Het zou een winter met een staartje worden, alleen de brandstoffenhandelaars waren in hun sas; al de opgegaarde glaskisten waren in de 'slokop' verdwenen, iedere oude verfvod opgesnord uit de hoek. Zoo kon je ten

minste van tijd tot tijd je toppen eens tinteldooien, zelfs de jonge baas er bij kwam staan en wreef zijn dijen van genot. De kou hield alles tegen, mensch, dier en plant. In de broeierijen rolden ze de rietmatten niet van de perziken- en druivenkassen af en amper een middaguurtje van het platte glas om er de zon in te sluiten, want het zou weêr een koekje bakken.

De konijnen stierven als rotten, vertelde de vrouw, wanneer ze met haar armvrachtje duinkonijnen Vrijdags hooren kwam of er niet een paar voor Zondag waren noodig. Ze praatte uit armoe met juffrouw Geesterage, klaagde steen en been: 'in godsnaam, mensch, hoe kan je me afdingen nu?' Ze kreeg dan meestal een kopje warm drinken en veegde de droppel van haar neus aan de afgevilde huidjes af.

Het rollen van een rijtuig klonk als ver onweêren, schilderen was eigenlijk een zomervak. Wanneer het maar eens goed sneeuwde, vonden veel monden met 'ruimen' brood. In de voorwinkel van baas Drebbel was een paard opgezet, als een levensgroot hobbelpaard, ruiselend met arretuig behangen. Daar was het lekker warm binnen, zooals de zetterij ook altijd warm was geweest. Je mocht al blijde wezen niet op straat te staan, zei de jonge baas.

In de kachel op de jongenskamer werd kolengruis gebrand en turf frommel, die uit het hok in de poortgang werd opgeschept en dan geroerd met water in de trog tot een brei. Dat gaf heete brand. De jongens stookten de kachel lek, de pijpen gloeiend, want het ging van het

‘gouvernement’ af. Zoodra de nacht scheen door het raam, schoven ze haastig de banken aan, praatten over ‘hardrijerijen’ of over het ‘verzuimingsspook’, geeuwden luid en spuwend om het verste in het water van de kolen. Onlangs op een morgen hadden de turvers een ‘molmtor’ gevonden.

Het was een breede tor geweest, groot als een halve okkernoot, dubbel zoo zwaar als een meikever, grijsachtig gespikkeld en dof. Stomp lag hij op de punt van de tafel, waar zondagsmorgens Jaap zat te schilderen, opgedolven uit het eeuwige duister, met heele kleine horens boven zijn schildje en roerde één poot, zooals een jongen van onder het dek een arm opsteekt, eer hij goed wakker wordt. Ze hadden na veel gepraat hem niet in de kachel gegooid, gelegd in hun turfmandje en aan zijn plaats teruggegeven.

Voor velen was het schaatsenrijden nu een ware uitkomst, het ijs in de grachten zag zwart ervan; Jaap was nu ook aan 't schaatsenrijden leeren, hij had van meester Juulsen zijn eigen schaatsen gekregen: Hollandsche schaatsen, met lange, omgekrulde lepels, met koperen hakstukken eraan.

Hij was toen met zijn schaatsen naar de winkel van Drebbel gegaan en had aan Orgroet, de nieuwe meesterknecht gevraagd er toon-leêrtjes in te maken. Die had ze in zijn rechte vingers om en omgekanteld en had gezegd: ‘dat is koet spul, te klein zullen ze wel niet zijn.’ Orgroet was Elberfelder geweest en was naar Amsterdam getrokken met de ransel op zijn rug. Zijn kruin was bijna

kaal, met een driehoekige verhevenheid van boven en bleek als zijn wangen, waarop zijn bakkebaarden donker samengroeiden met zijn knevel, zoodat zijn kin breed bloot was. Hij had in de warme winkel nooit zijn pet op, een heel klein buikje onder zijn boezelband, liep voorover en schoffelde op zijn muiltjes door de knipsels en de vlokken koe- en paardenhaar en brokken springveêr. Hij was wat los van mond, een zeer bekwaam bekleeder en daarom hier geroepen. Jaap zag hem gaarne ledersnijden bij geval, of stippellijnen trekken met het raadje als de spoor van een huzaar, of gaatjes slaan met de holpijp. Hij stikte figuren van gekleurd leêr op oogkleppen en frondeelen, soms van witte 'katjes' en tweemaal reeds had Jaap een gothische letter voor hem op papier getee-kend, voor de hoek van een 'schabrak.' Baas Drebbel had ook groote klanten. Hij had zijn zoontje als jongen om hem heen, die ook een manneboezel droeg en 't alles behalve gemakkelijk had bij zijn vader. Wilhelm droeg oorringetjes ook, was schriel en kleiner nog dan Jaap, hij praatte nog platter dan een vischvrouw, had altijd 'slaap' in zijn ooghoekjes, altijd lang haar en dan in eens heel kort; won bij het 'streepsteken' geregeld en kon oorverdoovend op zijn vingers fluiten. Zijn vader had het helleêr nagekeken ook en toen had Frank de ijzers op de slijpsteen gezet, wanneer hij even zelf wou draaien. Jaap had er vervolgens nieuw band voor gekocht, grijs met bruin geweeftsel en schoot al aardig met de schaatsen op. 'U moest het eens zien,' zei Zondags Koos bij groomoe, 'soms denk je, daar zal ie gaan, maar ho;

och, de van Genderens hebben de ware schaatsenrijdersbeenen niet, hij staat maar ouwerwets weêr wat te kijken;’ maar wat wou je dan?

Zondags, bij Door had grootmoeder gewild dat hij op zijn bloote borst papier-met-kaarsvet dragen zou, omdat hij verleden jaar zoo hoestte, Koos had er voor gezorgd, hij voelde het telkens kreukelen.

Op die manier kon Jaap bij 't lengen van de dagen een uur wel op het Vest-ijs zijn, blijvend tusschen de poorten. Nu het zoo lang duurde, krioelde het er niet meer zoo, waren er niet meer zooveel hi-ha krassende risten die alles van de baan reden, je ómtolden en in het schaafsel joegen; was er meer plaats voor ieder. De schaatsen zaten wel eens los, de beste rijders schopten ze zoo maar uit en als je ze aanstampte gonsden de krullen boven het ijs. Het waren bizondere schaatsen, ze haakten gemakkelijk; mijnheer had er heel wat op afgereden, alle plaatsen bezocht in Noord- en Zuid-Holland, langs velden en wegen in de vrije natuur, het waren gevleugelde voeten. Dolf gleed voorbij en Gerard en Nico, als Baas vrijaf had gegeven; ze zaten elkander op schaatsen na. Je reed op Hollandsche schaatsen niet hard maar mooi; al reed je op ‘kunstschaatsen’ allicht mooier op de korte baan. Jaap keek naar een heer met diepe oogen, die rechtop reed met allebei zijn handen in zijn paletootje, zijn schaatsen keurig naast elkander hield, of reed hij op één schaats en deinde als een veêr. Jaap zag hem telkens zijn kunsten verrichten, evengoed achter- als vooruit rijden. Dat was je wat, als je ‘blokzijlen’ kon, ‘beentje-over-leggen’ of je naam

snijden in het ijs.... Hard ijs het was, als glas met blazen erin, dat je enkel en alleen met diamant kan snijden, wanneer er balken zijn onder het ijs.... hij hakte eens met zijn hiel in de witte schijfjes, die als bevroren bellen voor zijn schaatsenkrullen schimden.... ijs was versteven water, bestond uit zuurstof en waterstof of 'Hydrargum', kon overgaan naar de vaste en naar de gasvormige toestand... lucht bestond uit zuurstof en stikstof: 'N.O.3'. Jaap talmde en blies in zijn knuisten, keek in de tanende avond, naar 't duisteren der torens en transen van de bruggepoort, waarop de laatste gloed verging... Graaf Adolf van Gelder had zijn oude vader graaf Arnout gevangen genomen en over het ijs gesleept en toen de Meer eenmaal dicht lag trad de honger de veste binnen.

Nu het zoo lang duurde, had moeder Juut de meisjes ook vergunning gegeven, omdat zij een Friesche van oorsprong was, de heele hut van vroeger bijna was op de baan. Neel Seelig had de moed niet er op af te dalen en de oudsten reden met hun jongens of lieten zich trekken; Anna en Marietje en Marijtje waren lange meiden al en Leentje was er en de nieuweling. Er kwamen er in de hut, er kwamen er op de zaal, er gingen er het Huis uit. Een meisje pas gekomen was spoedig overleden; de nieuwelingen liepen eerst nog in hun burgerkleêren, dan in het weezenpak en eindelijk kon je ze wel.

Dolf was nergens meer te bespeuren, verkoos de groote banen te volgen en Dirk Bouts zocht zijn heil op de vijver van de buitenplaats waar hij tuinjongen was. Jan van Drecht zwierde met zijn slagersmand over schouder naar

de klanten; Piet Tersteegh lag ziek maar beterde gelukkig en Bertus deed zijn eerste reis naar Oostinje, had geen last van de kou.

Nico praatte: 'jes en no', telde al tot twintig in het Engelsch, kwam met Gerard aangereden van de zetterij; ze schoven onder alle bruggen door en keerden niet altijd terug. Nu overal het ijs 'betrouwbaar' was geworden, waren weêr de planken weggebroken door de stad en al de bosjes stroo daar waren kapotgereden, het ijs zag er geel van, zoodat je over een strootje gemakkelijk kon struikelen. Leentje leerde goed aan, als Jaap om vijf uur aan kwam draven met zijn klingelende schaatsen en met de bouffant nog om zijn ooren, was Leentje er allang.

Gerard hielp dikwijls Leentje, maar dikwijls ook hielp Jaap haar. Hij bond haar schaatsen met oranje banden beter, kantelend zijn eigen schaatsen om de lepels, wanneer hij knielde op het ijs. Leentje reed wel goed alleen al, maar er was 'gespuid', het ijs had barsten, rechte en dwarse, waardoor ze stuiten bleef; dan strekte zij haar armen uit om hulp of bukte voorover en lachte in de lucht. Het water welde aan de wallekanten door der menschen zwaarte, wat 's nachts dan met de bijten weêr bevroor. De bijten werden 's morgens opengehakt of gezaagd, wijl anders de visch er onder zou stikken en blokken ijs er wezen moesten voor de hospitalen. Als Jaap het ijs, met de zingende baas uit het koekezopie, moest verlaten, liep de baanveger alle scheuren met warm water uit een ketel vol te stralen; anders was hij ook op schaatsen, de bezem als een ijshaak over schouder, wanneer hij die

ten minste niet de mensen voor de voeten smeed.

Koos had gelijk; Jaap was de ware schaatsenrijder niet; hij stond te veel, Leentje niet. Hij zag haar telkenmale frisch de beenen uitslaan, weg in haar tabberd zwaaien, met de omgeslagen franje van haar das over haar schouderdje. Hij zag haar al kleiner voor zijn oogen worden, verdwijnen in het krissekrassen, tot ze weêr bij de brug verscheen, in wijde boog omgierend en aankwam zetten door de grimmeling. Er werd gerekend op 'verandering'. De jongetjes gleden niet langer in het paardenwed, kropen onder de palen door met de vorstige koppen, om dicht bij het rietmatten tentje te zijn, waar 't kachelkje op planken was gezet voor het verzinken en 'klare' voor kerels te bekomen was.... 'Leg er es an, heete melk en kouwe Jan!' Als waschgoed op de bleek bevroren hing de vlag stijf neêr van avond, de asems rookten en op de bruggen liep een elk voorbij.... Vanuit de diepte van het ijs zag Jaap de scherpe daakjes van de Kleine Houtpoort bleeker en bleeker worden, de kartel-geveltjes der Vest al ingetrokkener verrijzen, de boomen donkerwit begroeien gaan onder de vallende avond Hoe eenzaam was de natuur, wanneer je geen vader meer had of moeder.... Jaap zag Leentje en Gerard samen rijden, het rood der mouwen zwieren door de grijzigheid. Nu reed ze los, sulde hard aan, achterover op haar schaatsen staande, Friesche schaatsen, uit Purmerend. Haar wangen waren in gloed en haar haren goldden al bol onder haar mutsje. Recht reed ze op hem aan en vatte hem om zijn hals, stond zonder krassen stil.

‘O, Jaap!’ jubelde zij en hield hem warm aangedrukt.

Plotseling geschokt en vervaard door de gang van het meisje had Jaap allebei zijn handen over haar handen met het polsduimpje gebracht en maakte ze los.

‘Nee, Leen,’ bromde hij diep.

‘Waarom douw je me nu van je af?’ vroeg Leentje groot kijkend in de wasem van haar adem.

‘Ik mot weg,’ bromde Jaap.

‘Bè-je niet goed?’

‘Ik ben zoo rillig geworden,’ bromde weêr Jaap.

‘Waarom rij je dan ook niet met mij?’ praatte Leentje, ‘toe, nog één baantje, Jaap.’

‘Het is me tijd, Gerard zal je wel trekken.’

‘Hè, wat flauw,’ zei Leentje; ze sloeg haar schaatsen dadelijk uit en reed terug naar Gerard.

Daar waar ze opbonden ook, was Jaap reeds af gaan binden, vlak bij de witte rand van de ingevroren schuit. Hij klom de wal daar op in 't gladde beenenpaadje, liep rechtuit het straatje binnen naar de poort van 't Huis, om bij de portier aan de keuken zijn avondbrood te vragen en een ander buis aan te trekken. Jaap trappelde vreesachtig, dragend aan de hand meester Juulsen's geschenk.

EINDE.